L'ILLUSTRATION,

JOURNAL UNIVERSEL.

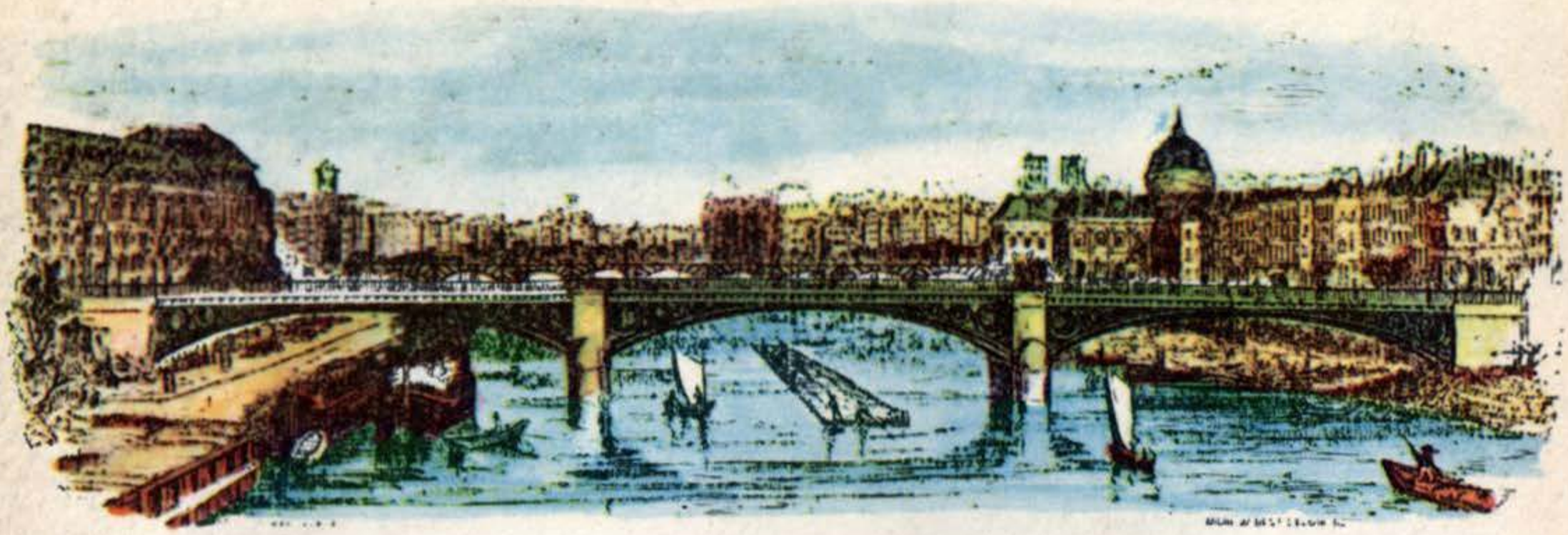

ALBUM
MOLDO-VALAQUE.

Grégoire Ghyka, hospodar de Moldavie (ancien costume)

« Monsieur,

« Permettez-moi de compléter et de clore aujourd'hui tous les travaux importants que vous m'avez autorisé à vous remettre depuis six semaines, jour par jour, sur les principautés du Danube, en faisant passer sous vos yeux un album dû au crayon d'un de mes amis, M. Michel Bouquet, artiste des plus distingués. Ce charmant album, dont quelques dessins ont déjà été publiés chez MM. Vibert et Goupil, éditeurs à Paris, aura le mérite de vous conduire au milieu de ces localités auxquelles vous voulez bien accorder tant de sympathies politiques. Je ne désespère pas non plus que le texte n'attire aussi votre attention quand vous saurez que c'est moi qui l'ai fait dans l'un de mes rares moments de loisir.

« Recevez, » etc.

AUX LECTEURS FRANÇAIS

Ce ne sont pas seulement des images que nous mettons aujourd'hui sous les yeux du public !

Notre but est plus grave, il est plus important. Il consiste à donner encore, *en temps utile*, une très sérieuse leçon d'histoire, de géographie et de politique.

Oui, cette publication a, selon nous, la plus haute portée. Dans un temps où l'art a à-peu-près illustré tout ce qui était de son domaine, nous voulons, nous, *illustrer* jusqu'à nos lecteurs eux-mêmes, en leur inspirant, au lendemain de l'incorporation de Cracovie et de l'occupation de Ferrare, la volonté, mais la volonté éclairée et énergique, de préserver désormais d'une politique osée et envahissante, deux vastes et riches provinces sur l'importance et l'étendue territoriales desquelles, *après avoir parcouru cet Album*, personne, en France, ne pourra arguer, comme on le fait à chaque instant

Le prince Alexandre Ghyka, hospodar de Valachi

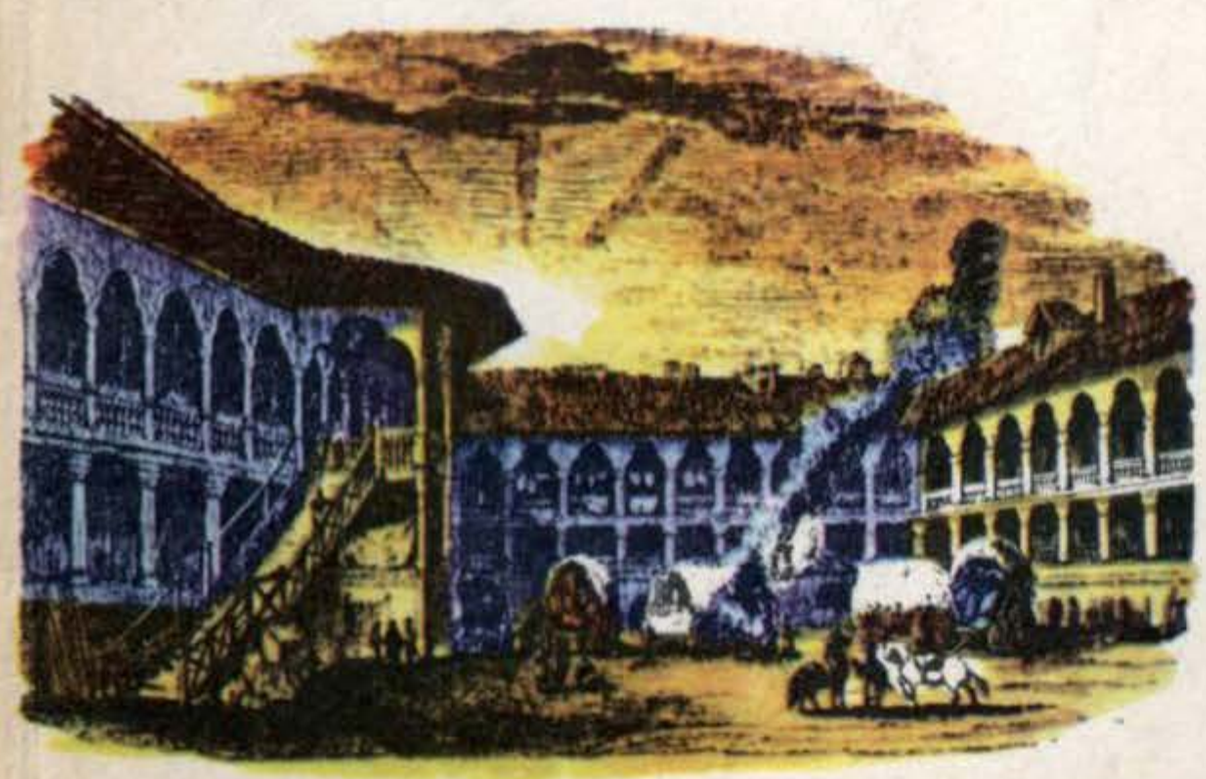

Kan Manouck, à Bucharest, d'après M. M. Bouquet.

st, d'après M. M. Bouquet.

A PAR

AUX BUREAUX DE

magazin istoric
ANUL XII Nr. 6 (135) IUNIE 1978

Vue générale de Bucharest, capitale de la principauté de Valachie, d'après M. M. Bouquet.

seigneur chez lequel, vous, passionné pour ce plaisir, vous vous présentez pour chasser, vous supplie..... et cela de la meilleure grâce du monde, « *de ne pas vous donner » cette peine..... Si vous voulez absolument des lièvres ou des oiseaux...* » *il enverra ses gens... qui sont habitués... en attrapper pour vous!...* » tant cet exercice lui semble chose ridicule!... A ses yeux, c'est presque aussi extraordinaire que d'aller à pied, et, dans sa bonté, dans son extrême politesse, il serait prêt à vous proposer de faire atteler la plus belle de ses voitures... *pour vous mener chasser au marais!...*

D'un autre côté, perdrix, cailles, bécassines, lièvres, coqs de bruyères, bécasses, pluviers, outardes, loin d'être, comme dans le reste de l'Europe et à l'octroi des villes, l'objet des rivalités, des inquisitions les plus jalouses, y sont « *primo » occupanti*, c'est-à-dire *au plus » adroit!...* »

Dans cet état des choses, on comprend tout de suite de quelle admirable ressource est la Moldo-Valachie pour un chasseur décidé.

Chasses de montagnes, chasses de bois, chasses des steppes y abondent.

Les deux premières, moins bien entendues que partout ailleurs, ne méritent guère qu'on s'y arrête, à

Une rue à Bucharest, d'après M. Doussault.

moins que ce ne s
vite que le paysa
néral beaucoup pl
qu'il n'est habile
quelquefois la pro
nassier qu'il pou
que je puis certif
les plus hautes mo
thes, pour compa
d'intrépides *plei*
frontières, sur le
compter, comme p
tes, jusqu'à soixan
qui leur avaient c
ours!

Ce *petit incident*
tefois, pas leur
genre d'exercice;
tourner de plus be
ces terribles anim
dans le seul but d
préserver la vie de
gers qu'on avait
garde.

La chasse des l
bondante en sang
en lièvres et en bi
pas toujours à r
que l'inexpérience
do-valaques à ma
capsule vous fait la
courir! Que de
n'ai-je pas vues,
on avait à regretter
d'un bon et intrépi

C'est donc de la

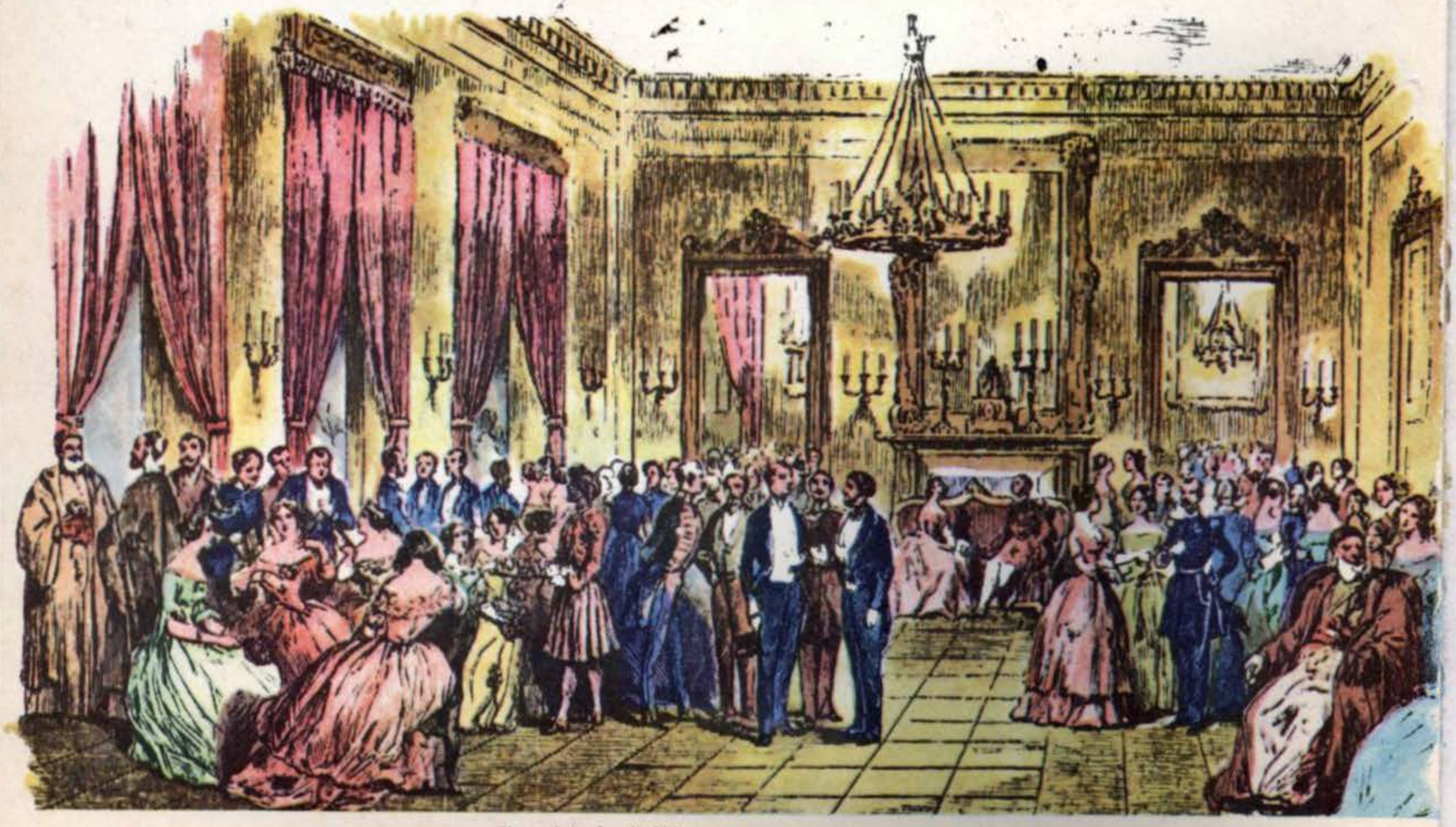

Une soirée chez le Prince régnant, à Bucharest, d'après M. Doussault.

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XII - Nr. 6 (135)
iunie 1978

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

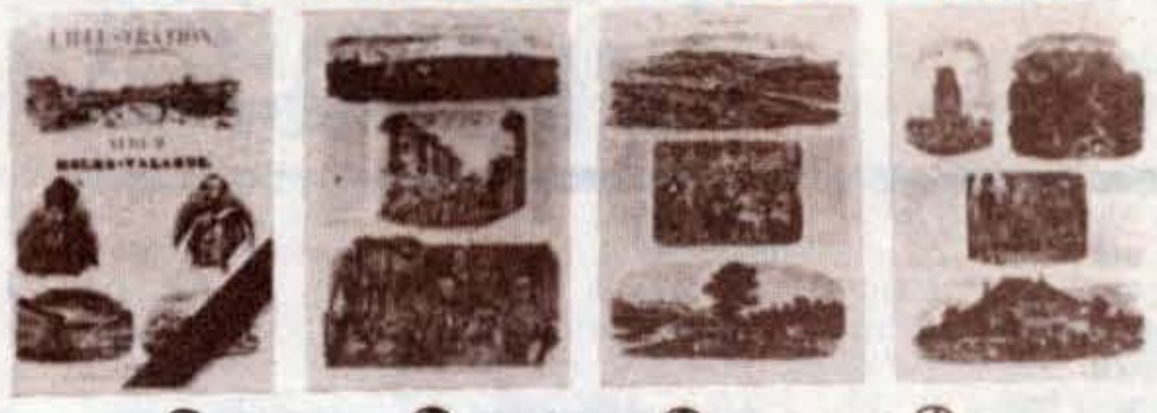

① ② ③ ④

① ② ③ ④ Fotomontaj: patru din cele 24 pagini, bogat ilustrate, ale numărului special al revistei franceze **L'Illustration** (decembrie 1848), consacrat Ţării Româneşti şi Moldovei. Policromizarea aparţine redacţiei **Magazin istoric (Album românesc în cea mai răspîndită revistă pariziană,** p. 5)

sumar

Acte programatice ale revoluţiei românilor din 1848: ION BULEI 2
Septembrie-decembrie 1848. Album românesc în cea mai răspîndită revistă pariziană: VALERIU BUDURU 5
La timona revoluţiei: DUMITRU HÎNCU 10
Drumul lung al eliberării: PAUL CORNEA 14
Scrisori de departe: I. LĂCUSTĂ 20
„Ţara ar putea fi cuprinsă de flăcări": GELU NEAMŢU 22
Anglia — şase ani de război (III) 24
Palatul Buckingham 28
Două sigilii şi semnificaţiile lor: MARIA DOGARU 31
Făurirea statului naţional unitar (III): GHEORGHE ZAHARIA 33
1894 — Georges Clemenceau despre Transilvania. „Toată dreptatea e a românilor" .. 38
Împăratul Franz Iosif în luptă cu regele Franz Iosif: MARIAN ŞTEFAN 40
De la Pronunciament la Partidul Naţional Român: ALEX. PORŢEANU 42
Octombrie 1866. Un prinţ român la Istanbul: N. COPOIU 48
Dacia în conştiinţa lumii 53
Cea mai veche ţesătură din Europa: MARIN NICA 56
Regina africană Anna Zinga Mbandi: FLORENTINA DOLGHIN 58
• **Cărţi sosite la redacţie ... 37** • **Poşta** Magazin istoric **... 62**

ACTE PROGRAMATICE ALE REVOLUȚIEI ROMÂNILOR DIN 1848

Revoluția românilor de la 1848 a fost o mare ridicare la luptă pentru libertate națională și dreptate socială. Ea a reprezentat un moment deosebit de important al afirmării naționale românești, manifestîndu-se cu hotărîre împotriva amestecului străin în treburile interne ale Principatelor și pentru recunoașterea individualității proprii a naționalității române din Transilvania, Banat și Bucovina. Relevînd aspirațiile seculare ale poporului român spre eliberare națională, unire, libertate și progres social, revoluția a descătușat energia maselor largi care, în curînd, vor proclama Unirea, vor cuceri cu arma în mînă independența mult dorită și se vor jertfi pentru întemeierea statului național unitar român.

Actele programatice — publicate în numerele anterioare ale revistei — au reliefat diversitatea și complexitatea revendicărilor românilor la mijlocul veacului trecut, ca și soluțiile de realizare a lor. De la un program la altul, maturitatea politică revoluționară a cunoscut o creștere evidentă.

Alături de programe, ziarele anului 1848 sînt adevărate documente de epocă. Presa din 1848 s-a afirmat ca un excelent mijloc de propagandă revoluționară. Cu deosebire în Muntenia, unde guvernul revoluționar a condus țara mai bine de trei luni, presa a comentat măsurile luate, a chemat masele să sprijine revoluția, a lămurit țelurile acesteia. Toate publicațiile revoluționare au arătat — pe temeiul marilor adevăruri ale istoriei românilor — idealurile către care tindea neamul românesc: independența și recunoașterea nației române în concertul celorlalte popoare europene, unirea, neîngrădita

1848 la București. Detalii din litografia apărută în revista germană Illustrirte Zeitung.
Alt detaliu la pag. 10.

dezvoltare economică, social-politică, sub semnul înnoirilor vremii.

Militînd pentru independența țării, ziarele au reliefat ca un prim pas spre realizarea deplină a acestui ideal necesitatea întăririi autonomiei interne, prin îngrădirea amestecului țarist și prin respectarea de către Poarta otomană a Capitulațiilor încheiate cu Moldova și Țara Românească după 1393. Pentru românii aflați sub stăpînirea Imperiului habsburgic, presa a cerut respectarea drepturilor lor naționale firești. Ziarele au militat cu deosebită vigoare pentru unirea Munteniei cu Moldova, ca primă etapă în realizarea marii uniri, deziderat major al neamului românesc, gîndit sub înfățișarea lui completă, a unui „regat dacic" independent. „Noi românii nu putem fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții în unul și același corp politic", spunea Nicolae Bălcescu în martie 1849.

Pentru dezvoltarea economică, socială și politică era nevoie, preconizau gazetele vremii, de instituirea unui nou cadru politico-instituțional, care să-l înlocuiască pe cel orînduit de Regulamentul organic. Acest nou cadru era menit să favorizeze înflorirea industriei, a comerțului, finanțelor, prosperitatea agriculturii, emanciparea maselor largi și democratizarea regimului politic.

Iată cîteva fragmente din articolele celor mai semnificative publicații pașoptiste: Popolul suveran, Gazeta de Transilvania, Pruncul român, grupate pe cele trei mari deziderate ale poporului român: independență, unire și dezvoltare economică, social-politică.

În redarea fragmentelor — reproduse din lucrările Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, vol. I-IV și Scrieri social-politice, de G. Bariț s-au păstrat caracteristicile stilistice din original, dar s-au adoptat normele ortografiei actuale; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile de text au fost marcate prin paranteze drepte.

Ion BULEI

Drepturi consfințite prin vechi tratate

• Țeara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de bună voia sa se recunoscu sub protecția turcilor. La anul 1393, părinții noștri, după ce se luptară mai multe veacuri pentru independența lor cu atîtea potoape de nații barbare, ce se versară pe pămîntul nostru, văzîndu-se slabi și amenințați totdeodată de unguri și de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit și împreună închinară țeara turcilor [...].

Acest tractat prin care țeara își păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face răsboi sau pace, dreptul d-așî alege pe capul nației, îndatorîndu-se numai la un ușor tribut, nu poate fi privit, după dreptul gintelor (neamurilor) altfel decît ca un tractat de protecție; căci după obiceiul cunoscut îndeobște în Europa, o nație care nu e în stare a se apăra singură de insultă sau de asuprire poate dobîndi protecția unui stat mai puternic. D-o va dobîndi, îndatorîndu-se numai la oarecare condiții, sau chiar cu plata unui tribut spre recunoștință pentru siguranța ce i se dă, și păstrîndu-și dreptul d-a se guverna, după cum îi place, acesta este numai un tractat de protecție, care nu atinge suveranitatea [...].

La 1460 domnul Vlad V [Țepeș], văzînd numeroasele biruințe ale turcilor, coprinderea Constantinopolului și groaza ce numele lor răspîndea în toată Europa, sfătuindu-se cu popolul trimise deputați la Adrianopole și încheiase un tractat [...].

Acest tractat nefiind nici lăsat în uitare, nici ramplasat [înlocuit] printr-altul mai nou, este încă în țărie și astăzi, și singur numai hotărăște raporturile țării cu Înalta Poartă. El asigurează popolului dreptul d-așî da legi, dreptul d-a face răsboi și face pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația, care este numai un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea nației române. Astfel privese acest tractat toți publiciștii Europei [...].

Aceste două tractate de la 1393 și 1460 [încheiat de Vlad Țepeș], ce mai pe urmă se coprinseră sub numirea de Capitulații ale țării, fură mereu recunoscute și întărite de către Înalta Poartă prin mai multe hatișerifuri. Ele sînt recunoscute însăși de tractatele Rusiei cu Poarta, deși acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia fiind o chezașă a drepturilor țării nu putea trata pentru noi și în numele nostru [...].

Acestea sînt, frați români, drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire, și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri.
(Popolul suveran, nr. 15,16,1848, 2,6, VIII)

• Ungurii [conducătorii maghiari], în loc să se înțeleagă cu noi, ei ne disprețuiesc și ne amenință cu spînzurători. Trufașii de ei, cît sînt de orbiți! Credem însă că peste puțin își vor veni în simțiri, pînă încă nu este prea tîrziu.

Ei nu pot fără noi, precum și noi sîntem, firește, mînați la alianță cu ei însă numai la alianță pe temeiul deplinei egalități, cu respectarea strînsă a naționalității noastre. Pînă atunci sîntem datori a ne desfășura noi de noi toate puterile de apărare și de conservare... Să jurăm că oștiri străine pe pămînt românesc nu vor mai fi suferite. Să jurăm că Moldavo-România nu va mai fi teatru de răsboi în interesuri străine. Să jurăm că sclavi nu mai rămînem! Să jurăm că juguri nu mai schimbăm!...
(Gazeta de Transilvania, XI, 1848, nr. 46)

• Cine este națiа maghiară? 300 membri ai Dietei sau 3½ milioane maghiari curați, tot iobagi și sclavi ai cîtorva tirani, tot de o condiție cu românii? [...] Românii nu urăsc pe maghiari, ci numai pe tirani, care nu sînt numai maghiari, ci și români și feluri de corcituri; urăsc numai pe partida teroristică, furiată, o urăsc din tot sufletul, iar pe alții nu. Sătenii maghiari încă țin cu românii, o știți bine... Sătenii împreună robiseră din veacuri; să trăiască ca frații; să departe [îndepărteze] pe orice amăgitori.
(Gazeta de Transilvania, XI, 1848, nr. 80)

• Noi în această patrie numai atunci vom avea pace asigurată, sinceră, stătătoare cînd compatrioții noștri de alte națiuni vor primi ca să se dea principiilor de libertate, egalitate, fraternitate acel înțeles prin care să fie garantizată și viața națională a popolului nostru întru deplină măsură, fără cea mai mică scădere și răfuire.
(Foaie pentru minte, inimă și literatură, XII, 1849, nr.3)

„În unirea noastră stă fericirea noastră"

• Concetățeni, frați români, unire! Numai uniți vom fi tari, numai uniți vom putea gusta rodul libertății, numai uniți vom putea rezista vrăjmașilor, numai uniți vom fi un popol mare, un popol liber, un popol de frați. De vom prefera interesele particulare interesului comun, de vom uita frăția jurată de toți pe Cîmpul Libertății, de nu vom fi sinceri și gata a jerfi tot pe altarul patriei, sîntem în primejdie a perde tot ce am cîștigat prin zilele glorioase de la 11 și 19 iunie. Să avem încredere în Guvernul provizoriu, pe care l-am ales; să-l lăsăm a lucra în odihnă și să fim siguri că el, care a decretat frumoasa devisă „dreptate, frăție", nu va suferi să se facă nedreptate și să se năpăstuiască măcar unul din cetățeni; să sprijinim din toate puterile noastre membrii acestui Guvern, care au jurat să moară pentru patria, pentru fericirea și libertatea românilor [...].

Unirea, frați români, ne este mai vîrtos acum de neapărată trebuință în unirea noastră stă fericirea noastră, viito-

rul nostru; neuniţi nu putem nimic, — uniţi putem tot. Şi de ce să nu fim uniţi? Nu sîntem toţi fraţi, fii ai aceliaşi mume? Şi ca fraţi putem avea interese diferite? Da, fraţi, toţi să fim o singură familie şi să ne iubim între noi.
(Pruncul român, nr. 5, 1848, 24 VI)

● De la Adunarea naţională depandă fericirea patriei.

Această Adunare trebuie să se pătrundă, că una din cestiile principale este unirea Moldovei cu Ţara Românească.

Străbunii noştri au înţeles foloasele unei asemenea uniri [...].

Acum însă cînd principiul unirii se pune în lucrare de toate naţiile, cînd străin cu străin voeşte a se înfrăţi, vom fi noi de altă ideie, noi care firește sîntem fraţi şi care am declarat frăţie, dreptate?

Nu, nu; să lipsească acele barieri ce parcă s-au pus înadins ca să oprească frate pe frate a se îmbrăţişa. Iar una din cestiile cele mai importante de care Adunarea naţională trebuie a se pătrunde să fie aceasta, fiindcă numai aceasta poate să ducă România la mărire şi adevărată fericire.
(Popolul suveran, nr. 9, 1848, 19. VII)

● Fraţilor români din Moldova! Ceasul libertăţii a sunat pentru tot românul. Astăzi, la 11 iunie, era ziua fericită, în care libertatea a intrat triumfîndă în Capitala noastră. Numai bucurie şi frăţie este între toţi locuitorii; uliţele Bucureştilor răsună de strigări de veselie, stindardul libertăţii fîlfîie măreţ, clopotele sună şi glasul lor de aramă împrăştie noutatea regeneraţiei neamului român prin toată cetatea care astăzi îşi merită numele său, adevărat oraş de bucurie! Şi dobîndirea acestui dar ceresc n-a costat nici o picătură de sînge; toţi românii s-au ridicat ca un singur om, toţi s-au cunoscut de fraţi, de fii ai aceleiaşi mume. Domnul ţării, Gheorghe D. Bibescu s-a unit [provizoriu] cu noi şi armia a fraternisat cu popolul; clerul ne-a binecuvîntat şi a mers înainte cu sfînta cruce, semnul mîntuirii. Uniţi-vă cu noi, fraţi de dincolo de Milcov; peste undele lui vă întindem braţele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăţiei şi a libertăţii. Munteanul şi moldoveanul sînt toţi români, sînt fraţi, o singură naţie; uniţi-vă cu noi, goniţi pe tiranul [Mihail Sturdza] al cărui nume va rămîne o pată vecinică în istoria ţării, înălţaţi stindardul libertăţii şi dobîndiţi-vă sfintele drepturi. Să ne dăm mîna ca nişte fraţi şi să ne ajutăm unii pe alţii. Uniţi, vom fi tari; uniţi vom sta împotriva oricărui vrăjmaş al libertăţii noastre [...]. Vouă vă rămîne gloria că aţi început, nouă gloria că am sfîrşit. Vă dăm sărutarea de frate. Traească libertatea! Traească România!
(Pruncul român, nr. 1, 1848, 12 VI)

„De acum trebuie să începem a reclădi“

● A face o revoluţie, adică a surpa nişte legi ruşinătoare, fără să putem reforma altele drepte şi liberale, potrivit cu ţinta răsculării noastre, va să zică că nu am făcut nimic, ba încă mai mult rău decît bine. Căci nu e reformator acela ce surpă şi nu ştie reclădi; nu, acela este surpător. De la acest punct de vedere dar trebuie să plecăm. Căci, în sfîrşit, ce am fost noi pînă astăzi alt decît nişte surpători ai infamului regim? De acum rola noastră trebuie să se schimbe, de acuma trebuie să începem a reclădi.
(Popolul suveran, nr. 21, 1848, 23 VIII)

● Acum însă cînd România îşi lepădă lanţurile, cînd toate abusurile cele vechi se desfinţară, acum şi comerţul va renaşte, ca fenix îşi va lua un sbor măreţ, şi în scurtă vreme va ajunge la un grad de înflorire, de care — şase săptămîni mai înainte — nimeni nici nu visa. O Bancă naţională, decretată prin Constituţie, se va înfiinţa, şi prin aceasta dobînda banilor se va regula pe o scară mai potrivită şi astfel împiedicarea cea mai de căpetenie la înflorirea comerţului se va ridica.

Viitoarea obştească Adunare constituantă, în care neguţătorii vor ave representanţii ei, va propune mijloacele mîntuitoare spre prosperarea comerţului; drumurile şi mijloacele de comunicaţie vor lua o îmbunătăţire potrivită cu trebuinţele şi mijloacele finanţiale. Asemenea îmbunătăţiri se vor face şi în procedura judecătorească. Creditul va creşte din zi în zi şi în foarte scurtă vreme comerţul şi industria României vor putea rivaliza, cu ţările învecinate; căci numai într-un stat liber, cu instituţii liberale, comerţul îşi poate lua întinderea de care este capabil.
(Pruncul român, nr. 17, 1848, 22 VIII)

● Guvernul provizoriu a tras următoarele base asupra modului de elecţie[1] pe care ne grăbim a le împărtăşi cetitorilor noştri, făgăduind că, cu nr. viitor, vom face observaţiile ce ne vor pare cuviincioase.

Basurile constituante

1. Adunarea constituantă va fi compusă de trei sute deputaţi, aleşi din toate stările.

2. Alegător este tot românul de orice religie, de orice stare liberă, independentă, în vîrstă de 21 ani.

Prin zicerea român înţelegem pe pămînteni, pe românii din toate părţile României, şi aşezaţi în ţeară în orice vreme, precum şi cei pămînteniţi de orice religie ar fi.

Sătenii deocamdată îşi vor numi pe representanţii lor în Adunarea constituantă prin patru deputaţi de fiecare sat, chemaţi pentru acest sfîrşit de către Guvernul provizoriu; această măsură este primită numai pentru acum, atît pentru imperioasa nevoie cît şi pentru nepregătirea lor la exersisul unui asemenea drept, precum asemenea pentru evitarea a orice fel de neorînduieli ce s-ar putea pricinui în starea de acum a lucrurilor prin adunări numeroase şi pentru străgănirea lor.

3. Eligibil va fi tot românul în vîrstă de 25 ani, care ar merita încredere şi a căreia conduită nu va fi defăimată prin act public.

4. Potrivit cu proclamaţia se va representa în Adunarea constituantă toate interesele soţietăţii, prin urmare se primesc următoarele basuri:

a) Interesele ce urmează a fi representate sînt trei: întîi proprietatea, al doilea comerţul, industria, capacitatea şi inteligenţa, şi al treilea interesul agricol sau interesul sătenilor. [...]
(Popolul suveran, nr. 3, 1848, 28 VI)

● Din toate cestiile cîte s-au discutat de la glorioasele evenimente din 11 iunie încoa, cea mai grea, cea mai delicată şi, totdeodată, aceea care a iscat mai multe patimi în ţeară este, fără îndoeală, cestia de a face pe ţăran proprietar. De aceea ne propunem a o tracta şi noi, a o discuta sub toate fasele sale şi a o lămuri pe cît ne vor permite puterile noastre intelectuale.

Orice măsură socială, ca să fie adevărat bună, cată să satisfacă din trei punturi de vedere diferite: cată să fie naţională, cată să fie morală şi dreaptă şi, în sfîrşit, cată să fie folositoare tuturor [...].

În adevăr, orăşenimea, corporaţiile, clasele comerţiale s-au deosebit totdeauna printr-un spirit liberal şi prin ţintirea lor la egalitate, la fraternitate. De aceea mai de multe ori sînt îndestule, sînt destul de puternice, ca să se lupte cu folos în contra tutulor privilegiilor, tutulor despotismurilor din năuntru; aceasta este glorioasa lor rolă, sînt adevăraţii păstori ai libertăţilor publice. Dar cînd e vorba de apărarea teritoriului naţional, de a apăra patria de o năvălire străină sau de a [o] scăpa, dacă este ocupată [...] atunci corpurile armate, soldaţii nu ajung, atunci trebuie ceva mai mult decît toate acestea: trebuie o populaţie întreagă armată [...].

Să conchidem dar toţi cîţi sîntem bogaţi sau săraci, mici sau mari proprietari sau nu proprietari, că pentru a avea o patrie, spre a o putea apăra, şi a apăra naţionalitatea noastră, este de neapărată trebuinţă a face pe ţăran proprietar; fără aceasta nu e viitor, nu e naţionalitate, şi care e omul, care este românul, care este nobilul, care să nu voească o patrie, care să nu aspire la o Românie!
(Popolul suveran, nr. 22-24, 1848, 23. VIII-3. IX)

---

[1] Alegerea unei Adunări constituante care să aşeze noua organizare instituţional-politică a Munteniei, înlocuind-o pe aceea dată de Regulamentul organic, după cum se ceruse încă în Proclamaţia de la Islaz.

Septembrie – decembrie 1848: un eveniment publicistic și artistic european

ALBUM ROMÂNESC ÎN CEA MAI RĂSPÎNDITĂ REVISTĂ PARIZIANĂ

VALERIU BUDURU

Paris, 6 decembrie, 1848. De sub tiparul Imprimeriei Cosson, din strada Four-Saint-Germain, 47, iese un nou număr al publicației L'ILLUSTRATION, Journal universel, **„periodic săptămînal ilustrat, fondat în 1843" și destinat prezentării „prin scris și imagini a principalelor evenimente ale zilei", una „din cele mai prețuite publicații de acest gen", cum subliniază** Larousse du XX-e siècle **ediția 1931. Colecția revistei reprezintă — precizează la rîndul său** Grand Larousse Encyclopédique, **ediția 1970 — „o sursă incomparabilă de documentare [...] asupra evenimentelor petrecute în Franța și în lume în cursul unui secol".**

Acest număr special, apărut în decembrie 1848, are o tematică pe cît de inedită, pe atît de variată și importantă. Toate cele 24 pagini ale publicației, ilustrate cu peste 40 desene, sînt reunite sub titlul semnificativ Album moldo-valah **sau** Ghid politic și pitoresc.

Inițiatorul și redactorul acestui interesant album a fost Adolphe Billecocq, fost consul general al Franței la București, între anii 1839-1846 și, pînă în 1842, și sfetnic intim al domnitorului Alexandru Ghica. El a vorbit editorilor revistei *Illustration*, despre Principatele române, convingîndu-i să consacre numeroase pagini ale publicației cauzei românilor. Pentru realizarea *Albumului*, Billecocq a căutat să obțină și sprijinul altor publiciști și oameni politici francezi. În acest sens, la 25 februarie 1848, el s-a adresat, de exemplu, lui Crémieux, cunoscut orator și om politic, pe atunci membru al Guvernului provizoriu format după revoluția din februarie. Greutățile pe care le întîmpina noul cabinet nu i-au permis însă lui Crémieux să acorde ajutorul solicitat.

În cei șapte ani, cît a funcționat în calitate de consul general al Franței în Principatele române, Adolphe Billecocq a căutat să cunoască cît mai bine poporul nostru și să înțeleagă idealurile sale de unitate, independență și libertate. El a dorit să fie, cum sublinia Nicolae Iorga, „confidentul tuturor aspirațiilor, consilier în toate incertitudinile și sprijin al tuturor eforturilor spre un viitor de libertate și naționalitate". Urmărind cursul evenimentelor, a relatat, în rapoartele sale diplomatice, amănuntele care i s-au părut semnificative, însoțindu-le cu comentarii și căutînd să atragă simpatiile Franței în apărarea cauzei românilor, în permanență amenințați de ciocnirile de interese dintre puterile vecine și îndeosebi de politica Rusiei țariste. De altfel, atitudinea lui Billecocq față de această politică a dus la rechemarea sa, în 1846, din funcția de consul general la București, sub presiunea acelor cercuri franceze care adoptaseră o atitudine duplicitară față de intrigile guvernului țarist.

Pentru ilustrarea *Albumului*, fostul consul i-a ales pe pictorii și graficienii Michel Bouquet și Charles Doussault, „doi admirabili colaboratori", cum îi apreciază academicianul G. Oprescu[1]. „Ambii călătoriseră în Țările române, le cunoșteau, le iubeau, erau capabili să le redea în ce aveau mai caracteristic ca peisaj, locuitori și obiceiuri".

Bouquet debutase la Salonul de pictură din Paris în 1835, iar în 1839 era medaliat. A călătorit prin Țările române în 1840, vizitînd numeroase localități din Țara Românească, Moldova și Transilvania și făcînd numeroase schițe și desene, după care a compus tablouri în ulei și pasteluri, pe care le-a expus, în cîteva rînduri, la Salonul din Paris. Din păcate, toate aceste pînze și pasteluri s-au pierdut. Au rămas însă desenele făcute la fața locului, „imagini ale unei vieți demult trecute", pe care, privindu-le, ai impresia, cum scria G. Oprescu, că „încep să ne vorbească, le simțim din ce în ce mai aproape de noi ca un fond și ca decorul cel mai potrivit la atîtea scene păstrate în vreun colț al memoriei noastre din lecturile memori-

[1] G. Oprescu: **Țările române văzute de artiști francezi (sec. XVIII și XIX)**, București, 1926.

ilor și scrisorilor timpului, sau din povestirile rudelor pe care, bătrîne, gîrbovite, le-am pomenit în casa părinților".

O parte din desenele lui Michel Bouquet inspirate din realitățile noastre au fost incluse și în două volume apărute înainte de 1848. La vremea respectivă, lucrările au circulat în Franța, datorită atît valorii lor artistice, cît și interesului pe care opinia publică îl avea pentru Țările române.

Al doilea colaborator artist al *Albumului moldo-valah*, Charles Doussault, a fost, de asemenea, un pictor cunoscut la mijlocul veacului XIX. Elev al lui Achille și Eugène Deveria, vestiți litografi și portretiști ai timpului, Doussault a început să expună la Salonul de pictură din Paris în 1834 și a continuat pînă în 1870. O dovadă a prețuirii de care se bucura este și faptul că, aflîndu-se în vizită la Constantinopol, a fost solicitat în două rînduri să facă portretul sultanului. În 1843, cu prilejul trecerii prin Țara Românească a prințului Albert al Prusiei, frate al țarinei, pictorului francez i s-a cerut să facă un album, în care, prin zece acuarele, ilustrează momentele mai importante ale acestei călătorii.

Charles Doussault a stat și mai mult timp decît Bouquet în Țările române, cîțiva ani petrecîndu-i în Dobrogea, cum spune el însuși într-un articol publicat în revista *Illustration*, în 1854, și în care descrie această provincie românească. Desenele făcute cu acest prilej, multe din ele expuse la Salonul din capitala Franței, au contribuit, de asemenea, la cunoașterea Țărilor române în veacul trecut. Alături de desenele lui Bouquet, o parte din aceste imagini au servit ca model gravorilor care au ilustrat *Albumul moldo-valah*. Multe din ele însă s-au pierdut, probabil, pentru totdeauna.

Rezultat dintr-o astfel de colaborare, *Albumul moldo-valah* se constituie într-o sugestivă mărturie a realităților românești în una din perioadele cele mai tumultuoase din istoria noastră. Primele părți ale *Albumului*, articole și imagini, au început să apară în numerele obișnuite ale revistei *Illustration* încă din septembrie 1848. În decembrie, același an, editorii revistei au publicat numărul special din care am preluat extrasele[1] și imaginile cuprinse în articolul de față.

„O foarte serioasă lecție de istorie, de geografie și de politică"

Într-un document diplomatic din decembrie 1839, Adolphe Billecocq sublinia că, în convorbirile cu domnii celor două Țări române, el precizase: „Occidentul contopește interesele celor două țări ale voastre și nu vă cunoaște decît sub numele de moldo-valahi".

Aceeași idee stă și la baza *Albumului* său. Cu unsprezece ani înainte de Unirea de la 1859 a celor două principate, el a căutat să contureze în paginile publicației franceze nu imaginea a două țări separate, ci aceea a unor entități politice și teritoriale locuite de același popor, cu același sînge, aceeași limbă, aceleași tradiții și obiceiuri, aceleași idealuri și năzuințe. Începînd cu titlul general și încheind cu punerea în pagină a articolelor și ilustrațiilor, numărul special al revistei franceze reliefează realitățile românești din cele două provincii în unitatea lor istorică firească.

Apărut în perioada imediat următoare revoluției din 1848, *Albumul moldo-valah* era menit să ofere, cum spunea A. Billecocq, „o foarte serioasă lecție de istorie, de geografie și de politică". Într-o publicație, considerată „de cel mai înalt nivel", el dorea să inspire opiniei publice franceze „voința luminată și energică de a apăra, de aici înainte, două întinse și bogate provincii de [ambițiile] politice arogante și invadatoare". Pentru ca „să se știe bine, odată pentru totdeauna, și să nu se mai uite niciodată: există în Europa

[1] Întreruperile în citate și cuvintele explicative introduse de noi sînt marcate prin paranteze drepte.

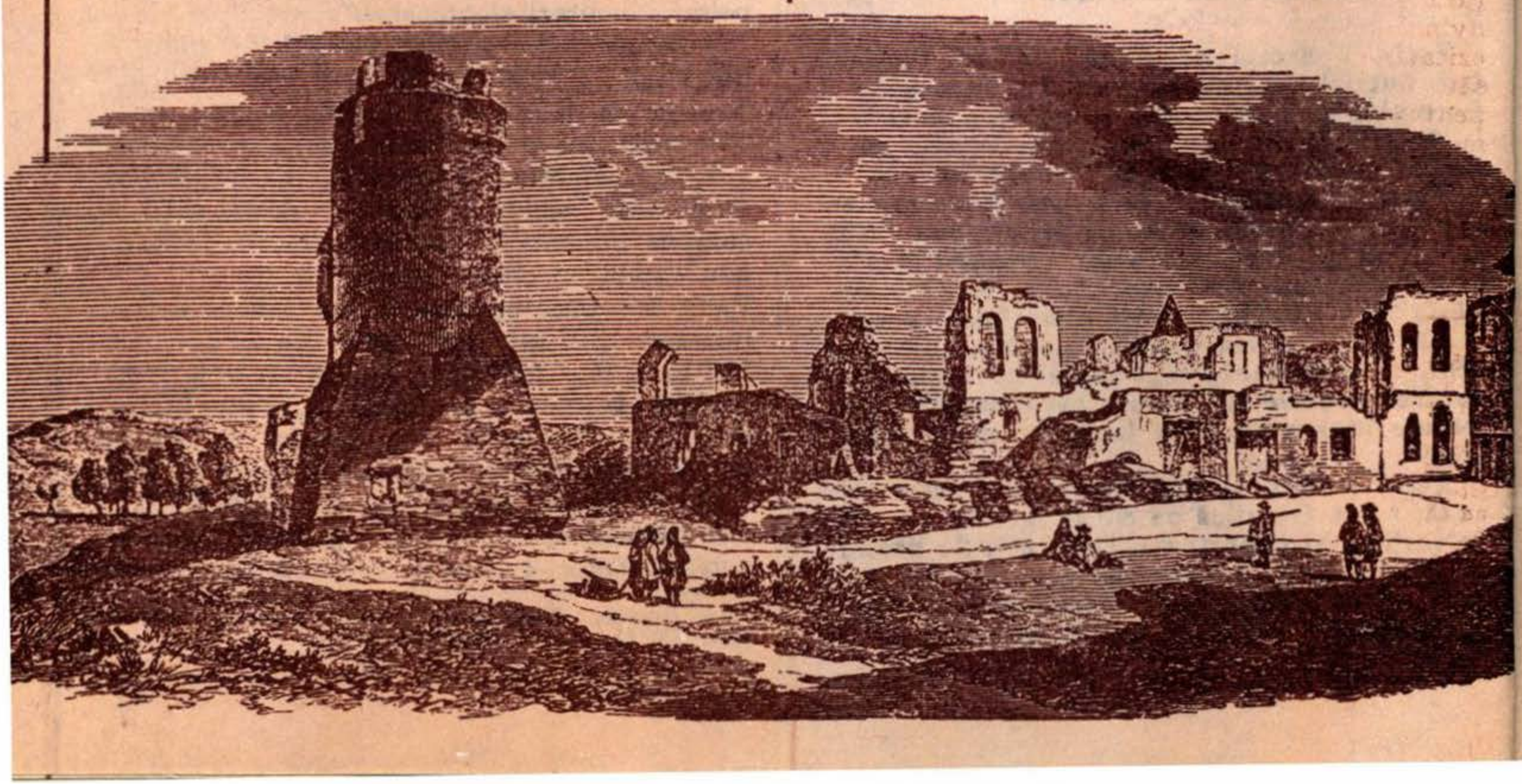

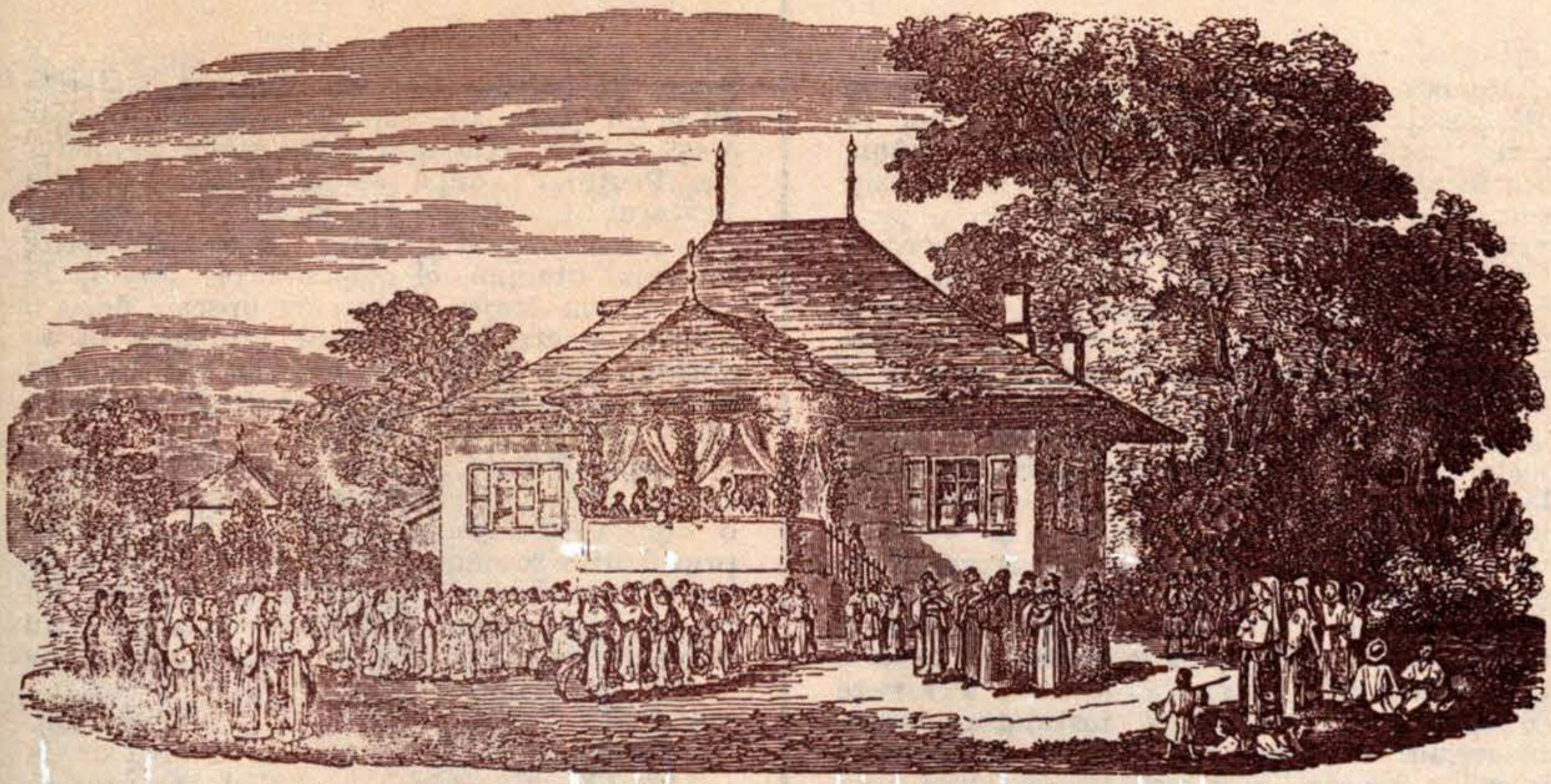

aproape nouă milioane de români. Asupra lor vrem să îndreptăm noi, cît mai este timp, dubla lumină a artistului și a cronicarului. Despre acești oameni vrem să vorbim, cei asupriți, amenințați de aceeași politică ce a dezmembrat odinioară Polonia. O vom face cît mai concis posibil, fără a omite, totuși, nici una dintre laturile istorice, geografice, politice care atrag, într-o atît de mare măsură, asupra acestui popor, simpatia popoarelor libere".

În cuprinsul acestei „lecții", autorul consacră numeroase pagini analizei implicațiilor pe care le avea amestecul imperiilor vecine în treburile țărilor noastre. El dezvăluie pe larg complicatele intrigi ale guvernului de la St. Petersburg, care, sub înrîurirea țarului Nicolae I, nesocotea cu o deosebită brutalitate interesele Principatelor române, periclitînd, totodată, pacea Europei. În același timp, fostul consul condamnă cu asprime atitudinea de complicitate pe care unele cercuri politice franceze o adoptaseră față de manevrele țarismului. Dacă politica țarului Nicolae I, acest monarh care în propria țară sta „pe craterul unui vulcan" și care, avînd de ales între forță și inteligență, „nu a ezitat mult timp și și-a așezat gloria tronului său pe forță", prezenta serioase primejdii pentru pacea și libertatea Europei, cu atît mai grave erau aceste primejdii pentru Țările române. Pentru că, „moldo-valahii, aceste santinele înaintate, eroice, ale democrației, mai mult, ale republicii [...] au de-a face cu țarul Nicolae, cu această expresie atît de brutală a despotismului absolut".[1]

[1] Pe plan intern, domnia țarului Nicolae I (1825-1855) s-a caracterizat printr-un vădit caracter de clasă și a slujit interesele marilor feudali. Țarul a instituit un regim de dictatură militaro-polițienească, a întărit aparatul militaro-birocratic și armata. Chiar în ziua încoronării lui, 14 decembrie 1825, la Petersburg a avut loc răscoala decembriștilor, „pe care Nicolae I a înăbușit-o sălbatic". „Victime ale despotismului lui Nicolae I au căzut A.S. Puşkin, M.I. Lermontov, T.G. Şevcenko, A.A. Bestujev-Marlinski" și alții.

Pe plan extern, unul dintre obiectivele principale ale politicii țariste a fost „înăbușirea mișcărilor revoluționare din Europa. În 1833, Nicolae I a intrat în alianță cu monarhii Prusiei și Austriei. În 1848, a rupt relațiile cu Franța republicană și a intervenit în Principatele dunărene. În anul următor, armata rusă a participat la zdrobirea revoluției din Ungaria și a ajutat la înăbușirea revoluției din Europa". (După **Bolșaia Sovietskaia Ențiklopedilia**, ediția II, 1954, vol. 30, p. 8 și **Sovietskaia Istoriceskaia Ențiklopedilia**, 1967, vol. X, p. 218.)

În fața primejdiei, românii de dincolo și de dincoace de Milcov își strîng rîndurile. „Unitatea dintre valahi și moldoveni", legați prin „afinități de sînge, de soartă și de origine", se manifestă cu promptitudine „ori de cîte ori pe arena europeană se discută ceva ce privește naționalitatea lor comună".

Drepturile și libertățile românilor au îndelungate tradiții și profunde temeiuri înscrise în istorie prin lupta și activitatea unor strălucite voievozi. Tradiții și temeiuri de care amintesc și numeroasele locuri pe care autorul le prezintă în cuprinsul *Albumului*. „Călugărenii, de exemplu, celebra scenă a uneia din cele mai mari bătălii angajate de valahi împotriva turcilor", evocă figura lui „Mihai Viteazul, cel mai mare dintre principii români". Așa cum Cetatea Neamțului, „construită ca un cuib de vulturi pe piscul unei stînci aproape inaccesibile" și care a devenit „unul din cele mai redutabile bastioane pe care creștinătatea le-a putut opune falnicilor săi vrăjmași", otomanii, evocă figura unui alt mare domnitor al românilor, Ștefan cel Mare, un voievod pe cît de viteaz pe atît de înțelept. Relevînd aceste trăsături ale domnului, autorul, după ce amintește de biruințele lui Ștefan împotriva oștilor otomane, scrie: „Cîțiva ani mai tîrziu, o politică iscusită și demnă l-a determinat pe același prinț, cel mai ilustru dintre români, să-l sfătuiască pe fiul său [...] să plătească tribut sultanului de la Constantinopol, pentru ca astfel acesta să devină suzeranul și protectorul bogatului principat al Moldovei, asaltat din toate părțile de o sumedenie de dușmani deodată. Pactul a fost acceptat de Baiazid [...]. Această precizare istorică este extrem de importantă, deoarece stabilește că locuitorii acestor bogate și întinse provincii n-au fost nicicînd subjugați prin forța armelor și că legătura de vasalitate față de Poarta otomană este efectul unei convenții propuse de ei înșiși".

Revista pariziană subliniază și într-un alt pasaj caracterul special al relațiilor pe care Poarta otomană le-a avut cu românii, „ca urmare a unor pacte propuse de ei înșiși sultanilor, începînd din 1396“[1].

Itinerarul istoric pe care A. Billecocq îl reconstituie în cuprinsul publicației franceze include și alte locuri cu rezonanțe în trecutul de luptă al poporului nostru: Turnu Severin, ce amintește, prin vestigiile sale, că pe aici au trecut legiunile romane cu care s-a înfruntat „regatul Dacia al regelui Decebal“; Tîrgoviște, „vechea capitală a Valahiei“, pe unde, la vremea respectivă, a trecut — spune Billecocq, citîndu-l pe Voltaire — și viteazul rege suedez Carol XII, a cărei prezență pe meleagurile noastre este marcată — cum subliniază autorul *Albumului* — și de Turnul Colței „clădit de suedezi la București“; Giurgiu, Brăila și Cernavodă, a căror descriere prilejuiește, de asemenea, fostului diplomat incursiuni și meditații asupra frămîntatei istorii a poporului nostru.

Firește, din paginile acestui itinerar nu puteau lipsi cele două capitale ale Principatelor române: București și Iași. Două imagini de ansamblu, datorate lui M. Bouquet, alături de alte ilustrații semnate de Ch. Doussault, completate de textele lui Billecocq, în care găsim o serie de referiri la aspectele urbanistice și felul de viață al locuitorilor, conturează modul în care, la acea vreme, capitalele Țărilor române se înfățișau vizitatorilor.

Dar, ca om politic și diplomat, A. Billecocq a căutat să surprindă și modul în care se repercuta în conștiința locuitorilor celor două orașe evenimentele politice din acea perioadă, ce se derulau pe fondul tensiunii crescînde, creată de politica imperiilor vecine. Referindu-se la Iași, de exemplu, „acest frumos oraș“, situat „la numai patru leghe de malurile Prutului“, după ce amintește că „prin Tratatul de la București, în 1812 [...], Basarabia a fost cedată“ Rusiei țariste de către Imperiul otoman, el comentează: „la ora la care scriem aceste rînduri nu lipsește decît o scînteie pentru ca întregul principat să se aprindă dintr-o dată de focurile reflectate în miile și miile de căști, săbii și lăncii ale soldaților“ țarului Nicolae I.

Înainte de a redacta paginile destinate acestui *Album*, A. Billecocq a făcut, în 1848, o nouă și lungă călătorie de documentare prin Țările române. În toiul călătoriei a izbucnit revoluția: „În ultimele zile ale lui martie, o mișcare națională izbucnește în Moldova și curînd îi urmează revoluția de la

București și mișcările din Transilvania. Aceste răscoale simultane pleacă [...] de la principiile de egalitate, libertate și fraternitate; căci mișcările sînt conduse de tineretul român [...], ale cărui curaj și abnegație sînt demne azi în toate privințele de pildele străbunilor săi“.

În perioada redactării și pregătirii pentru tipar a *Albumului moldo-valah*, autorul său n-a dispus nici de datele și nici de perspectiva necesară pentru a face o analiză mai aprofundată a revoluției românilor de la 1848. Dar pentru a da cititorilor o imagine a principiilor „acestei mari mișcări operate în sînul Principatelor dunărene“, el a reprodus *în întregime*, în paginile revistei, două documente dintre cele mai semnificative „de îndată zămislite de revoluția moldo-valahă“. Este vorba de *Proclamația de al Islaz*, unul dintre actele cele mai radicale elaborate de revoluționarii români de la 1848. Proclamația „va rămîne, se apreciază în comentariul care o însoțește, o mărturie prețioasă a strălucirii și purității pe care le-au păstrat, după veacuri

[1] Este vorba, de fapt, de anul 1393 (vezi Magazin storic, nr. 3/1975).

de suferinţă, străvechile libertăţi ale românilor; ea ar putea, de asemenea, sluji drept program multora dintre revoluţiile la care asistăm". Celălalt document oferit cititorilor francezi este cunoscuta poezie a lui Vasile Alecsandri, *Deşteptarea României*. Versurile sînt publicate în limba română şi în versiune franceză, în proză.

Cum se ştie, revoluţia românilor de la 1848 a fost înăbuşită prin intervenţia brutală a trupelor străine. Dar idealurile ei n-au pierit. Intuind aceasta, A. Billecocq scria: „Indiferent dacă ea va reuşi sau nu, această pagină va rămîne cea mai frumoasă în istoria României, care va trebui să spună: «În ziua aceea s-a făcut lumină!» Cei ce nu vor să vadă această lumină n-au decît să închidă cu încăpăţînare ochii [...] Este însă nu numai o lumină, este flacăra care-i va mistui".

„ ... 40 000 de leghe cu poştalionul ... "

Paginile *Albumului moldo-valah* cuprind şi alte numeroase secvenţe. Între acestea se află şi descrierea unei fastuoase serbări oferite la Curtea domnească din Bucureşti cu prilejul trecerii prin Ţara Românească, în iulie 1843, a prinţului Albert al Prusiei. Ca diplomat şi consilier al domnitorului Alexandru Ghica, A. Billecocq a cunoscut îndeaproape viaţa la curţile domneşti din cele două Ţări române. El a rămas impresionat de strălucirea şi bunul gust cu care domnitorii români ştiau să se înfăţişeze lumii şi care relevau şi pe acest plan contactele cu societatea europeană cea mai aleasă.

Un sugestiv articol, cu titlul *Un popas de poştă*, este consacrat călătoriei cu poştalionul prin Ţările române. Fostul consul francez a fost impresionat de felul în care erau organizate şi funcţionau aceste servicii. El remarcă „admiraţia resimţită de orice străin faţă de extrema rapiditate, uşurinţa şi chibzuiala transporturilor în Principate, în ciuda dificultăţilor întîmpinate".

Cel mai mult l-au impresionat însă pe călătorul din Franţa acei ţărani însărcinaţi să conducă poştalioanele „Ţăranul moldovalah [...] devine, odată ce s-a urcat pe cal, cel mai intreprid, ca şi cel mai iscusit surugiu din întreaga lume". „Am făcut în viaţa mea — precizează autorul — mai bine de 40 000 de leghe cu poştalionul. Vizitii ca cei moldo-valahi, credeţi-mă, nu se găsesc nicăieri. Orice călător, pînă şi cel mai indiferent, cel mai îngîndurat, cel mai posac, nu poate să nu se învioreze văzînd îndemînarea, verva, antrenul, filozofia, rapiditatea, veselia vizitiului său moldo-valah!".

* * *

Privite cu ochii cititorului de astăzi, unele din paginile *Albumului* redactate de A. Billecocq apar, în conţinutul lor, inspirate de o viziune idealizată a politicii marilor puteri occidentale, iar, în forma lor, încărcate de prea multă dantelărie stilistică. Dar dincolo de acestea se simt căldura şi entuziasmul prietenului, ca şi competenţa omului de cultură şi a diplomatului de carieră. Se simte, de asemenea, interesul crescînd al cărturarilor şi oamenilor politici ai Europei pentru România şi pentru români, pentru o ţară şi un popor care se înfăţişau lumii în lumina unor străvechi adevăruri istorice, cerîndu-şi drepturile legitime şi afirmîndu-şi năzuinţele lor fireşti.

Dorobanţi din judeţele Romanaţi, Dîmboviţa şi Olt

Toate ilustraţiile acestui articol sînt reproduse din numărul special al revistei L'Illustration, *reprezentînd: stemele Moldovei şi Ţării Româneşti; de remarcat ce graficianul francez le-a dispus într-o formulă grafică ce sugerează unitatea firească a celor două Principate* (p. 5); *Ruinele Curţii Domneşti de la Tîrgovişte* (p. 6); *Hora* (p. 7); *Port popular* (p. 8); *Păstori transilvăneni* (p. 9)

Viața cotidiană a bucureștenilor în anul 1848 (II)

LA TIMONA REVOLUȚIEI

DUMITRU HÎNCU

Revoluția de la 1848 a instituit o nouă ordine statală, a creat noi raporturi între stat și cetățean. Dacă ea ar fi avut răgazul necesar, alegerile programate pentru luna august ar fi constituit prima consultare populară din Țara Românească, pe baza căreia s-ar fi putut trece la crearea unui stat nou, democratic. Dealtfel, însăși titulatura Guvernului provizoriu arăta că acesta își considera mandatul său ca temporar, iar legitimitatea sa numai o stare de fapt ce trebuia supusă confirmării corpului electoral.

Nu este, totuși, mai puțin adevărat că, datorită binecunoscutei conjuncturi externe, istoria revoluției s-a confundat pînă la urmă în mare măsură cu acțiunea Guvernului provizoriu instaurat

la 11 iunie, şi, mai apoi, cu a Locotenenţei domneşti care, sub nume schimbat la insistenţa Turciei, a grupat aceiaşi oameni şi aceleaşi curente de idei, pînă la brutala intervenţie armată de la 13 septembrie.

Cum lucra însă guvernul revoluţiei, cum îşi concepea el însuşi atribuţiile şi îşi împărţea responsabilităţile înlăuntrul său, cum şi-a organizat aparatul din subordine? Căror împrejurări a trebuit să facă faţă?

Guvernul revoluţionar îşi avea reşedinţa chiar în centrul Bucureştilor de atunci, pe Podul Mogoşoaiei, în fosta casă a lui Dinicu Golescu (unde azi e aripa sudică, dinspre biserica Creţulescu, a Palatului Republicii), clădire care a avut ea însăşi o întreagă istorie.

Înainte ca autorul **Însemnării călătoriei mele...** să-şi reconstruiască somptuoasa locuinţă, pe locul ei a fost casa unui Colfescu, om de încredere al mitropolitului Antim. Construcţia noii clădiri a durat, se pare, trei ani, între 1812 şi 1815. Mai mult lungă decît înaltă, cu etaj, ea avea o arhitectură neoclasică. Şase ferestre dădeau spre uliţă şi nouă spre curtea spaţioasă. La uşa mare a intrării principale se ajungea suind patru trepte. În total, edificiul avea douăzeci şi cinci de încăperi, număr impresionant pentru epoca respectivă încît, oarecum îngrijorat, Radu Golescu şi-a întrebat feciorul cum va lumina o asemenea căsoaie, căci, să nu uităm, unicul mijloc aflat la îndemînă erau lumînările. Dar Dinicu, om care ştia într-adevăr să vadă mult înainte-i, i-ar fi răspuns că el construia nu numai pentru dînsul, ci şi pentru viitorime. Iar evenimentele l-au adeverit. Dealtfel, nu toate încăperile erau destinate a fi odăi de locuit. Casa avea o bibliotecă, unde îşi va lucra Heliade-Rădulescu, **Gramatica românească** tipărită la Sibiu în 1828, un biliard, primul din Bucureşti; un atelier de tîmplărie şi propriu-i taraf despre care se afirmă că, la 1821, a fost împrumutat eteriştilor lui Alexandru Ipsilanti.

De la Dinicu Golescu, clădirea a trecut în proprietatea unuia dintre cei doi baroni ai Bucureştilor din vremea aceea, baronul Sakellario (celălalt, baronul Meitani, avea şi el o casă impunătoare pe Podul Mogoşoaiei — pe locul unde se află astăzi Comandamentul Miliţiei Capitalei — în care se dădeau baluri şi recepţii faimoase şi unde şi-a stabilit reşedinţa, la venirea în ţară, generalul Kiseleff). După o vreme, casa lui Sakellario a fost preluată de stat, adăpostind mai întîi Vornicia, apoi Postelnicia. Sub domnitorul Bibescu, ea era rezervată ceremoniilor oficiale. În sfîrşit, după Unire, a fost palatul domnesc al lui Alexandru Ioan Cuza.

Masivii ei pereţi au văzut şi auzit deci multe lucruri. Dar cele mai neobişnuite s-au petrecut în cele trei luni cît clădirea a fost reşedinţa guvernului revoluţionar.

În primele zile ale existenţei sale, guvernul revoluţiei lucra numai în plenul lui; orice chestiune era dezbătută de toţi miniştrii aflători în palatul guvernamental. În sala de şedinţe se afla o masă lungă, acoperită cu postav roşu, în jurul căreia luau loc membrii şi secretarii cabinetului purtînd, în timpul cît erau în exerciţiul funcţiunii, eşarfe tricolore petrecute peste piept, de la dreapta la stînga.

La început, guvernul era astfel alcătuit: preşedinte, mitropolitul Neofit; membri — Ştefan Golescu, Christian Tell, Gheorghe Magheru, G. Scurti; secretari — C.A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, A.G. Golescu, I.C. Brătianu; miniştri — Nicolae Golescu (Interne), I. Câmpineanu (Justiţie), Ioan Voinescu II (Externe), C.N. Filipescu (Finanţe), Gheorghe Nitescu (Controlul obştesc), I. Odobescu (Război); I. Heliade (Instrucţia publică), Scarlat Creţulescu (comandantul Gărzii naţionale); C. Creţulescu (preşedintele Sfatului orăşenesc); Mărgărit Moşoiu (şeful Poliţiei). Ulterior, cabinetul a suferit însă multe schimbări. Georges Scurti şi-a dat demisia, invocînd motivul că ar fi „împovărat cu lucrurile negoţului său"; I. Odobescu a fost arestat pentru complot şi în locul lui a fost numit Christian Tell; Scarlat Creţulescu a pretextat o boală, spre a se retrage din fruntea Gărzii naţionale; Mărgărit Moşoiu a fost înlocuit la conducerea Poliţiei de I.C. Brătianu etc.

Ulterior, la cererea turcilor, Guvernul provizoriu şi-a schimbat denumirea în Locotenenţa domnească, alcătuită din trei membri: N. Golescu, I. Heliade şi Christian Tell. A fost însă numai o schimbare formală, de natură să sublinieze, şi mai departe, continuitatea regimului princiar (domnesc) spre a evita impresia trecerii la regimul republican, care ar fi fost prematur în împrejurările respective. Aşa cum îi scria Christian Tell lui Gh. Magheru: „Deşi Locotenenţa se compunea din trei persoane [...] noi însă am luat angajamentul ca toţi membrii Guvernului provizoriu cu secretarii să lucrăm ca şi mai înainte împreună şi numai iscăliturile celor trei aleşi astăzi să figureze...".

Plăcut impresionat de spiritul de colaborare care anima dezbaterile guvernului îndată după victoria revoluţiei, A. Ubicini care — venit în ţară la invitaţia prietenului său C.A. Rosetti şi surprins de evenimentele revoluţionare, rămăsese la Bucureşti, în „aparatul" funcţionăresc guvernamental, participînd la şedinţele cabinetului — a povestit mai tîrziu, în ziarul parizian **Le Siècle:** „Deliberările se făceau totdeauna cu toţii împreună şi am văzut deseori, în discuţiile cele mai importante, pe un simplu ministru impunînd opi-

nia sa în contra aceleia a unui membru, ba chiar a prezidentului guvernului". Delegaţiile de bucureşteni sau de locuitori din judeţe şi orice cetăţean puteau intra nestingherit în sală, căci guvernul se socotea o emanaţie a suveranităţii poporului şi dorea să păstreze cel mai strîns contact cu acesta. Tot de la Ubicini ştim şi cum se desfăşura primirea acestor deputăţii. Guvernul îşi întrerupea lucrările, lăsînd să intre delegaţiile — venite de cele mai multe ori de la ţară — care îi prezentau, în semn de încredere şi de aprobare a măsurilor sale, spice de grîu şi frunze de viţă înconjurate de mănunchiuri de flori.

Erau zile cînd miniştrii nici nu apucau să se mai ducă pe la casele lor. De aceea, o adresă a Ministerului Trebilor din Lăuntru a cerut prezidentului Sfatului orăşenesc să se îngrijească ca „la palatul guvernului să se înfiinţeze îndată toate cele de trebuinţă pentru hrana şi odihna a patru din mădulările [membrii] acelui guvern, precum aşternuturi, obiectele de trebuinţă pentru hrană, precum şi orice alt[ceva] privitor la odihnitoarea lor petrecere".

Evident, frecventa întrerupere a lucrărilor nu era şi cea mai propice metodă pentru dezbateri calme şi pentru luarea celor mai potrivite hotărîri. Încît, după o vreme, a trebuit să se ajungă, la o reglementare a accesului cetăţenilor. Bucureştenii au fost înştiinţaţi că „lucrarea treburilor publice fiind de la 11 ore în sus", prezenţa lor în sediul guvernului trebuia să se limiteze la zilele şi orele fixate pentru audienţe. Acestea urmau să aibă loc joia şi sîmbăta între orele 13 şi 15. Petiţiile puteau fi însă înmînate ca şi mai înainte, zilnic, prin secretariat. Interesant şi semnificativ pentru felul de a gîndi al miniştrilor revoluţiei şi pentru tipul de relaţii pe care înţelegeau a-l stabili cu masa cetăţenilor este şi Decretul nr. 454 cu privire la întocmirea jalbelor. Acestea trebuiau să excludă cu desăvîrşire expresiile uzitate mai înainte, ca: „jeluiesc", „lacrimi fierbinţi", „genunchi plecate", întrucît fiecare cetăţean era acum liber de a-şi cere dreptatea şi nu de a o solicita ca pe un act de m·zericordie de la guvern. În acelaşi timp se stabilea că dregătorii de orice grad nu aveau voie să acorde audienţe acasă, cum se obişnuia înainte, ci trebuie să se afle „la orele determinate la posturile dumnealor".

Decretul era, desigur, cu atît mai necesar cu cît funcţionarii găsiţi în posturi de revoluţie fuseseră, în genere, menţinuţi — cu excepţia unor cazuri particulare şi a unor vini bine precizate. De altminteri şi structura vechilor ministere rămăsese intactă. Ele erau alcătuite, ca şi mai înainte, din trei-patru „despărţiri", corespondente ale direcţiilor generale de mai tîrziu. Fiecare dintre ele era, la rîndul ei, divizată în mai multe „mese", cu un şef de masă, un ajutor, un „reghistrator", mai mulţi „scriitori", iar acolo unde se simţea nevoia, un casier etc. În împrejurările date, era singura soluţie posibilă, deşi unii dintre vechii funcţionari de carieră rămăseseră cu vechile tare şi năravuri.

Căpătînd, repede, mai multă experienţă în conducerea treburilor publice, guvernul revoluţionar şi-a raţionalizat activitatea, împărţindu-se în patru secţiuni, care corespundeau cîte unui grup de competenţe; în plus, fiecare secretar avea „o parte" specială sub răspunderea sa. Cele patru secţiuni erau: armarea generală; relaţiile din afară; propaganda în ţară; finanţele şi aprovizionamentul. Apoi, pe măsura sporirii numărului şi complexităţii problemelor de care trebuia să se ocupe guvernul şi a asumării tot mai sigure a tuturor laturilor administraţiei de stat, s-a procedat la o nouă organizare. În locul celor patru secţii, au fost înfiinţate opt comisii,

Cîţiva dintre revoluţionarii paşoptişti: (de la stînga la dreapta) I. Heliade-Rădulescu, I. Brătianu, G. Magheru, C. Aristia, Şt. Golescu, C.A. Rosetti, I. Voinescu, Iosafat Znagoveanu, D. Brătianu, N. Golescu, C Bolliac

în care, în afară de membrii guvernului — respectiv ai Locotenenței domnești — au fost cooptați și diverși tehnicieni sau personalități binecunoscute.

Guvernul preluase toată administrația din mers, dorind să clădească un nou edificiu social. Fără să aibă posibilitatea — căci acționa mereu sub amenințarea intervenției străine — să selecteze liniștit competențele, să plaseze oamenii cei mai potriviți în locurile cele mai potrivite, guvernul resimțea o nevoie acută de colaboratori în același timp devotați și pricepuți, care să se familiarizeze rapid cu arii de preocupări inedite pentru ei. El purta o veșnică luptă cu dificultățile, cu adversitățile de tot soiul și, deopotrivă, cu timpul prea scurt, o continuă cursă contra cronometru, am spune astăzi. Miniștrii revoluționari nu cunoșteau odihna — lucrau și duminica toată ziua — se contopeau fără rezerve cu cauza revoluției, cu toate că nu toți aveau aceleași concepții despre întinderea, tactica și strategia ei, iar cîteodată chiar opinii contrarii.

Greutățile cu care aveau de luptat erau de cele mai diverse naturi. Revoluția găsise casieriile publice goale sau aproape golite. Iar fără mijloace bănești, mereu strîmtorat, guvernul își vedea contracarate planurile și intențiile, era nevoit să recurgă la paliative.

Fără bani nu se puteau cumpăra arme, iar fără arme nu putea fi apărată revoluția. Existau planuri — și se întreprindeau și demersuri — de a se cumpăra arme din Franța, dacă s-ar fi obținut creditele necesare. Dar chiar și așa, transportul ar fi durat cîteva luni și timpul presa. În această situație, cînd Scarlat Crețulescu, pe atunci încă comandant al Gărzii naționale a întrebat de unde să ia banii cu care măcar să repare puștile stricate primite de la arsenalul oștirii, guvernul a chemat pe toți meșterii fierari din București și a încheiat cu ei un contract pentru fabricarea a 2 000 lănci. Avînd la dispoziție resurse extrem de limitate, miniștrii revoluției erau foarte scrupuloși și economicoși în mînuirea fondurilor publice, cerînd și dînd socoteli foarte amănunțite pentru orice cheltuială, cît de măruntă. De multe ori, inițiative private încercau — evident cu un succes relativ — să suplinească puținătatea mijloacelor guvernului. Ziarele organizau subscripții și primeau din partea cetățenilor bani sau obiecte. Într-o astfel de listă îl putem găsi ca donator pe Costache Caragiale, tatăl lui Ion Luca, figurînd cu un „ideal" de diamante și o „podoabă de granade" în valoare de 650 lei, și în plus cu făgăduiala că dacă se va însănătoși de boala de care suferea (friguri) va depune mereu zeciuiala muncilor lui, la „cassa colecției". Șefii provizorii (căci urmau să aibă loc alegeri) ai Gărzii naționale („legiunea a 2-a, văpseaua verde") anunțau, la rîndu-le, că „primesc bucuros și bani și lucruri, dăruite, pe care prin loterie le pot preface în bani".

Nu era deloc ușor de construit o nouă ordine statală în condiții atît de vitrege, sub permanenta amenințare a invaziei străine și sub necontenita presiune a intrigilor boierești. Și totuși, chiar în aceste împrejurări atît de adverse, guvernul revoluției găsea timp și socotea că trebuie să se ocupe și de acordarea de burse de studii unor tineri merituoși, de înmulțirea numărului școlilor de fete, de reducerea taxelor percepute pentru școlarii interni de la Sf. Sava, de sporirea numărului celor stipendiați.

Aceste intenții, aceste împliniri și altele, asupra cărora nu putem stărui aici, ne dau măsura a ceea ce ar fi dorit și ar fi putut înfăptui guvernul revoluției dacă ar fi beneficiat de răgazul necesar și și-ar fi putut crea mijloacele corespunzătoare, la înălțimea momentului și a idealurilor a căror expresie era.

DRUMUL LUNG AL ELIBERĂRII

PAUL CORNEA

Potrivit unui plan minuţios pregătit, revoluţia din Ţara Românească trebuia să înceapă la 9 iunie 1848, din mai multe puncte, spre a lua prin surprindere cîrmuirea domnitorului Gh. Bibescu şi a-i zădărnici împotrivirea. O serie de incidente neprevăzute au împiedicat înfăptuirea acestui plan. Steagul insurecţiei e ridicat la 9 iunie doar la Islaz, în Romanaţi, unde o mulţime de ţărani jură pe programul revoluţionar şi aclamă un Guvern provizoriu. Două zile mai tîrziu, la 11 iunie, revoluţia izbucneşte însă şi la Bucureşti. Sub presiunea maselor populare, domnitorul acceptă Proclamaţia de la Islaz[1], **aprobă o serie de modificări în componenţa cabinetului, apoi abdică şi pleacă peste munţi.**

Într-o atmosferă generală de entuziasm fără de precedent, guvernul trece îndată la aplicarea măsurilor promise, deşi are de întîmpinat opoziţia internă a marii boierimi, susţinătoarea Regulamentului organic şi trebuie să manevreze cu dibăcie pe plan diplomatic: refuzînd să recunoască noua ordine de lucruri, consulul ţarist de la Bucureşti, Kotzebue, se retrăsese la Focşani; Turcia, de partea ei, se menţinea într-o expectativă prudentă.

În ciuda fluidităţii situaţiei şi a unor inconsecvenţe din tabăra revoluţionarilor, sînt adoptate o serie de reforme importante: eliberarea robilor ţigani, desfiinţarea bătăii şi a pedepsei cu moartea, adoptarea tricolorului ca drapel naţional, înlăturarea rangurilor boiereşti, suprimarea cenzurii şi libertatea presei, înfiinţarea gărzii naţionale etc. În vederea aplicării art. 13 al Proclamaţiei **(care prevedea emanciparea clăcaşilor şi împroprietărirea lor cu despăgubire), se constituie o comisie de proprietate alcătuită dintr-un număr egal de deputaţi ai ţăranilor şi proprietarilor. Se hotărăşte, de asemenea, convocarea unei Adunări constituante.**

Victoria revoluţiei şi perspectivele consolidării ei agravează însă împotrivirea reacţiunii. Trei încercări contrarevoluţionare au astfel loc, la 14, 19 şi 29 iunie, dar ele sînt zdrobite graţie intervenţiei spontane a populaţiei Capitalei. Mult mai periculoasă şi în cele din urmă fatală se dovedeşte a fi ameninţarea externă. Ea se concretizează, la instigarea Rusiei ţariste, într-o intervenţie armată a Porţii, care va duce la înăbuşirea revoluţiei.

[1] **Magazin istoric**, nr. 3/1978.

Ziua de 13 septembrie

Zorii zilei de 13 septembrie 1848 îşi desfăcuseră aripa de lumină peste un Bucureşti cuprins de o vie nelinişte. Gîndul că la numai cîţiva km de inima oraşului îşi stabilise tabăra o oaste turcească de 10 000 soldaţi înarmaţi pînă în dinţi, ca şi cum s-ar fi pregătit de asalt, nu-i lăsase pe oameni să doarmă. Ce justifica oare o asemenea demonstraţie de forţă? Locotenenţa domnească, de-abia numită din iniţiativa lui Suleiman paşa, comisarul Porţii, îşi exprimase în modul cel mai clar lealitatea faţă de puterea suzerană. Era evident că românii se sculaseră pe temeiul dreptului de autonomie, consfinţit de tratate, ca să-şi dea instituţii democratice şi să înlăture clauzele apăsătoare ale Regulamentului organic, nu ca să aducă vreo modificare statutului internaţional al ţării. Suleiman însuşi se convinsese de acest lucru. Dealtfel, impresionat de primirea caldă ce i se făcuse, el sfîrşise prin a promite ratificarea Constituţiei de la Islaz, sub rezerva amendării cîtorva puncte importante, totuşi nu esenţiale. Propusese chiar ca o delegaţie să fie trimisă la Constantinopol spre a discuta problemele controversate şi a obţine aprobarea cabinetului imperial.

Acestea se întîmplaseră în august. De atunci se scursese puţină vreme, dar climatul se deteriorase considerabil. Suleiman fusese revocat. Înlocuitorul său, Fuad-efendi, ve-

nise cu instrucțiuni severe. Și, în adevăr, el se purta ca un proconsul trimis să pună ordine într-o colonie: trecuse Dunărea cu un corp expediționar puternic și pornise spre București fără a avertiza Locotenența; refuza orice contact cu autoritățile legitime pertractînd, în schimb, cu fruntașii vechiului regim, lipsiți de răspundere oficială și dușmani de moarte ai rînduielilor democratice. De rău augur era și prezența, alături de Fuad, a comisarului țarist Duhamel, binecunoscut românilor prin politica sa dură și intolerantă, prin strășnicia cu care era dispus să reprime orice veleitate de progres.

Cum se explica această bruscă schimbare de atitudine? Motivele erau limpezi: presiuni imperative exercitate de diplomația țaristă aplecaseră balanța. Neputînd ține piept Rusiei țariste, care voia cu orice preț să zdrobească revoluția din Țara Românească și să-i pedepsească exemplar pe șefii mișcării, Turcia fusese silită să cedeze, călcîndu-și făgăduielile. Delegația trimisă de către Locotenența domnească la Constantinopol sosise după adoptarea dramaticei decizii a Porții de a-și revizui politica față de revoluție. Membrii ei constataseră, de aceea, cu stupoare și dezamăgire, că ușile cancelariilor li se închideau în nas. Mai mult: li se dăduse de înțeles, cu cinism, în convorbiri private, că Poarta n-avea altă soluție momentană decît aceea de a-i sacrifica pe români.

... Acum, Fuad se găsea la Cotroceni. Cu toată ora timpurie, ulițele forfoteau de lume. Mulți se îndreptau spre bariera Podului de pămînt (Calea Plevnei), unde, pe cîmpul din față, înnoptaseră sub cerul liber zecile de mii de țărani (după evaluări contemporane concordante, cel puțin 30 000) veniți să-și afirme solidaritatea cu revoluția. Stăteau în pîlcuri, după locul de baștină, în jurul cîtorva tăciuni fumegînzi, cu traistele de merinde alături, privind posomorîți spre tabăra otomană. Era o zi de toamnă, ca atîtea altele, dar își dădeau seama cu toții, țărani și orășeni, îmbulziți ca la iarmaroc însă tăcuți și îngîndurați, că e vorba de o cumpănă decisivă a vieții lor. De-o parte, se vedeau pușile străjilor turcești în lumina fragedă a dimineții. De alta, fluturau stindarde tricolore, prapuri ale breslelor și se vedeau evanghelii ferecate în argint, cărate de prin cine știe ce biserici din sate. Ce putea ieși din asemenea confruntare?

Mai de voie, mai de nevoie, conducătorii revoluționari ceruseră ca trupele turcești să fie întîmpinate în mod pașnic. Chiar și reprezentanții aripei radicale, în frunte cu Bălcescu, partizani ai rezistenței armate, trebuiseră să cadă de acord. Evenimentele se precipitaseră; pentru o schimbare de strategie era prea tîrziu și lipsea orice spațiu de manevră: o armată rusă aflată la Focșani era gata să intre în țară, iar Bucureștii, oraș deschis, fără fortificații, nu putea fi apărat. Socotința lui Bălcescu și a prietenilor săi era, desigur, să cîștige timp spre a da posibilitate lui Gh. Magheru să se întărească în Nordul Olteniei. Tocmai de aceea I. Brătianu, șeful poliției, invitase populația să nu poarte arme, iar *Pruncul român*, din 11 septembrie, scria: „Cu mîinile goale, fără altă armă decît crucea și stindardele tricolore, le vom ieși înainte". *Popolul suveran*, din aceeași zi, povățuia și el la cumințenie și stăpînire de sine: „Trebuie să arătăm și cu pace și cu demnitate, că fără constituție nu mai e bucurie, nu mai sînt zile vesele pentru români. Atunci Turcia va schimba planurile sale, căci ea nu va voi să împărățească peste un pămînt udat cu plînge-rile unui popor nenorocit". Scontau realmente revoluționarii să blocheze în ultimul moment mecanica represiunii declanșată de puterile autocrate și să ajungă la o soluție negociată?

În orice caz, în dimineața de 13 septembrie toți aveau sentimentul că zarurile fuseseră aruncate. Cu brațele goale înaintea pușilor și a tunurilor n-aveau altceva de făcut decît

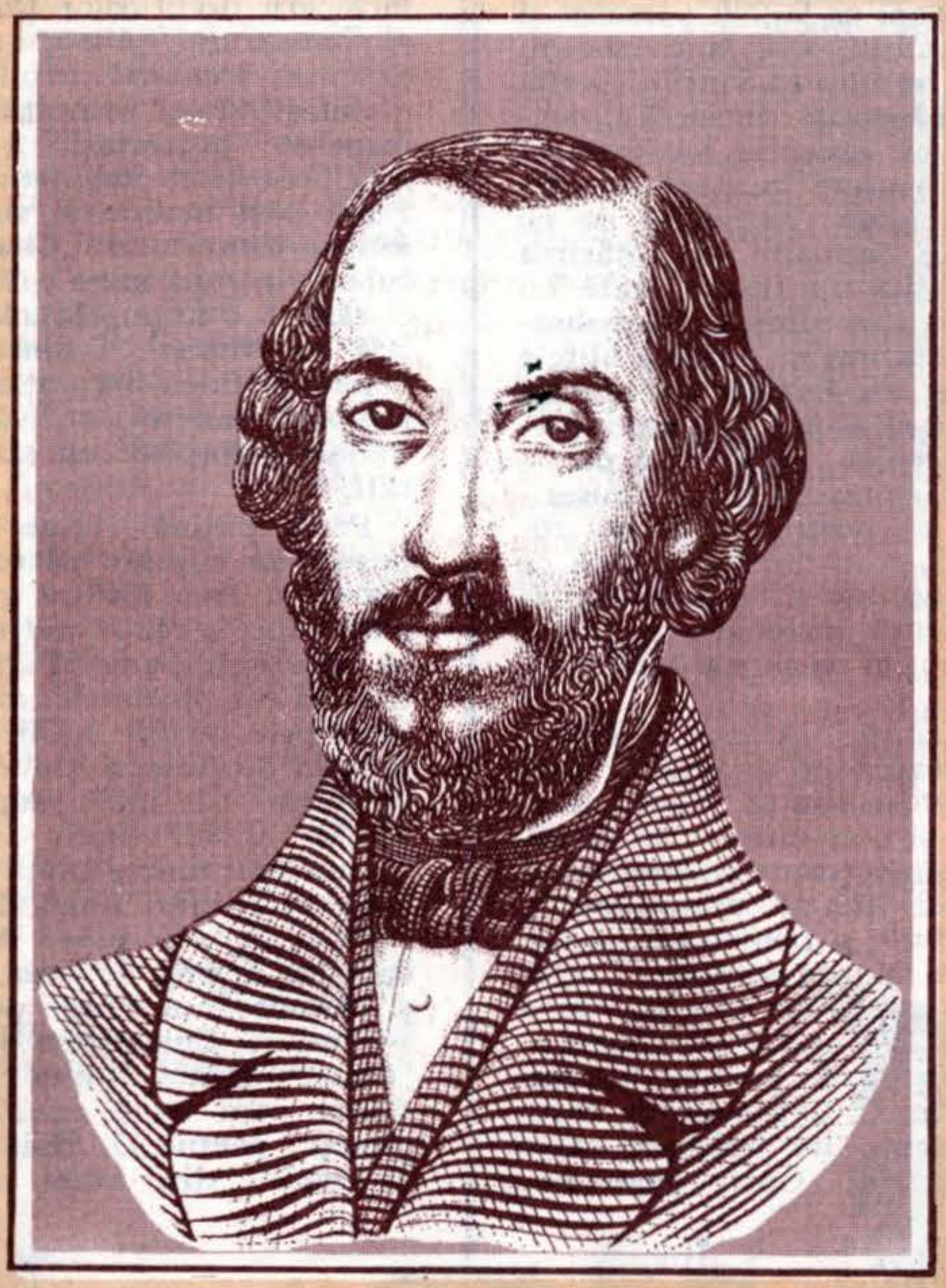

Nicolae Bălcescu

să aştepte. Tensiunea creştea ceas după ceas. Se aflase că Fuad invitase la amiază o deputăţie alcătuită din mari boieri, neguţători notabili şi capi ai breslelor, dar că solia sa îi ocolise pe cei trei locotenenţi instalaţi în casele Golescului din Podul Mogoşoaiei, adresîndu-se, peste capul lor, mitropolitului Neofit şi banului A. Filipescu. Semnul era rău. Comisarul turc dădea de înţeles, o dată în plus, că nu tratează cu guvernul ales şi plebiscitat de popor. Cu toate astea, oamenii păreau încrezători în rezultatul convorbirii lui Fuad cu deputăţia.

Arestarea

Către orele 1 după-amiază, deputăţia chemată de Fuad, în număr ca la 200 persoane şi în frunte cu mitropolitul, sosi la Cotroceni. Pe lîngă mari boieri, radioşi că vîntul le suflă în pînze, negustori şi breslaşi, veniseră şi conducătorii revoluţiei, cu excepţia locotenenţilor (care se autodeclaraseră în stare de permanenţă şi nu se mişcau din sediul de pe Podul Mogoşoaiei). E probabil că hotărîrea de a se alipi delegaţiei nu fusese luată cu uşurinţă; şefii mişcării se simţeau responsabili faţă de imensa mulţime ce umplea uliţele şi invadase barierele, nu puteau permite ca o clică de renegaţi să-şi asume rolul de reprezentantă a naţiunii; voiau, pe de altă parte, să-şi pledeze energic cauza în faţa comisarilor imperiali, ştiind că poziţia revoluţiei române e invulnerabilă pe tărîm legal, ceea ce Poarta însăşi recunoscuse cu cîteva săptămîni înainte. O singură întrebare se pune: dacă se gîndiseră la riscul pe care şi-l iau mergînd la Cotroceni.

Fuad lăsă delegaţia să-l aştepte o oră — desigur ca să-i umilească pe deputaţi, sugerîndu-le că se află la discreţia sa. Apoi apăru, însoţit de Duhamel, şi dete citire unei declaraţii care condamna în termeni violenţi revoluţia („izvorîtă din acel duh al comunismului, împotriva căruia se bate şi triumfează acum Europa întreagă"). Se anunţa hotărîrea Porţii, luată de conivenţă cu Rusia ţaristă, de a restabili „ordinea legală", aşadar Regulamentul de tristă memorie, şi de a numi un caimacam în persoana lui C. Cantacuzino, recomandat prin „cunoscuta lui aplecare către instituţiile regulamentare". Omer paşa, comandantul trupelor otomane, urma să preia funcţia de guvernator militar al Bucureştilor. Caimacamul nou numit se înclină adînc în faţa comisarilor, mulţumi cu recunoştinţă şi făgădui că va fi credincios Înaltei Porţi şi Rusiei. Un martor ocular relatează că Fuad, dezgustat de servilismul propriului său acolit, l-ar fi apostrofat: „Să fii, domnule, credincios patriei d-tale!".

Printre revoluţionari, cuvintele comisarului turc produseră indignare. Fiul caimacamului, Iancu Cantacuzino, neputînd îndura ruşinea părintelui său, strigă cu vocea gîtuită de emoţie: „Tată, nu primi asemenea slujbă!". Bălcescu, ieşind din rînd, îl interpelă pe Fuad în mod hotărît, protestînd împotriva încălcării drepturilor ţării. La răspunsul sec al comisarului, că n-are a discuta, ci numai a executa, fruntaşii revoluţionari se aprinseră, manifestîndu-şi nemulţumirea „prin cele mai disperate protestaţii". Se strigă: „Moartea mai bine decît Regulamentul!". Dar deodată Fuad păşi înainte şi vocea lui se auzi deasupra tumultului: „Cine este cu Regulamentul să vie după mine". Cîţiva îl urmară. Atunci răsună o împuşcătură de pistol, fără îndoială un semnal. Înainte de a se desmetici, deputaţii fideli revoluţiei, care rămăseseră în mijlocul taberei, se văzură înconjuraţi de soldaţi şi împiedicaţi să se mişte. Erau arestaţi.

Peste puţină vreme, trupele otomane se puseră în mişcare pătrunzînd în oraş. O coloană îşi făcu loc cu greu pe Podul de pămînt; spre a răzbi mulţimea, cavaleria trebui să şarjeze, împungînd cu baionetele şi călcînd oameni sub picioarele cailor. O a doua coloană intră prin Dealul Spirii, unde pompierii căpitanului Zăgănescu ţinură piept eroic forţelor otomane cu mult superioare: căzură 59 români şi 367 turci.

Deşi unii dintre capii revoluţiei se duseseră la Cotroceni fără iluzii, doar ca să apere onoarea cauzei, s-ar părea că nimeni nu bănuise capcana întinsă de turci, nici, mai ales, lunga şi chinuitoarea odisee pe care cu toţii aveau s-o îndure. Cunoaştem destul de bine această „odisee" graţie cîtorva relatări contemporane, dintre care două aparţin unor participanţi direcţi: poetul D. Bolintineanu şi ministrul Treburilor din Afară al Guvernului provi-

zoriu și Locotenenței, I. Voinescu II. O a treia relatare este a marelui istoric francez Jules Michelet, luptător neobosit pentru eliberarea națiunilor asuprite din Răsăritul Europei și fervent filo-român; ea a fost întocmită pe baza informațiilor furnizate de soții Maria și C.A. Rosetti și de alți pașoptiști exilați. Să urmărim firul celor întîmplate, folosind aceste izvoare.

Arestații au rămas cinci zile la Mănăstirea Cotroceni, închiși într-o odaie igrasioasă. După o primă triere, numărul lor a fost redus la 28, apoi la 18, în cele din urmă la 14. Erau (cu excepția locotenenților) principalele figuri ale revoluției: C. Aristia, N. Bălcescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, I. Brătianu, Al. C. Golescu, Șt. Golescu, Gr. Grădișteanu, Gr. Ipătescu, Iosafat Znagoveanu, C. Romanescu, C.A. Rosetti, I. Voinescu II, Al. Zane.

Deși tratați cu asprime și împiedicați să ia contact cu rudele și prietenii, prizonierii au reușit să intre în legătură cu consulul englez Colquhoun. Grație acestuia, au obținut făgăduiala că vor fi eliberați însă cu condiția să părăsească pentru cîtăva vreme țara, pînă se vor mai „liniști lucrurile". Fuad și-a dat cuvîntul de onoare că le va procura pașapoarte pentru Austria și, pînă la Brașov, le va acorda o escortă. Plecarea a fost fixată pentru 19 septembrie. În dimineața acestei zile, D. Brătianu și dragomanul Consulatului englez au venit la Cotroceni spre a fi de față la eliberare și a-i conduce pe prizonieri spre graniță. Dar nu i-au mai găsit. Arestații fuseseră transportați, în noaptea de 18 septembrie, spre o destinație necunoscută.

În memoriile sale, I. Voinescu II relatează că prizonierii întîrziaseră seara la taifas. Erau bucuroși că vor fi iarăși liberi să salute soarele „pe cîmpiile cele verzi și vesele ale României", dar și îngrijorați de pribegia pe meleaguri străine, lipsiți de orice resursă de trai. Cîteva voci evocară evenimentele recente și anume spre a osîndi, o dată în plus, căci ideea îi obseda, „orbirea ce-i făcuse atît de lesne crezători în sprijinul diplomației", orbire — spunea Voinescu — „ce ne pierdu și țara și pe noi". Deodată însă ușile s-au deschis cu zgomot, cîțiva soldați au năvălit înăuntru, i-au înșfăcat, și i-au urcat, în cea mai mare zăpăceală, în șase căruțe care au pornit grabnic nu însă spre Brașov, cum fusese vorba, ci spre altă direcție.

Primul gînd al arestaților a fost că turcii vor să-i folosească drept ostateci spre a-l îndupleca pe generalul Gh. Magheru să renunțe la rezistență. „După trădarea mișelească de la 13 septembrie — scria Voinescu — o asemenea cugetare era cu totul naturală; la ce ne-am fi putut aștepta din partea unui dușman cu atît mai viclean, cu cît se simțea [mai] slab?". Însă revoluționarii preferau să moară decît să se preteze unui șantaj rușinos. „Hotărîrăm să jurăm pe generalul Magheru, în numele revoluțiunii, în numele României, ca el mai întîi să tragă un tun în noi. Hotărîrea aceasta tăcută ne fu cu atît mai lesne de luat, cu cît ea ne era dictată de convingerea ce dobîndiserăm că mîntuirea țării nu se mai putea cîștiga decît făcînd să reînvieze timpul de mărire și de vitejie al strămoșilor, timpi de glorie ai lui Vlad, Mircea, Ștefan și nemuritorul Mihai".

Din fericire, nu era la mijloc nici un șiretlic infernal. Turcii hotărîseră, pur și simplu, din motive necunoscute, să-i transporte pe deținuți la Giurgiu, unde ajunseră a doua zi, cu oasele frînte de hurducăturile drumului. La temnița orașului îl întîlnesc pe N. Golescu, unul din locotenenți, care plecase la Constantinopol, cu încuviințarea lui Fuad, dar acum, împiedicat să meargă mai departe, li se asociază. După o noapte petrecută în închisoare sînt trecuți peste Dunăre, la Rusciuc, și suiți pe un vas de război, ancorat în rada portului.

Seara li se servește, spre marea lor surpriză, o masă copioasă, cărată de pe uscat de un lung convoi de slujitori, încărcați cu tablale

În fruntea pompierilor, căpitanul Zăgănescu a luptat eroic pe Dealul Spirii

tipsii şi sahane. Generosul amfitrion era chiar paşa din Rusciuc, care le trimise, la modul oriental, odată cu complimentele sale, scuze, că ospăţul n-a fost şi mai ales. Tratamentul de musafiri nu a influenţat însă condiţia de captivi a arestaţilor şi încă a unor captivi închişi fără judecată.

De-abia a doua zi, lucrurile încep să se clarifice. Prizonierii primesc pe vas vizita Mariei Rosetti, soţia lui C.A. Rosetti, care reuşise să înduplece garda otomană, cu stăruinţi şi bacşişuri. Curajoasa femeie îşi desfăcuse casa din Bucureşti, vînduse ori arvunise în grabă ceea ce se putea şi, strîngînd-o la piept pe micuţa Liby (Libertatea), de numai cîteva luni, o pornise în urma conducătorilor revoluţionari. Aflase că turcii vor să-i ducă pe Dunăre în sus pînă la Semlin, probabil ca să-i treacă în Austria, la Orşova. De ce acest lung ocol, cînd ar fi fost atît de simplu pentru Poartă să decidă expulzarea prin Braşov? Oricum, ştirea era bună, cu condiţia să se adevereacă. Or, de la aflarea ei, aveau să treacă trei zile lungi, chinuitoare, în care nu se întîmpla nimic.

În fine, la 24 septembrie aşteptarea plină de emoţii ia sfîrşit: prizonierii sînt invitaţi să se îmbarce în două ghimii care urmau să-i transporte în susul Dunării. Erau un fel de pontoane mizerabile, cu pînze, de cca. 12-14 m lungime, 1.80-2 m lăţime, avînd la mijloc o gaură de un metru adîncime, aşternută cu rogojini. Arestaţii se îngrămădesc în aceste găuri insalubre, opt în prima ghimie, şapte într-a doua, constatînd cu groază că nu pot nici măcar să stea în genunchi, ci trebuie să se ghemuiască ori să se întindă la orizontală în umezeala pătrunzătoare şi-n duhoarea calei. În aceste condiţii, călătoria devenea un adevărat calvar. Dar arestaţii se mîngîiau cu gîndul că totul avea să se termine în cîteva zile. Amară deziluzie! Călătoria care ar fi trebuit să dureze 36 ore a ţinut trei săptămîni!

Pe ghimii

Călătoria debutează sub auspicii favorabile. Bate vîntul, ghimiile îşi desfac pînzele şi avansează văzînd cu ochii. Din păcate însă foarte curînd providenţa îşi refuză complicitatea. Spre seară începe să plouă, iar prizonierii sînt udaţi pînă la piele. Mai rău e că vîntul se domoleşte şi, în cele din urmă, încetează cu totul. Nenorocitele de ambarcaţiuni, lipsite de mijloace de propulsie proprie,se opresc.

Ca să-şi continue drumul, ghimiile trebuie trase la edec, adică remorcate de pe mal, cu frînghiile. E un sistem primitiv, pe cît de obositor, pe atît de puţin eficace: deşi echipajul trudeşte din greu, vasele de-abia se tîrăsc pe luciul încremenit şi verzui al apei, ca nişte omizi indolente.

Zece zile de-a rîndul, vîntul se încăpăţînează să viziteze alte meleaguri şi călătoria continuă din revărsatul zorilor pînă la asfinţit, în acelaşi ritm exasperant, de o insuportabilă încetineală. Prizonierii n-au voie să coboare şi să-şi dezmorţească oasele. Mănîncă pîine neagră uscată, pastramă crudă ori friptă pe cărbuni, brînză sărată şi beau vin acru, de li se strepezesc dinţii. În urechi le răsună tot timpul clipocitul monoton al valurilor, strigătul ascuţit şi tărăgănat al soldatului ce măsoară, cu o prăjină, adîncimea apei, înjurăturile cu care căpitanul îşi „dezmiardă" subalternii şi le sporeşte zelul. Prin faţa ochilor le defilează acelaşi peisaj monoton de cîmpuri nelucrate, cu petece de verdeaţă şi aşezări sărăcăcioase.

După 11 zile de drum, ghimiile ajung, în fine, la Vidin. Închisoarea unde înnoptează le pare arestaţilor un hotel de lux. Ca şi la Rusciuc, li se serveşte şi aci o masă copioasă (60 feluri de bucate, scrie Bolintineanu!) şi primesc omagiul Paşei în acelaşi stil pompos şi înflorit. D-na Rosetti, care-i priveghea de pe ţărm, în tovărăşia devotatului pictor C.D. Rosenthal, urmînd pas cu pas fiecare etapă a transportului, îi vizitează şi le aduce gazete din ţară. Prizonierii iau act cu o imensă satisfacţie de scrisoarea plină de demnitate adresată de Gh. Magheru caimacamului. Ei aprobă cu lacrimi în ochi limbajul său ferm: „Sînt român, d-le Cantacuzino, şi voi muri mai bine decît a cădea iar în sclavie [...] Nu, d-le Cantacuzino, nu, România nu va pieri! Pune urechea şi ascultă huetul de viaţă naţională care s-a deşteptat în ţara mea şi de ţi-a mai rămas o scînteie de amoarea patriei, inima-ţi va bate tare şi-ţi va zice că românul va să trăiască". În clipa în care citeau aceste rînduri, arestaţii nu ştiau că, cedînd insistenţelor consulului englez Colquhoun şi, spre a evita o teribilă vărsare de sînge, Magheru îşi desfăcuse tabăra din Cîmpul lui Traian şi trecuse în Transilvania.

De la Vidin, plecarea se face tot cu ghimiile şi tot la edec. Dar dispoziţia captivilor e ceva mai bună. S-au şi obişnuit cu necazurile drumului, iar speranţa a renăscut pe măsura apropierii de soroc. Bolintineanu, îndeosebi, insistă în amintirile sale asupra clipelor luminoase, în contrast cu Voinescu, înclinat să patetizeze şi să amplifice sensul dramatic al întîmplărilor. Poetul Aristia — povesteşte Bolintineanu — fost actor în tinereţe, obişnuia să declame din cînd în cînd, cu voce cavernoasă şi mari gesturi solemne, din **Saul** de Alfieri.[1] Prin cine ştie ce miracol avea la el cartea cu tragedia poetului italian, purtînd-o cu grijă, ca pe un odor de preţ, în buzunarul de la piept al hainei. Odată, în toiul unei peroraţii înfocate, cînd mîinile sale păreau să transmită depărtărilor, într-o bizară geometrie, misterioase chemări şi invective, un soldat turc s-a apropiat speriat şi l-a bătut pe umăr: „Ai nebunit tu, dragomane?". Trezit din exaltarea poetică, Aristia a scăpat ediţia lui Alfieri în undele coclite ale fluviului.

Oarecare tulburare se produce pe ghimii cînd prizonierii află de la nişte sîrbi întîlniţi întîmplător că turcii ar voi să-i ducă în Bosnia, spre a-i închide într-o fortăreaţă. Încep atunci să-i asalteze bănuielile: încetineala revoltătoare a transportului nu era calculată

[1] Vittorio Alfieri (1749-1803), celebru poet şi dramaturg italian, creator al tragediei clasice italiene: **Saul, Agamemnon, Oreste** — n.r.

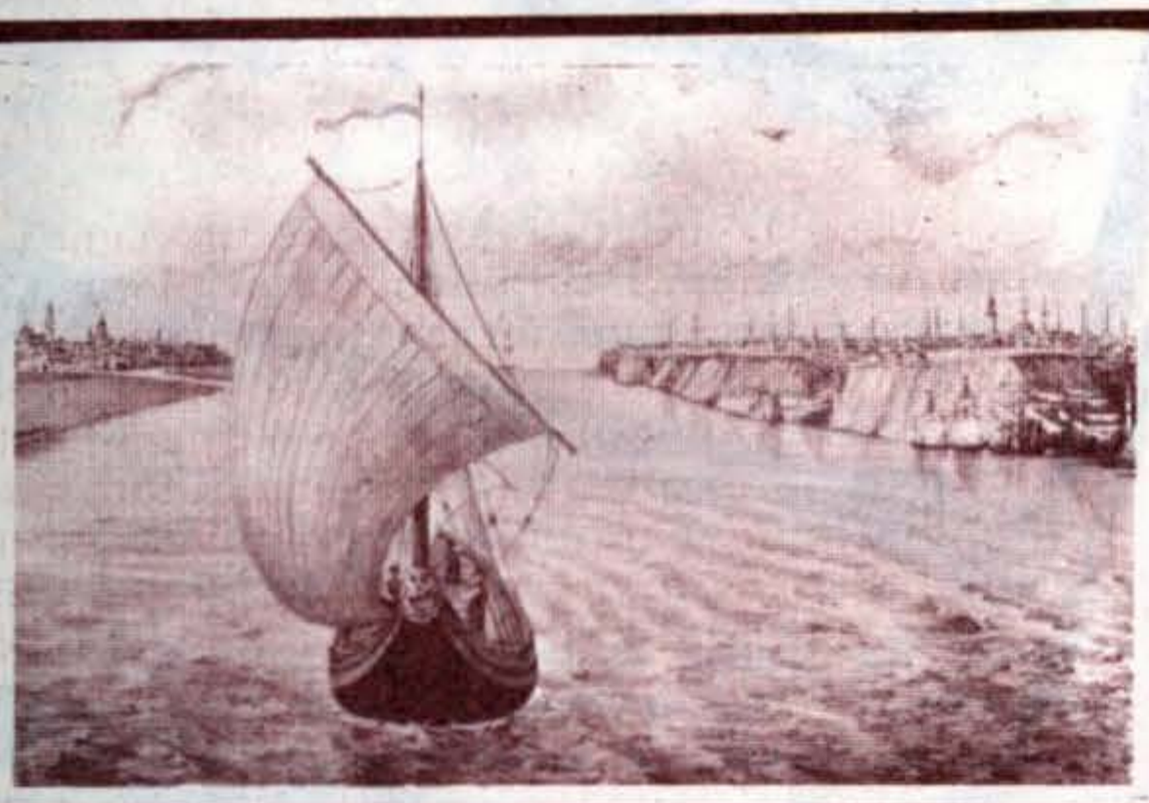

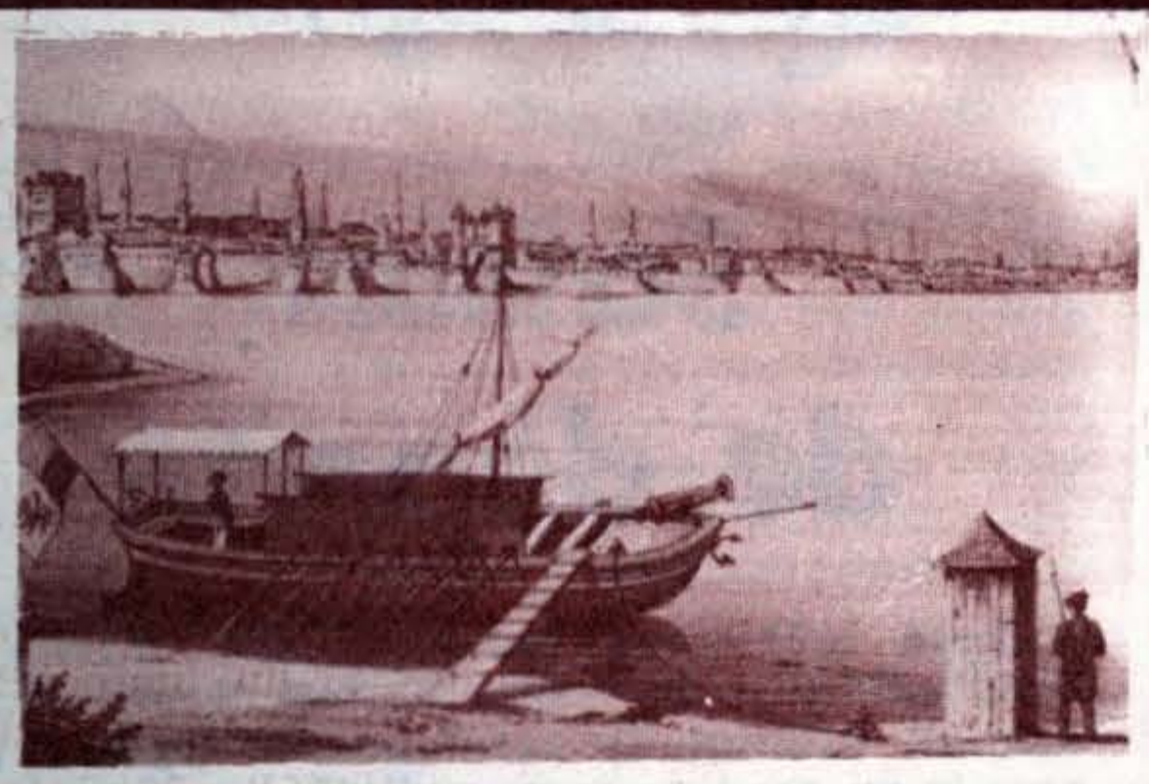

Ruta revoluţionarilor arestaţi: Giurgiu, Russe Vidin, Orşova, Svinița

spre a da turcilor timpul să ajungă la o înțelegere cu Rusia? Şi, în acest caz, nu se aflau oare într-o primejdie mortală?

Dar ghimiile ajung în liniște la Tetislam. Prin Maria Rosetti, care-i întîmpină îmbrăcată în straie țărănești, însoțită de I. Filipescu, arestaţii transmit o scrisoare lui Colquhoun şi o petiţie către Poartă. Nu survine nici un incident şi peste trei zile ei se află la Ada-Kaleh. Guvernatorul cetăţii îi înştiinţează că aveau să-şi continue drumul pe cont propriu. „Sîntem liberi?", întreabă prizonierii. Paşa îşi clatină capul energic: „Ioc!" Urmau să călătorească tot sub pază, dar plătindu-şi transportul. Era un mijloc **sui-generis** găsit de autorităţile locale spre a economisi resursele sleite ale imperiului! Din păcate, arestaţii aveau buzunarele goale şi nu puteau intra în jocul ingenios al paşei. Cu atît mai mult cu cît închirierea oricăruia dintre vasele acostate la debarcaderul insulei, deşi tot atît de mizerabile, ca şi ghimiile cu care veniseră, costa o avere. Lucrurile se împotmolesc. Din fericire, nu pentru mult timp. Stăruinţa şi tactul Mariei Rosetti, a lui Rosenthal şi Filipescu răzbesc peste toate piedicile. Ei reuşesc să-l convingă pe reprezentantul agenţiei austriace din Orşova să pună la dispoziţia prizonierilor o felucă[1] a companiei, în mod gratuit. Cînd totul părea aranjat, în ultima clipă se iveşte o nouă dificultate: turcii vor să impună o escortă de 20 soldaţi. După îndelungi discuţii, numărul lor este redus la şapte (şase soldaţi şi un ofiţer), pe motiv că şalupa nu poate căra atîta lume.

Drumul către Orşova se efectuează, contrariu de ceea ce se întîmplase pînă acum, în lungul malului românesc. La protestele turcilor, vîslaşii şi cîrmaciul, români ei înşişi, pretextează că malul bulgăresc e înalt şi stîncos, deci contraindicat tragerii la edec. Ofiţerul otoman adulmecă ceva şi, în timpul popasului de seară trimite un om îndărăt, probabil ca să ceară instrucţiuni.

A doua zi, expediţia porneşte din nou, într-o atmosferă încordată. Prizonierii se gîndesc să evadeze. Dar unde? Austria nu era, în genere, un azil al libertăţilor, iar războiul contra revoluţiei maghiare făcea teritoriul ei extrem de nesigur. În particular, Maria Rosetti aflase că guvernatorul Orşovei era un om dubios, cu vederi retrograde, capabil să-i extrădeze pe fugari. Oraşul trebuia deci ocolit. Spre a preveni orice imprudenţă, Maria Rosetti le transmisese în ajun, sub formă criptică, mesajul de a aştepta; o întinsese pe micuţa Liby tatălui ei, spunînd cu un accent special: „N-o luaţi pînă ce nu v-o dau..." „A aştepta": uşor de zis — dar pînă cînd?

Dar iată că la o nouă oprire a felucăi, soldatul expediat în ajun la Ada-Kaleh se întoarce cu un anunţ bizar: beiul le dădea de ştire că primise porunca lui Fuad să-i elibereze, în

[1] Corăbioară lungă şi îngustă, cu vîsle şi pînze.

același timp însă cu o naivitate îngerească, îi poftea înapoi; voia, pe semne, să-și ia rămas bun de la arestați, după tot dichisul oriental. Prizonierii hotărăsc pe loc să-și ia zborul: se găseau într-o regiune unde trăiau mulți români; nu aveau pașapoartele vizate, totuși se aflau în afara controlului autorităților otomane; gardienii turci erau numai șapte la număr și n-aveau deloc un aer fioros. Ocazia nu putea fi pierdută: îi spun deci, ofițerului, pe un ton apăsat, că nu-l vor urma. Acesta se încruntă și devine amenințător. Zadarnic. Niște căruțe treceau tocmai prin partea locului. Cîțiva prizonieri se agață de ele, ceilalți o iau la fugă. Neavînd încotro, turcii o pornesc și ei în pas alergător. La hanul din Svinița, Maria Rosetti a pregătit o masă la care ostașilor otomani li se oferă de băut; ei gustă cu atîta nesațiu din licoarea interzisă fidelilor lui Mahomed, încît curînd cad pe sub mese. Se trezesc într-un tîrziu, zgîlțîiți de doi funcționari austriaci, pe care aceeași neobosită Maria Rosetti i-a convins să vizeze pașapoartele prizonierilor și să-i ia la întrebări pe gardienii lor, picotind de somn: „Cum ați îndrăznit să intrați cu arme pe pămînturile M.S. Împăratului?". Nenorociții se bîlbîie. „Rolurile s-au schimbat — scrie Michelet — acum ei sînt prizonieri și se tînguie să li se dea drumul".

Peste un ceas, suiți în cinci căruțe cu cai focoși, revoluționarii gonesc pe drumurile Banatului, fără să simtă hîrtoapele ori răcoarea nopții de octombrie. Sînt, în fine, liberi și nu le vine să creadă.

Lecția evenimentelor

Episodul ghimiilor nu a încheiat aventura celor 15 fruntași revoluționari. La Semlin, grupul s-a despărțit. Cîțiva: Bălcescu, Bolintineanu, Bolliac, Al.C. Golescu au apucat-o spre Sibiu, dorind — cum spunea Bălcescu — „să afle lămurit starea țării". Ceilalți, cu Rosetti, N. și Șt. Golescu, Brătianu, I. Voinescu II s-au îndreptat spre Viena. Pe toți îi așteptau încă încercări grele. Îi așteptau, mai ales, ani lungi de exil, pe unii chiar moartea printre străini.

Deși împrejurările aveau să-i despartă, foștii prizonieri rămîneau marcați de experiența prin care trecuseră cel puțin în două privințe. În primul rînd, prin îndîrjirea de a nu abandona bătălia, prin hotărîrea nezdruncinată de a-și lua revanșa asupra întîmplării oarbe, de a transforma înfrîngerea momentană într-o victorie durabilă și definitivă a cauzei românești. În al doilea rînd, prin conștiința ineficienței soluțiilor iluministe, sentimentaliste și utopice, care nu puteau avea alt efect decît acela de a demobiliza masele, fără a-i înduioșa însă pe agresori. Bălcescu e cel care va sintetiza cel mai bine lecția tragicei zile de 13 septembrie 1848, în următoarele memorabile cuvinte: „În zadar veți îngenuchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua [dreptatea] voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără numai aceia ce le smulg popoarele".

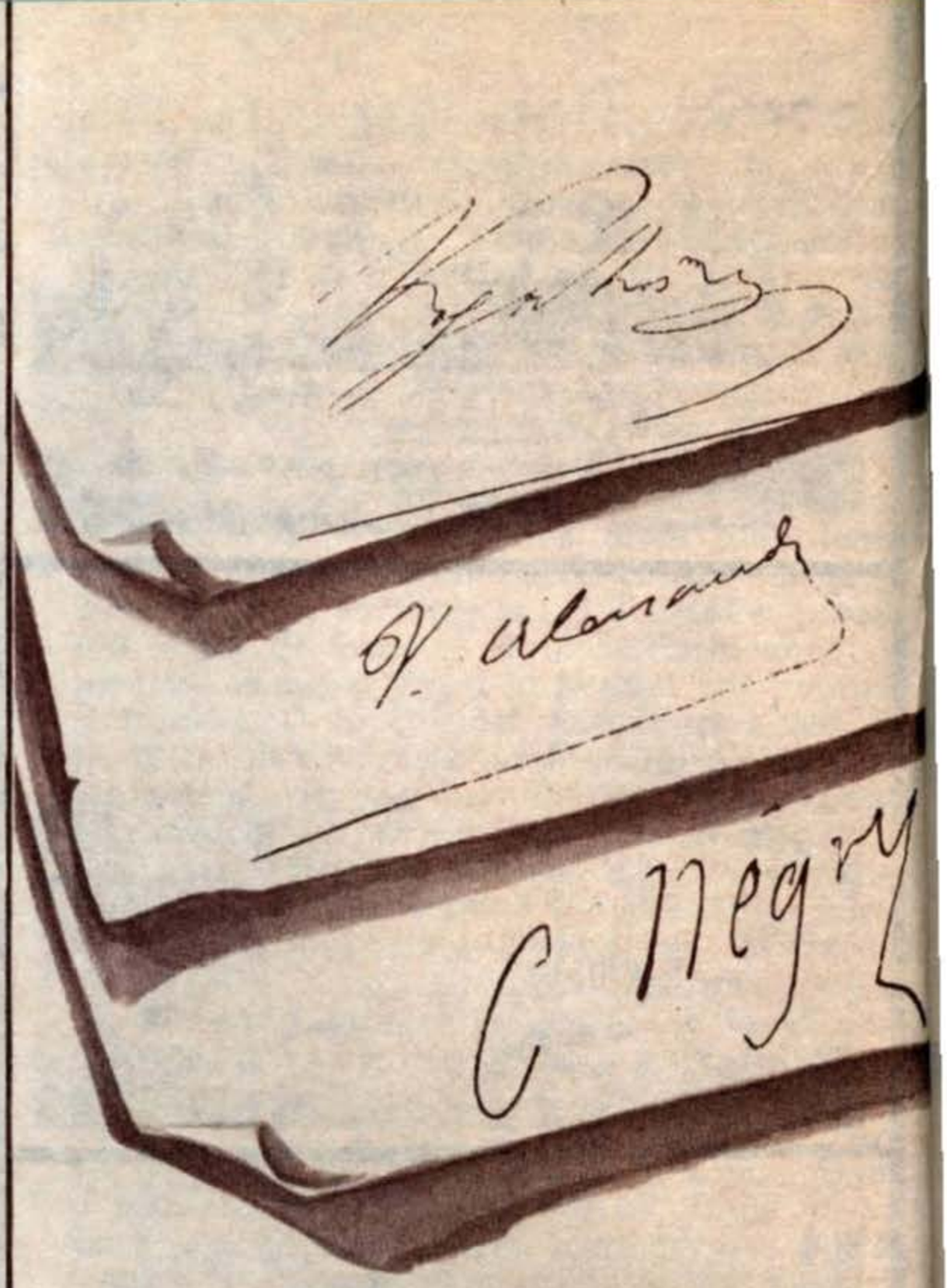

Scrisori de departe

După înăbușirea revoluției din Moldova, conducătorii ei de frunte au fost nevoiți să ia drumul exilului. În permanentele legături pe care le-au avut cu țara, exilații au găsit inepuizabilele resurse morale ale dîrzeniei și spiritului de sacrificiu cu care au înfruntat și biruit greutățile vieții printre străini. Scrisorile lor de departe sînt exemplare mărturii ale înaltelor virtuți morale care i-au caracterizat, ale dragostei de țară și de oamenii pămîntului românesc.

Iată cîteva din aceste scrisori, mai puțin cunoscute, pe care le reproducem respectînd particularitățile stilistice și ortografice ale epocii. Intervențiile noastre în text au fost marcate prin paranteze drepte.

I. LĂCUSTĂ

„Iubite Bălcescu. Și voi toți, fraților din Țara Românească, voi vrednici fii ai Libertății — scria Vasile Alecsandri, într-o epistolă expediată din Cernăuți, la 25 iulie/6 august 1848 — primiți urările de glorie și fericire ce vă facem din adîncul inimei, noi, emigranții din Moldova. Singura izbîndă a Valahiei a fost în stare să ne mîngîie de cumplitele nenorociri a Moldovei, căci pentru noi țeara voastră este tot o patrie [...]. *Trebuie să te înștiințez că dorul*

cel mai înfocat al nostru, a unei mari partide din Moldova este: unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern şi sub aceeaşi constituţie.

Pentru noi, în întîmplările de astăzi şi în mijlocul greutăţilor ce ne înconjur, cel mai sigur chip de a dobîndi o constituţie întinsă ca a voastră, fără împotriviri din partea boierilor este: declararea unirii Principatelor, căci atunci Moldova a fi silită [*nevoită*] *de bunăvoie a urma pildei Valahiei. Însă aceste sînt cestii pe care vroi a le trata mai pe larg într-o scrisoare viitoare ce am de gînd să-ţi trimit. Pentru acum, mă mărginesc în expresia simţurilor noastre pentru fericirea voastră. Noroc bun.*

Al tău frate, V. ALECSANDRI.

Trimit frăţeşti îmbrăţişări lui Rosetti, Goleştilor şi tuturor fraţilor în libertate şi în România!"

La aceeaşi dată, tot din Cernăuţi, Lascăr Rosetti şi Costache Negri, adresîndu-se revoluţionarilor munteni, îşi afirmau răspicat aspiraţiile:

„Noi simţim ca şi voi şi nimic nu dorim fierbinte decît unirea surorilor ţări [...] *Gîndiţi bine la această cestie şi să ne înţelegem despre cum avem a lucra* [...].

Frăţie şi mîntuire, L. ROSETTI."

„Voi toţi vrednici fraţi! Din multele dureri întru care încă ne aflăm, socotiţi cu ce aprinsă rîvnă şi bucurie vă urăm patriotică recunoştinţă, pentru cîte izbînde aţi ajuns a face întregii Românii [...]. *Vă mărturisim că mai întîi dorinţa noastră este de a ne uni cu voi neapărat şi spre acest sfîrşit ce are a ne aduce a forma o ţară puternică şi cu îndoit viitor, vom lucra cu cît ne va fi prin putinţă. Stăruiţi să fiţi statornici, căci în voi este nădejdea şi către voi ţintesc toate privirile românilor* [...].

COSTACHE NEGRI"

Tot Costache Negri, într-un toast rostit la Paris, la o întrunire a exilaţilor şi studenţilor români aflaţi în capitala Franţei, la sfîrşitul anului 1848, dădea expresie unei dorinţe unanime:

„Aşezaţi precum sîntem, în mijlocul îndoitului despotism al Europei şi al Asiei, să ne dăm împreună frăţeasca, ajutătoarea, mînă de unire şi să zicem cu toţii: «Trăiască Moldova, Trăiască Valahia», dar învrednicească-ne Dumnezeu să putem striga într-o zi: «Trăiască România unită». Atunci, fraţilor, soarele luminei va pătrunde şi va împrăştia adîncul întunericul în care zacem; atunci numai vom fi ceea ce trebuie să fim, adică fiii unei singure şi puternice moşii.

În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Sîntem milioane de români răzleţi! Ce ne lipseşte ca să ajungem un neam tare? Unirea, numai unirea!... Să trăiască unirea românilor!

Urarea şi închinarea mea este ca această strălucită zi, în care ne-am adunat ca să serbăm falnica umbră a lui Ştefan [*cel Mare*], *patronul faptelor măreţe, această zi să fie şi pornirea unei strîns încleştate legări între noi de a lucra, cu toţii, la ridicarea din ţărînă a României şi de a ne trezi, în sfîrşit, la glasul eroicului său trecut, strigînd cu toţii: «Trăiască unita România!»"*

Din Paris, Mihail Kogălniceanu adresa fratelui său Alecu, la 1/13 mai 1849, o emoţionantă scrisoare, veritabilă profesie de credinţă:

„Iubite frate, îmi zici că este deosebire între nevoile din Moldova cu nevoile din Paris. Dar în Moldova nu eşti în primejdie de a şedea în uliţă, de a muri de foame, de a rămînea gol ca în Paris. Dacă aceasta este deosebirea, sînt cu totul de aceeaşi opinie. Îmi zici că în Moldova suferi, trăieşti în trîndăvie, fără folos pentru tine şi pentru alţii. Aşa este; dar eşti oare singurul în această poziţie? Da oare acesta nu este rolul obştesc al tuturor acelora care aşteaptă un viitor mai bun? Dacă la vîrsta ta te desperezi, apoi noi acei care sîntem mai bătrîni, cari avem mai puţin de trăit şi, prin urmare, şi de nădăjduit, apoi ce trebuie să facem? Cînd aveam vîrsta ta nu gîndeam aşa, nu mă descurajam aşa de lesne, şi încă astăzi nu mă desnădăjduiesc, cu toate că viaţa mea a fost plină de vifore, de prigoniri şi de decepţii. A se despera cu uşurinţă nu este dovadă de inimă tare. Viţiurile de care trebuie să te fereşti mai mult sînt presumţia [*înfumurarea*] *şi mîndria. Dară cred că vroieşti a te face folositor, cred că viaţa trîndavă nu-ţi place; dar pentru aceasta nu trebuie să te pui* [*pozezi*] *în genie méconnu* [*geniu neînţeles*] *şi să faci ca Coradini carele zicea că Moldova nu este vrednică să-l aibă, că odată în ţeară străină o carieră strălucită îl aşteaptă şi care astăzi moare de foame în Frankfurt. Pentru noi singurul loc unde putem însemna ceva este Moldova; acolo trebuie să ne silim să arătăm că sîntem în stare de a face ceva. Cît pentru Franţia, ţeară plină de geniuri şi de talenturi, oameni ca tine şi ca mine mor de foame, iar nu cîştigă 12 galbeni pe lună, mai ales în ramul inteligenţei sau a artelor. De aceea, frate, curaj, ai nădejde în tinereţea ta. Astăzi nu poţi face nimică, dar mîine poate vei putea.*

Şi, în sfîrşit, cu toate greutăţile ţării am convicţie [*convingerea*] *că numai în Moldova poţi şi pot a face ceva. Cît pentru folosul ce zici că poţi căpăta în Paris, adică învăţătură, aceasta dacă vei vroi o poţi cunoaşte şi în Moldova. Ştiinţa astăzi nu este un mister; tiparul au făcut-o universală. Cărţi în Moldova poţi găsi. Cît pentru mine, ceea ce ştiu mai mult am învăţat nu în Germania, ci în Moldova. Zici că pentru ca să înveţi ai trebuinţă de ceasuri liniştite. Dacă pe acestea nu le ai în Moldova, în Paris le vei avea mai puţin. Acolo ai numai îngrijiri* [*preocupări, necazuri*] *morale, în Paris vei avea pre cele materiale, care sînt mai cumplite. Cînd dimineaţa te vei scula şi nu vei şti ce să mănînci şi unde să te ascunzi de datornici, te încredinţez că atunci vei avea prea puţin mintea dedată la învăţătură. De aceea, frate, ai curaj şi nădejde* [...]. *Misia noastră este a stărui, iar nu de a ne văicăra* [...]".

„Țara ar putea fi cuprinsă de flăcări"

„Cînd vă zice cineva să fiți patrioți, spuneți că naționalist român [luptător pentru păstrarea ființei naționale] și patriot în Transilvania tot una și aceeași însemnează [...], că fericirea acesteia [Transilvania] atărnă singur de la fericirea românilor. Așa aveți speranță de un viitoriu mai bun, dar de nățiunea voastră niciodată să nu vă lăsați, fiți români și credeți că românul, român trebuie să rămînă în etern!", scria Al. Papiu-Ilarian[1] în Foaie pentru minte, inimă și literatură **din 29 martie 1848. Articolul este reprodus în primul volum, recent apărut, al culegerii de documente** Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. **Tipărit de Editura Academiei, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice, Institutul de istorie și arheologie Cluj-Napoca și sub redacția acad.** Ștefan Pascu **și a regretatului** Victor Cheresteșiu, **tomul reunește 284 documente din perioada 2 martie-12 aprilie 1848, în majoritate inedite: acte oficiale, articole din presa epocii, manifeste, proclamații, scrisori particulare, documente depistate în principalele arhive din țară, din R.P. Ungară și din Austria.**

[1] **Magazin istoric, nr. 8/1977.**

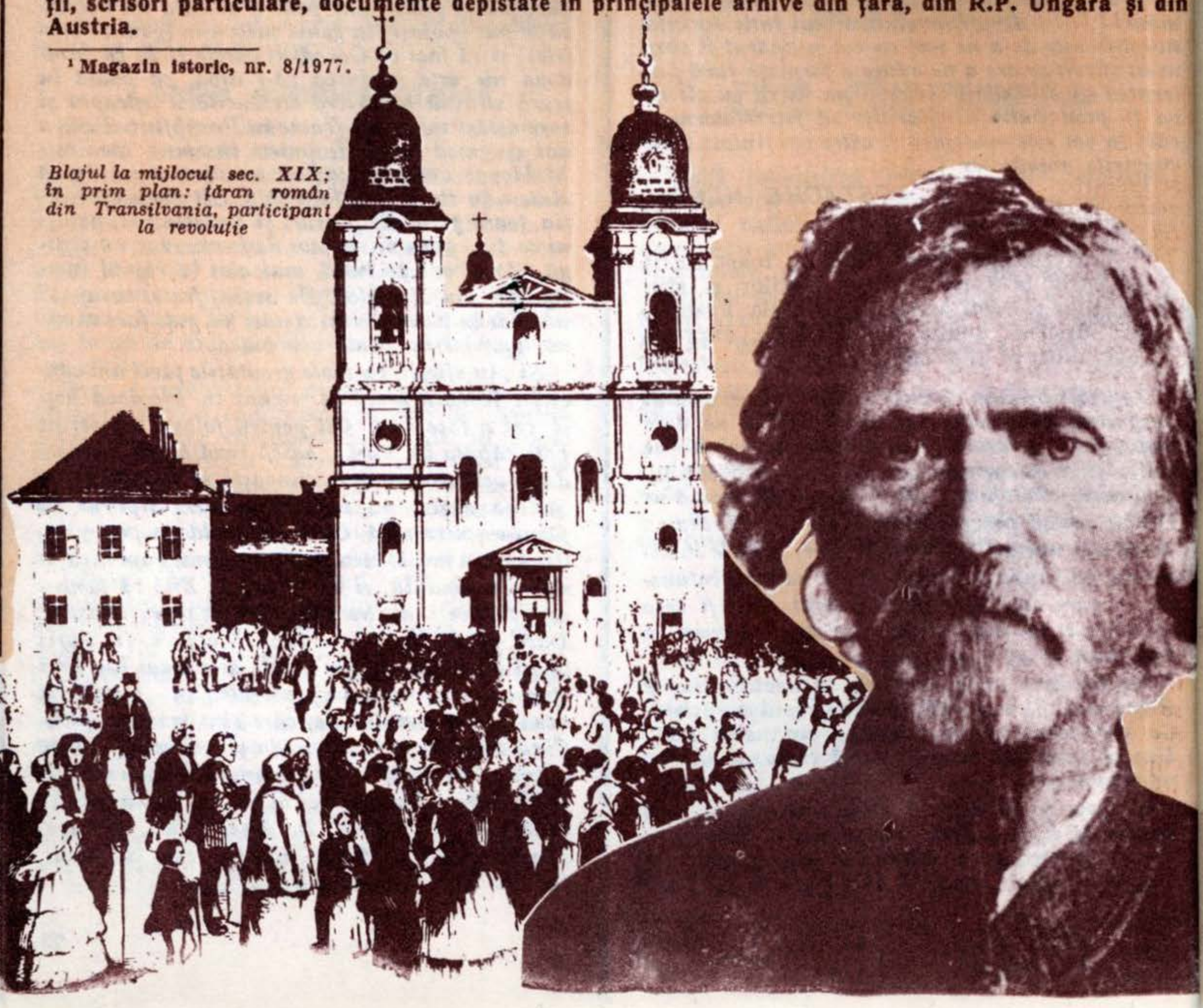

Blajul la mijlocul sec. XIX; în prim plan: țăran român din Transilvania, participant la revoluție

Lucrarea completează, prin informaţii şi date noi, tabloul general al societăţii transilvănene din primăvara anului 1848, lupta românilor pentru alcătuirea unui program naţional, eforturile nobilimii maghiare pentru a stăvili valul revoluţionar şi pentru a-şi menţine şi consolida poziţia dominantă, apărată de aşa-zisele „comitete pentru menţinerea ordinii". Alte documente oglindesc intensificarea propagandei duse de Budapesta pentru includerea Transilvaniei în Ungaria, în pofida voinţei şi intereselor naţionale ale populaţiei româneşti, majoritare. Pentru a-şi impune poziţia reacţionară, nobilimea maghiară a folosit din plin armata şi formaţiile paramilitare denumite „gărzi cetăţeneşti", reprimînd mişcarea revoluţionară a românilor. Un mare număr de documente se referă, de asemenea, la lupta ţărănimii iobage pentru desfiinţarea relaţiilor feudale, pentru dobîndirea de drepturi sociale, economice şi politice.

Documentele sînt reproduse în limbile originale respective: română, maghiară (acestea şi cu traducerea în limba română), germană, sîrbă şi latină.

Cel de-al doilea volum, în curs de apariţie, va cuprinde alte 296 documente din 12-29 aprilie 1848, premergătoare primei adunări a românilor de la Blaj[1] (cea din Duminica Tomii), mai puţin abordată de istoriografie. În toată această perioadă, tinerii intelectuali români împart manifeste revoluţionare care îndeamnă poporul la acţiune, chemîndu-l, prin reprezentanţii săi, la Blaj, pentru a-şi hotărî soarta. Oficialităţile maghiare se alarmează, interzic adunarea, concentrează trupe spre a-i intimida pe participanţi. Revoluţionarii români din Transilvania stabilesc contacte cu fraţii lor din Moldova şi Ţara Românească, ilustrînd tendinţele de unire a celor trei ţări române, de refacere a vechii Dacii, prezente în gîndirea şi acţiunea paşoptiştilor români de pe ambele versante ale Carpaţilor.

În avanpremieră editorială, prezentăm, cu mici prescurtări, trei documente inedite, traduse din limba maghiară, din volumul II al culegerii. Toate trei aparţin unor reprezentanţi ai autorităţilor maghiare. Ele reflectă îngrijorarea lor crescîndă în zilele premergătoare Adunării de la Blaj. Limbajul acestei corespondenţe oficiale lasă să se întrevadă ura şi disprețul trufaş ai grofilor faţă de marea masă a românilor, ca şi starea de panică incipientă, care îi cuprindea tot mai mult.

Dr. Gelu NEAMŢU

[1] **Magazin istoric**, nr. 5/1968.

Prea înălţimea voastră domnule conte guvernator!

Prin dispoziţia măritului Guberniu regesc, şi prin circulara episcopului de Făgăraş emisă pe baza acesteia, a fost interzisă adunarea din Dumineca Tomii. Totuşi, după cum rezultă din raportul primjudelui primit în acest moment şi alăturat aici, ca şi din anexele sale, cîţiva agitatori sînt hotărîţi să ţină atunci adunarea. La ea se aşteaptă şi trimişii din Moldova şi Ţara Românească. Ne grăbim să o înştiinţăm pe excelenţa voastră despre aceasta, pentru a binevoi să dispuneţi să se trimită acolo un consilier gubernial în momentul oportun, precum şi armată în număr corespunzător, atît aici în Aiud, cît şi la locul adunării, pentru a se preveni eventuale abuzuri [...].

O adunare populară formată dintr-o mulţime de oameni simpli ai cărei conducători nu sînt pătrunşi de dorinţa pentru progresul constituţional, ci caută prin agitaţiile lor să trezească aspiraţii care n-ar fi posibile decît prin perturbarea ordinei sociale, poate constitui, pe bună dreptate, un motiv de îngrijorare. Tocmai de aceea ne referim la cererea noastră anterioară şi rugăm din nou cu respect pe excelenţa voastră să binevoiască a lua măsurile necesare, pentru ca armata să se prezinte fără întîrziere acolo într-un astfel de număr, încît cu ajutorul ei să se îndepărteze pericolul unei răzvrătiri. În caz de insucces există temeri că ţara ar putea fi cuprinsă de flăcări [*subl. ns.*]. *Comisia permanentă a trimis un comisar pentru a verifica veridicitatea informaţiei potrivit căreia românii ar fi adunaţi în pieţele din Blaj şi Mănărade, unde ar trage cu puşca.*

Rămînem pe mai departe cu aceeaşi neschimbată cinstire devotaţii prea înălţimii voastre, domnule conte guvernator.

Din partea comisiei permanente a comitatului Alba de Jos, Aiud, 26 aprilie 1848, ora 1 după miezul nopţii.

Boer Ferenc, *jude prim Pogány Károly*

Arh. St. Budapesta. Fond. G. Pr. nr. 949/1848

Prea înălţimea voastră, domnule conte al Sfîntului Imperiu Roman, camerar regal, consilier intim, comite şi guvernator suprem! Milostivul meu domn!

Consider de datoria mea să raportez despre starea în care se află liniştea publică din nobilul comitat Tîrnava. Rapoartele oficiale atestă în general calmul şi supunerea. Totuşi, numeroasele zvonuri şi comportamentul nepotrivit al multor nemeşi [nobili] nu puteau să nu creeze o atmosferă dominată de frică şi să nu determine consfătuiri de diferite tendinţe printre ţărani în mai multe locuri. Cu toate acestea, nu văd pînă acum nici un motiv de nelinişte privind securitatea averii şi persoanei. În ceea ce priveşte refuzul prestaţiilor iobăgeşti, judele nobiliar Vass Zsigmond din plasa Nadeş mi-a raportat că în Nadeşul Săsesc unii agricultori au manifestat intenţia de a nu mai îndeplini robotele [...].

Referitor la interzicerea de către maiestuosul Consiliu diriguitor regal suprem, pe baza ordinului gubernial nr. 5 245 a.c., a adunării naţionale româneşti din 30 a lunii curente, am primit declaraţii liniştitoare de la protopopii care veghează asupra românilor din acest nobil comi-

(Continuare în p. 47)

ANGLIA: ȘASE ANI DE RĂZBOI (III)

În paginile care urmează, continuăm să publicăm relatări privind lupta plină de abnegație a poporului britanic împotriva agresiunii Germaniei hitleriste în cel de-al doilea război mondial[1]. Fragmentele inserate sînt extrase din lucrarea Britain-Twentieth Century. The Story of Social Conditions **(Marea Britanie în secolul XX. Istoria condițiilor sociale) a istoricului englez Mary Cathcart Borer.**

Ritmul înalt al dezvoltării științei și tehnicii s-a menținut la același nivel și în cursul războiului. Armamentul, printre care și bombele, și-au sporit puterea de distrugere; tancurile au fost perfecționate, ajungîndu-se la puternicele tipuri Sherman și Centurion. Numai în cîțiva ani, avioanele Hurricane și Spitfire și-au sporit viteza putînd înfrunta aparatele germane Junkers și Dornier. Oamenii de știință britanici, continuîndu-și cercetările din anii '30, au dezvoltat două invenții de importanță majoră, care aveau să-și aducă o contribuție decisivă la cîștigarea războiului: radarul[2] și motorul cu reacție.

Cînd războiul devenise iminent, s-a pus întrebarea: puteau ele servi eficient în apărarea antiaeriană?

Ochii lui Argus și iuțeala lui Ahile

Radarul se bazează pe proprietatea undelor electromagnetice de a fi reflectate pe direcția inversă de propagare **inițială** în momentul în care întîlnesc un obiect. Acest fenomen fusese descoperit încă din anul 1924. La începutul deceniului patru, specialiștii în radiocomunicații aflați în serviciul Poștei britanice au constatat modificări ale valorilor undelor electromagnetice atunci cînd ele se izbeau în aer de un avion.

Robert Watson-Watt, un eminent meteorolog de la Laboratorul național de cercetări fizice, descoperise în acea vreme un procedeu de studiere a fenomenelor atmosferice cu ajutorul unor semnale luminoase produse pe un ecran catodic. Savantul a comunicat unui comitet însărcinat de Ministerul Aerului cu studierea acestor probleme că detectarea și localizarea unui avion aflat în zbor se puteau face prin ridicarea unei bariere de unde scurte, în drumul aparatului respectiv. În clipa străpungerii barierei, avionul reflecta undele întîlnite, așa încît el devenea vizibil pe ecranul catodic. Watson-Watt asigura că puteau fi depistate astfel identitatea aparatului inamic, poziția lui, ca și direcția de zbor.

Ministerul Aviației i-a cerut lui Watson-Watt să-și dezvolte investigațiile și să treacă la aplicarea lor. În mai 1936, Watson-Watt și-a definitivat sistemul de detectare și localizare prin unde electromagnetice, radar, denumire sub care a fost cunoscut de atunci. Puțin timp după aceea, a inventat niște aparate radar miniaturizate, care puteau fi montate pe avioane sau pe nave. S-a creat astfel modalitatea transmiterii instantanee a imaginilor obținute de la un radar puternic, cu o rază mare de acțiune, instalat pe sol, unui avion în zbor.

În cursul războiului, întreaga Anglie a fost dotată cu ecrane radar. Sistemul a fost perfecționat în așa măsură încît operatorul de pe sol, care vedea pe ecranul lui, simultan, aparatul britanic și cel german, putea să-i indice pilotului încotro să se îndrepte pentru

---

[1] **Magazin istoric**, nr. 4,5/1978.

[2] Cuvînt format prin abrevierea termenilor Radio Detection and Ranging (detectare și localizare prin radio) — **n. t.**

a detecta inamicul pe propriul său radar instalat la bord.

Radarul a contribuit simțitor la înfrîngerea Luftwaffei în „Bătălia Angliei". Grație lui, Royal Navy a putut detecta mult mai ușor submarinele inamice. Ulterior, cînd Anglia, trecînd la ofensivă, a început bombardarea Germaniei naziste, noi aplicări ale sistemului de radiolocație au facilitat dirijarea escadrilelor britanice către obiectivele stabilite ca și reîntoarcerea lor la bază. Eficiența metodei a sporit continuu. La 6 iunie 1944. aviația aliată a reușit să localizeze cu o viteză uimitoare bateriile de coastă germane, pentru a le distruge. La rîndul său, artileria trupelor de uscat a fost capabilă să-și regleze tirul cu o exactitate nimicitoare.

La motorul cu reacție a lucrat îndelung Frank Whittle. Cînd și-a început cercetările, viteza maximă a avioanelor R.A.F. era de 240 km pe oră. Prin anii 30, după o serie de eșecuri care ar fi descurajat un caracter mai puțin hotărît, Whittle lucra la proiectul noului motor, unde forța motrice era produsă de o turbină acționată cu gaz, care încălzea un puternic jet de aer. Prima încercare a avut loc în 1941; la înălțimea de 8 300 m, pilotul de încercare a atins viteza de 590 km pe oră. Trei ani mai tîrziu, aparatele cu reacție au început să intre în dotarea R.A.F., tocmai la timp pentru a da o replică promptă și eficace mult trîmbițatei arme secrete anunțată de Hitler, „bomba zburătoare" (V 1)[1].

Medicina cunoaște o adevărată revoluție

Ca întotdeauna în timp de război, medicina, și mai ales chirurgia, au fost deosebit de solicitate cunoscînd o dezvoltare deosebită. Ministerul Alimentației a impus populației civile o raționalizare severă. Deși păreau destul de sărăcăcioase, rațiile alimentare s-au dovedit suficiente nu numai pentru menținerea sănătății populației, dar chiar și pentru creșterea rezistenței fizice a majorității copiilor și tinerilor. La aceasta, a contribuit, în mare măsură, distribuirea laptelui, la preț redus sau gratuit, a sucurilor de fructe sau vitaminelor sub formă de drajeuri copiilor de vîrstă școlară și mamelor cu sugari.

Cu puțin timp înainte de declanșarea conflagrației apăruseră sulfamidele, cele mai cunoscute fiind M și B 693, care s-au dovedit deosebit de eficace în combaterea unor infecții streptococice. Apoi a survenit descoperirea antibioticelor. În timpul „Bătăliei Angliei", primii care au beneficiat de tratamentul cu penicilină au fost piloții răniți în luptele aeriene; medicamentul a salvat mii de vieți. Plasma sanguină s-a dovedit și ea salutară în multe situații în care moartea ar fi fost inevitabilă în urma pierderii de sînge. Insecticidul denumit D.D.T., descoperit în Elveția și transmis aliaților în 1942, ca și vaccinul antitific, au pus capăt bolilor transmise prin insecte, inclusiv tifosului.

[1] **Magazin istoric, nr. 5/1975.**

Vitaminele, ca și rațiile bine concepute, au redus pericolul malnutriției în rîndul trupelor care luptau la o mare distanță de bază, în special a celor din junglele Extremului Orient. Mepacrina (denumirea engleză a atebrinei — medicament antimalaric — **n.t.**), utilizată din 1944, a redus procentul îmbolnăvirilor de malarie la 26 la mie, față de 740 la mie cît se înregistrase în 1943.

Ostașii din rîndul forțelor aeriene au suferit mai mult de pe urma arsurilor decît oricare dintre ceilalți. Mii de naviganți, azi încă în viață, au fost atît de grav desfigurați de arsuri încît cu greu s-ar mai fi putut integra în societate; ei și-au recăpătat, totuși, capacitatea de muncă normală datorită îndemînării și abnegației chirurgilor specializați în chirurgie plastică și reparatorie.

Piloți, precum și răniți din alte arme, ajungeau la aceste spitale într-o stare disperată, cu frunți, nasuri, obraji și maxilare desfigurate și arse. Grefîndu-le piele, țesut osos și mușchi, chirurgii realizau pentru aceste victime chipuri noi. Procesul era lung și dureros realizîndu-se, de obicei, în cîteva etape, la un interval de două, trei luni. Uneori, medicii, întregul personal sanitar și familiile respective îi învățau, treptat, să se adapteze cu noul lor chip, care avea o înfățișare omenească. Tehnicile operatorii au fost dezvoltate și în alte domenii ale medicinii, în special în neurochirurgie și chirurgia toraco-pulmonară. În tratamentul chirurgical al tuberculozei s-au înregistrat cîteva progrese esențiale, ca și în terapia fracturilor osoase și a unor afecțiuni ale coloanei vertebrale ceea ce a însemnat salvarea multor victime, care cu cîțiva ani în urmă, ar fi fost condamnate la o paralizie definitivă.

Toate acestea au contribuit la reducerea considerabilă a numărului de morți și invalizi față de primul război mondial.

„Raportul Beveridge" — o speranță a națiunii

În timpul primului război mondial nu existase nici radioul și nici poșta aeriană, care să aducă scrisorile familiilor și ziarele pînă la diversele fronturi și să-i țină la curent pe combatanți cu ceea ce se întîmpla în lume. Acum, soldații cunoșteau, zi de zi, mersul războiului și se aflau în permanentă legătură cu ai lor. Comandanții armatei britanice au înțeles schimbarea petrecută în mentalitatea ostașilor. Feldmareșalul Montgomery, în special, a renunțat la multe reguli militare învechite, fără ca acest lucru să afecteze disciplina.

Fiecare corp de armată edita propriile sale gazete, care publicau știrile furnizate de serviciul de presă al Ministerului Informațiilor. În plus, un serviciu special al armatei difuza în rîndul militarilor articole pe teme la ordinea zilei. Funcționa, de asemenea, un serviciu de asistență socială care îi ajuta și sfătuia pe combatanți în problemele lor personale și familiale.

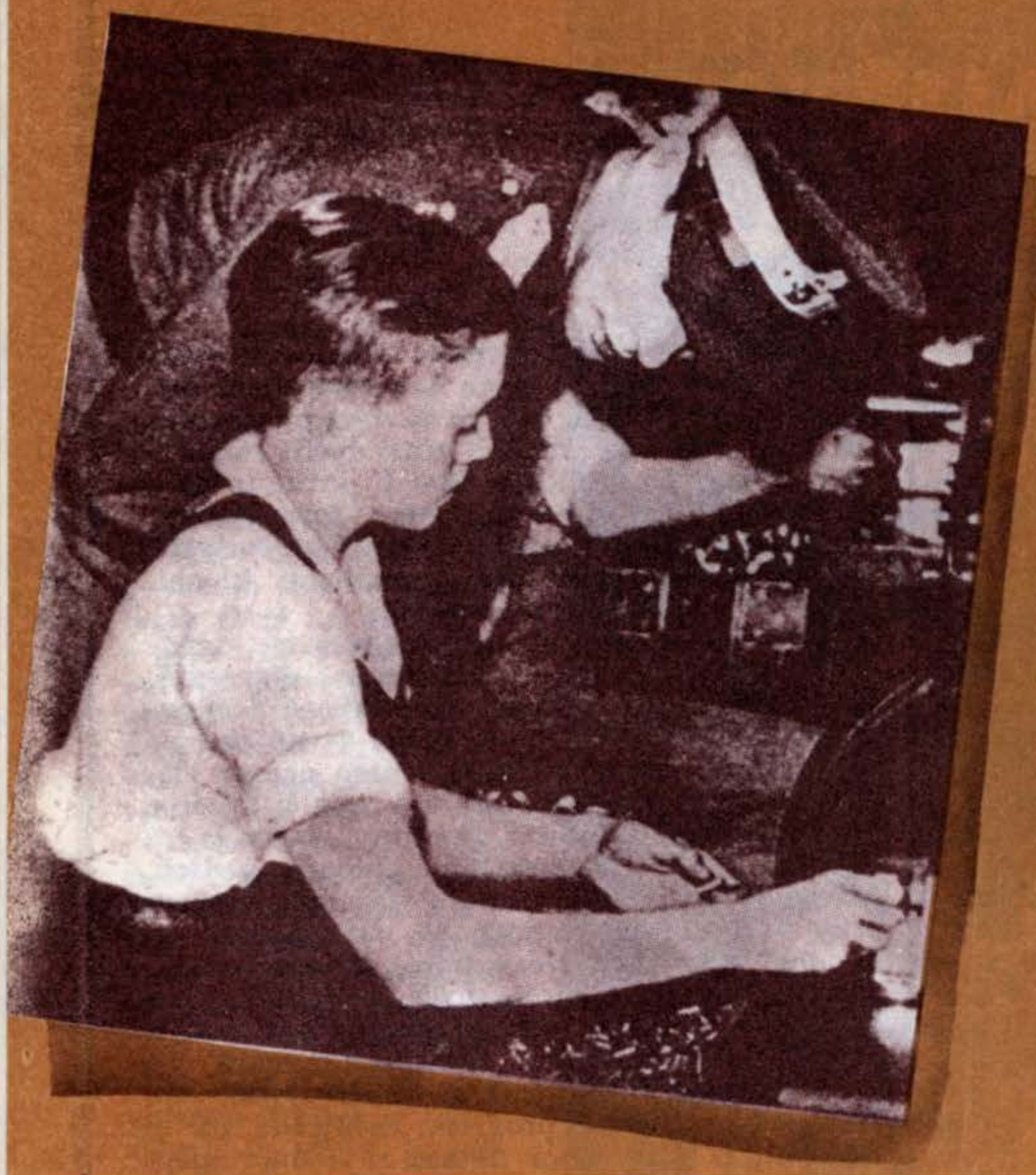

Regele George VI în vizită la o uzină de armament: în cadrul războiului total, lucrau în fabrici voluntari de vîrstă foarte tînără

Ultimele luni de război: regina Elisabeta II, pe atunci prințesă moștenitoare, în tribuna stadionului de fotbal Wembley

Printre militari erau mulţi care, în 1939, fuseseră şomeri, trăind de azi pe mîine. Nu este deci de mirare că ei doreau ca, după terminarea războiului şi întoarcerea la viaţa civilă, situaţia să nu se repete.

În cursul războiului, coaliţia guvernamentală a celor trei partide — conservator, laburist şi liberal — a elaborat planul de reconstrucţie pentru perioada postbelică, creînd comitete şi întocmind rapoarte cu privire la extinderea serviciilor de asistenţă sanitară, luînd în consideraţie obligativitatea învăţămîntului mediu. În acelaşi timp, s-au elaborat planurile urbanistice pentru refacerea Londrei şi edificarea unor noi oraşe. În 1942 s-a dat publicităţii raportul economistului William Beveridge (1879-1963), rector al Universităţii Oxford. El a trezit interesul întregii naţiuni şi a deşteptat speranţele tuturor acelora care se temeau că viitorul ar fi putut însemna o reîntoarcere la viaţa grea dinainte de război.

În raportul întocmit el declarase că cele cinci racile ce trebuiau eradicate erau: „sărăcia, boala, incultura, insalubritatea şi indolenţa". Raportorul a formulat principiile care stăteau la temelia drepturilor privind securitatea socială a oamenilor muncii şi care constau în asigurarea unui serviciu complet de asistenţă sanitară şi a unui sistem de alocaţii familiale.

Ca şi faimosul New Deal, preconizat, în 1933, de Franklin Delano Roosevelt, preşedintele Statelor Unite, Raportul Beveridge era menit să asigure un „minimum naţional de existenţă pentru toţi". Planul său se baza pe încercarea de desfiinţare a şomajului, guvernului revenindu-i răspunderea de a crea un maximum de locuri de muncă. În ceea ce privesc asigurările sociale, se preconiza că, în schimbul unor contribuţii săptămînale, asiguratul să primească în cazul apariţiei unei incapacităţi — boală, vîrstă, sau şomaj — care-l ducea la pierderea salariului, un ajutor bănesc. Asistenţa medicală şi spitalizarea decurgeau tot din drepturile de asigurare şi pentru că rata natalităţii era în scădere, familiilor cu mai mult de un copil urma să li se acorde alocaţii băneşti speciale.

Decizia alegătorilor britanici

Sfîrşitul războiului a adus cu sine o nouă problemă pentru democraţia parlamentară britanică. Ţara nu mai ţinuse alegeri generale din 1935, cînd conservatorii formaseră guvernul dispunînd de o uriaşă majoritate de 247 mandate. În mai 1940, Winston Churchill a format o nouă coaliţie guvernamentală, sprijinită pe aceeaşi majoritate conservatoare. Alegerile amînate din cauza conflagraţiei au fost anunţate pentru un termen de cîteva săptămîni după terminarea războiului. Atît conservatorii cît şi laburiştii s-au lansat ime-

Victorie! Londonezii dansează în Piața Piccadily Circus

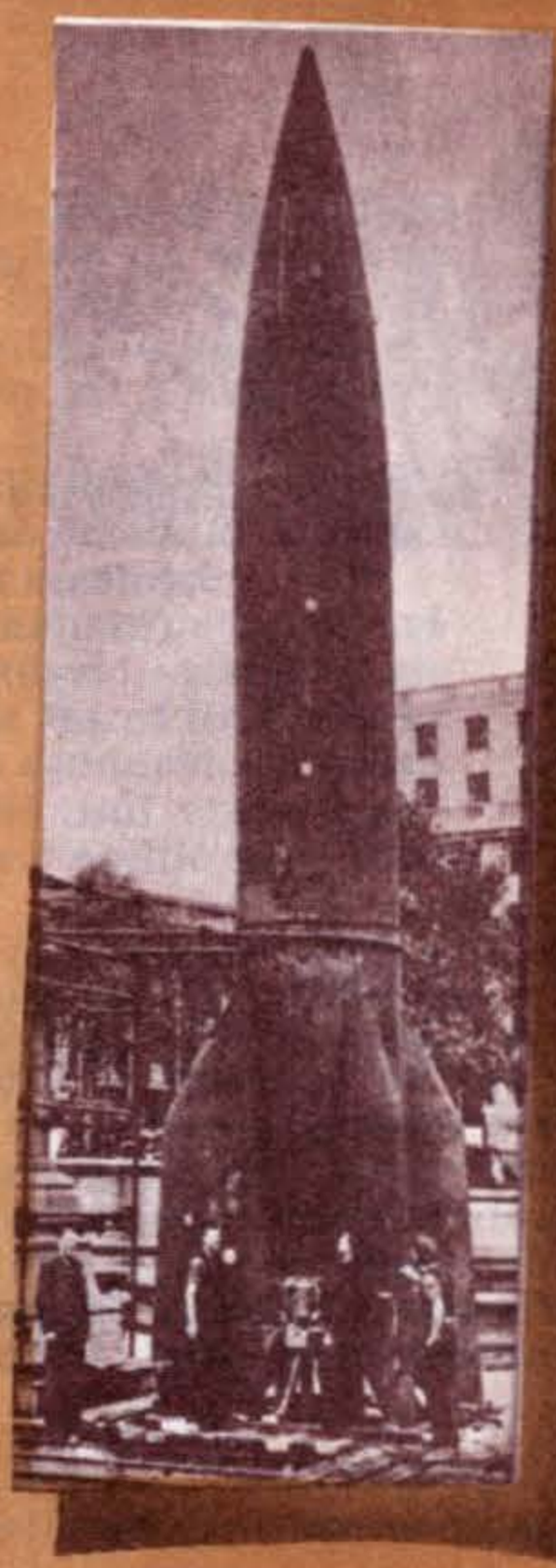

După război: un V2, expus în centrul Londrei pe care nu a reușit să o distrugă

diat în campania electorală. Milioane de bărbați și femei votau pentru prima dată și mulți dintre ei mai erau sub arme peste hotare. Toți alegătorii au fost ținuți 26 zile sub tirul propagandei celor două partide principale.

În anii războiului, popularitatea lui Winston Churchill atinsese apogeul, el fiind aclamat ca salvatorul țării. Chipul său robust de buldog, zîmbetul larg, inspirînd încredere, capacitatea sa de improvizație ca orator — toate acestea îmbărbătaseră poporul englez, în zilele cele mai crîncene, spre victoria finală. De aceea, părea de neconceput ca el să nu învingă în confruntarea electorală care se anunța. În ciuda promisiunilor făcute, mulți priveau însă cu neîncredere bunele intenții ale conservatorilor față de reformele sociale și planul Beveridge. Ei asociau politica conservatorilor cu mizeriile și lipsurile anilor treizeci, ani aflați sub semnul șomajului și discriminărilor de clasă. Masele aveau nevoie, mai mult decît de orice de reforme sociale, iar Churchill era, într-adevăr, reprezentantul conservatorilor.

A venit și ziua alegerilor, 5 iulie 1945. După închiderea scrutinului a urmat o așteptare de multe zile, timp necesar primirii prin poștă a voturilor militarilor răspîndiți încă în întreaga lume. Curînd după începerea numărătoarei voturilor, sufragiile înclinau spre stînga. Cînd rezultatele au fost date publicității, ele au confirmat înfrîngerea categorică a conservatorilor: laburiștii obțineau cu 145 mandate parlamentare mai mult decît toate celelalte partide luate la un loc. În aceeași seară (26 iulie), Winston Churchill și Clement Attlee s-au dus la Buckingham Palace; primul ca să înainteze regelui George VI demisia guvernului său, al doilea, după o jumătate de oră, să preia funcția de prim-ministru al Marii Britanii.

Ceva mai tîrziu, Winston Churchill avea să scrie: „Și atunci, în noaptea de 10 mai 1940, la începutul crîncenei bătălii, am dobîndit conducerea puterii executive în stat, pe care am exercitat-o de-a lungul a cinci ani și trei luni de război mondial; la sfîrșitul lui, atunci cînd toți inamicii noștri capitulaseră fără condiții, sau erau pe cale să capituleze fără condiții, votul alegătorilor britanici m-a îndepărtat de la conducerea treburilor publice".

Noul Parlament s-a întrunit la 1 august. Războiul din Extremul Orient avea să se încheie cîteva zile mai tîrziu. Guvernului laburist îi revenea obligația să instaureze, într-o Anglie atît de sfîșiată și dezorganizată de război, mult așteptata pace și prosperitate, spre care se îndreptau toate speranțele poporului.

Traducere de
Mărluca STANCIU

Fișă istorică

PALATUL BUCKINGHAM

Spectacol cotidian de un autentic pitoresc, cu o mare atractivitate la public — fie autohton, fie vizitator în capitala de pe Tamisa — schimbarea gărzii de la Palatul Buckingham reprezintă una dintre ceremoniile tradiționale care se repetă, de peste un secol, cu o precizie de ceasornic: la orele 11,30 (ora locală), în fiecare dimineață, în lunile de vară, iar iarna, atunci cînd șeful statului se află în palat.

Istoria acestei reședințe londoneze a regilor și reginelor Marii Britanii este asociată cu dezvoltarea din ultimele două secole a orașului. Ea începe cînd, către mijlocul secolului XVII, aproximativ pe locul unde se află astăzi așezat palatul, se construiește reședința orășenească a contelui de Arlington, Goring House (Casa Goring). Avariată în mai multe rînduri de incendiile care mistuiau Londra medievală, ea a fost

(Continuare în p. 30)

După ceremonia schimbării sentinelelor din posturi, fanfara regimentului de gardă din Țara Galilor părăsește curtea Palatului Buckingham

Anul acesta, la 2 iunie, s-au împlinit douăzeci şi cinci de ani de la încoronarea reginei Elisabeta II. Monarhia este cea mai veche instituţie laică a Angliei; ea durează de peste 1 000 ani, întreruptă o singură dată, de către lorzii protectori Oliver Cromwell şi, fiul său, Richard Cromwell, în secolul XVII. În ciuda unor discontinuităţi în linia directă de succesiune, principiul ereditar pe care se bazează această monarhie nu a fost părăsit niciodată.

În Marea Britanie, titlul complet al actualei suverane este: „Elisabeta II, prin milostenia Domnului regina Regatului Unit al Marii Britanii, a Irlandei de Nord, a celorlalte tărîmuri şi teritorii, căpetenie a Commonwealth-ului, apărătoare a credinţei".

Din 1947, numele Commonwealth of Nations **(Comunitatea de naţiuni) desemnează o asociaţie cuprinzînd Marea Britanie, peste treizeci de state independente, membre ale O.N.U., foste colonii britanice şi cca. cincizeci de teritorii administrate de Marea Britanie sau de alt stat membru al Commonwealth-ului. Suveranul Marii Britanii este conducătorul nominal al Commonwealth-ului, indiferent dacă e vorba de republici, monarhii sau dominioane. Forma titlului regal diferă de la stat la stat, în funcţie de regimul politic şi de condiţiile existente.**

În arborele genealogic al familiei regale britanice, începînd cu domnia reginei Victoria, prezentat mai jos, s-a urmărit numai filiaţia reginei Elisabeta II şi a soţului său Filip, duce de Edinburgh. La reginele Alexandra, Mary şi Elisabeta, se indică, în prealabil, numele lor de dinaintea căsătoriei (c.).

REGINA VICTORIA, 1819—1901
c. prinţul Albert de Saxa—Coburg şi Gotha (prinţ consort)

REGELE EDUARD VII 1841—1910
c. prinţesa Alexandra a Danemarcei
(REGINA ALEXANDRA, 1844—1925)

Prinţesa Alice, 1843—1878
c. marele duce Ludovic von Hesse

3 fraţi
4 surori

REGELE GEORGE V, 1865—1936
c. prinţesa Maria von Teck (Württemberg)
(REGINA MARY, 1867—1953)

2 fraţi
3 surori

Prinţesa Victoria, 1863—1950
c. marchizul de Milford Haven

2 fraţi
4 surori

Ducele de Windsor, 1894—1972
REGELE EDUARD VIII (abd. 1936)
c. Wallis Simpson

REGELE GEORGE VI, 1895—1952
c. lady Elizabeth Bowes—Lyon
(REGINA ELISABETA)

3 fraţi
1 soră

Prinţesa Alice, 1885—1969
c. prinţul Andrei al Greciei

2 fraţi
1 soră

REGINA ELISABETA II, n. 1926
c. FILIP, duce de Edinburgh

Prinţesa Margareta, n. 1930
c. contele de Snowdon

FILIP, duce de Edinburgh, n. 1921
c. regina ELISABETA II

4 surori

Charles, prinţ de Wales
n. 14.II.1948

Prinţesa Anne
n. 15.VIII.1950
c. Mark Phillips

Prinţul Andrew
n. 19.II.1960

Prinţul Eduard
n. 10.III.1964

reconstruită, de fiecare dată mai spațioasă, căpătînd mai tîrziu numele de Arlington House.

Cît privește ducatul de Buckingham, el are origini care se pierd în negura vremurilor. Încă în 1097, Lordul Walter Giffard era prezentat de cronicarul Odericus Vitalis drept „Comes Buckingehamensis" (comitele Buckinghamului). Dar, în 1687, odată cu moartea lui George Villiers, duce de Buckingham, titlul nu a mai avut purtător.

N-au trecut decît cîțiva ani și, ca fost pretendent al prințesei Anna, fiica regelui Carol II, proprietar al fastuoasei vile, pe care a transformat-o în reședința sa de la hotarul, de pe atunci, dintre orașele Londra și Westminster — actualmente cartier al capitalei — a devenit John Sheffield. Odată ajunsă regină, Anna l-a înnobilat, în 1705, ca duce de Buckingham, nume pe care l-a luat și clădirea amintită. După moartea lui John Sheffield, soția sa, fiica naturală a regelui Iacob II, a dat o mare strălucire reședinței construite de soțul ei.

Peste puțin timp, cumpărată de George III (care a domnit între anii 1760 și 1820) și denumită „The Queen's House" (Casa reginei), Buckingham House devenea reședință regală. Considerînd insuficient de reprezentativ vechiul său sediu din St. James Palace, George IV (pe tronul Angliei între 1820 și 1830) a hotărît să dea această menire Palatului Buckingham[1]. Începînd de la jumătatea sec. XVIII, arhitecți englezi celebri au fost chemați să lărgească și să decoreze noul palat. Rînd pe rînd, John Nash, Edward Blore, Sir Aston Webb și alții au remodelat spațiul afectat palatului, adăugîndu-i noi încăperi și aripi, pînă la actuala formă de patrulater, reconstruită după sălbaticele bombardamente naziste. Într-un document din 23 aprilie 1945, Winston Churchill — atotputernicul prim-ministru al Regatului Unit, în timpul marii conflagrații — scria ministrului Muncii: „Am citit în ziarele de sîmbătă o știre potrivit căreia nu va fi acordată nici o prioritate, de nici un fel, reparațiilor Palatului Buckingham, iar regina și regele vor fi tratați exact ca orice persoană de rînd".

De la Curtea reginei Victoria, care a avut o domnie lungă (1837-1901), s-a introdus obiceiul, rămas pînă azi, al recepțiilor date — de trei-patru ori în fiecare vară — în grădinile palatului, recepții la care participă 9 000-10 000 invitați. Dealtfel, parcul, grădinile și lacul, care mărginesc palatul pe laturile dinspre Nord-Vest și se întind pe 39 acri[2], sînt unele dintre mîndriile capitalei britanice. Oaspeții familiei regale pot admira acolo una dintre cele mai îngrijite zone verzi din lume care păstrează aidoma și astăzi topografia alcătuită, în urmă cu un secol și jumătate, de grădinarul regelui George IV, William Aiton, un mare creator de peisaje, a cărui deviză era: „Niciodată să nu uiți sau să trădezi natura; nici să o împopoțonezi peste măsură, dar nici să o lași golașă".

Din 1962, capela palatului a fost transformată în expoziție, denumită „Galeria reginei", unde sînt etalate publicului numeroase lucruri din patrimoniul artistic al monarhiei.

Palatul Buckingham a fost de multe ori locul unor evenimente înscrise în istoria din ultimii 200 ani ai Marii Britanii. Aici primesc învestitura, de peste un secol, primii miniștrii ai Marii Britanii. Aici, la 17 iulie 1917, George V (1910-1936) a promulgat „Proclamația de la Palatul Buckingham" — socotită un act fundamental în istoria monarhiei parlamentare britanice din sec. XX — prin care familia regală renunța la tot ce era german în privința gradelor, titlurilor, onorurilor, demnităților și numelor nobiliare[3] și afirma solemn, o dată pentru totdeauna, că devine dinastia de Windsor. În fața palatului regal, s-au adunat — în semn de solidaritate națională — mulțimile de londonezi, atunci cînd Anglia a intrat în primul și în al doilea război mondial, ca și la marile sărbători ale victoriilor din 1918 și 1945.

Într-un interviu acordat, în 1973, lui Cristian Popișteanu, marele istoric britanic A. J. Toynbee spunea: „La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, ca și la sfîrșitul celui dintîi, mă aflam la Londra. Am reușit să pătrund prin mulțimea adunată în fața Palatului Buckingham — devenise un fel de tradiție să faci o vizită regelui cînd se întîmpla un mare eveniment [...].

În octombrie 1919, eram extraordinar de fericiți. Simțeam că avusesem o experiență teribilă care nu se va mai repeta [...]. Acesta era un sentiment general. În 1945, atmosfera era complet alta. Mulțimea s-a adunat din nou în fața Palatului Buckingham [...]. Erau desigur foarte bucuroși că lupta încetase, dar simțeau că acesta nu era sfîrșitul poveștii".

Descriind sentimentele maselor populare adunate în jurul Palatului Buckingham, la 9 mai 1945, pentru a sărbători victoria împotriva nazismului, pentru care poporul britanic suferise și dăduse atîtea jertfe, Winston Churchill spunea, adresîndu-se zecilor de mii de londonezi: „Este victoria voastră, este victoria cauzei libertății în fiecare țară. Fiecare, bărbat sau femeie, și-a făcut pe deplin datoria".

---

[1] Interesant este că, în limbaj curent, se vorbește pînă azi despre Curtea de la St. James.

[2] Un acru = cca. 0,4 ha.

[3] Odată cu urcarea pe tron a lui George I, în 1714, a început dinastia de Hanovra, care a durat pînă la moartea reginei Victoria, în 1901. Urmașul ei, Eduard VII, a inaugurat dinastia de Saxa-Coburg-Gotha, căreia îi aparținea tatăl său, prințul consort Albert.

DOUĂ SIGILII ȘI SEMNIFICAȚIILE LOR

Dr. MARIA DOGARU

Sigiliile au, în unele cazuri, pe lîngă utilitatea lor practică, şi calitatea de a fi purtătoare ale unor mesaje pe care persoana sau comunitatea care le foloseşte doreşte să le facă cunoscute contemporanilor şi posterităţii sau de a exprima sensuri politice, legate de evenimente ale epocii. Cunoscuta pecete a lui Mihai Viteazul, însumînd stemele reunite ale Moldovei, Ţării Româneşti şi Transilvaniei, constituie un sugestiv exemplu de acest fel.

Iată şi două sigilii orăşeneşti ale căror steme incrustate pe ele amintesc mari momente din viaţa poporului nostru: revoluţia de la 1848 şi unirea Principatelor.

Îndată după proclamarea revoluţiei de la 1848, locuitorii oraşului Piteşti au adoptat o nouă stemă pe care au reprezentat-o în emblema sigiliului localităţii. Ea avea în centru un personaj feminin în costum popular, simbolizînd libertatea. Înăbuşirea revoluţiei a făcut imposibilă menţinerea acestei steme dar, ulterior, piteştenii au inclus în stema lor elemente ce aminteau de evenimentele de atunci. În deceniul opt al secolului trecut, pentru o scurtă perioadă, în stema oraşului se putea vedea şi un însemn cu adresă directă la dezideratele luptătorilor paşoptişti: o balanţă — simbol al justiţiei sociale — element întîlnit cu aceeaşi semnificaţie şi în sigiliile Locotenenţei domneşti din 1848. Ulterior, în anii 1920-1921, pe antetul actelor emise de primărie şi în sigiliile folosite de autorităţile administrative piteştene a reapărut „Zeiţa Libertăţii", simbolizată tot de un personaj

feminin — diferit însă ca reprezentare de cel din 1848 — în costum popular, cu braţul drept ridicat, iar în cel stîng cu steagul tricolor desfăşurat. Imaginea era completată de deviza „PATRIA ŞI DREPTUL MEU" adoptată de toate oraşele româneşti. De remarcat că, din aceeaşi perioadă, s-au găsit şi alte variante de steme, în care personajul ce semnifica libertatea ţinea într-o mînă steagul, iar în cealaltă o cunună din frunze de laur sau o torţă. Cununa de laur sugera faptul că societatea preţuia devotamentul faţă de patrie, iar torţa exprima rolul pe care-l are cultura în dezvoltarea conştiinţei naţionale. La aceste tipuri de steme deviza era „PATRIA ŞI LIBERTATEA".

În iunie 1928 s-a alcătuit o nouă stemă, avînd, drept reprezentare, o acvilă neagră cu zborul în jos, ţinînd în ghiare un drapel tricolor cu flamura ondulată. Cum se ştie, un asemenea drapel fusese adoptat oficial de guvernul revoluţionar de la 1848; perpetuarea însemnului în sigiliul piteştean vădea, astfel, trăinicia ideilor revoluţionare în conştiinţa locuitorilor oraşului.

Alături de Piteşti, o altă urbe — Focşanii — s-a străduit să marcheze, prin intermediul sigiliilor, adîncile prefaceri pe care ţara le cunoscuse la jumătatea veacului trecut.

Rolul pe care oraşul l-a avut în desfăşurarea evenimentelor legate de unirea Principatelor (aici şi-au avut sediul, între 1859-1861 Comisia Centrală şi Curtea Superioară de Justiţie) şi-a găsit expresia şi în stema localităţii. Încă din 1859, imediat după înfăptuirea Unirii, dar înainte de consacrarea ei internaţională, Focşanii din stînga Milcovului (Focşanii „moldoveni") au realizat o nouă matrice sigilară care menţinea în emblemă stema Moldovei, dar includea noua denumire a ţării: PRINCIPATELE UNITE.

În 1862, ca răspuns la dorinţa manifestată de locuitorii aşezării de pe Milcov de a oglindi înfăptuirea Unirii printr-o singură emblemă, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a sancţionat un decret prin care se fixa stema oraşului: două femei în costum popular, care îşi dădeau mîna. Una semnifica Moldova, cealaltă — Ţara Românească. Imaginea era completată de deviza: „UNIREA FACE PUTEREA". Introdusă în sigiliul şi pe steagul gărzii orăşeneşti, această stemă nu a fost folosită însă decît scurt timp.

Începînd din 1909, probabil, odată cu sărbătorirea semicentenarului unirii Principatelor, focşănenii au adoptat o nouă stemă care fusese propusă încă din 1867. Ea a reprezentat două personaje feminine, faţă în faţă, dîndu-şi mîna. Fiecare ţinea cîte un steag desfăşurat, avînd gravate — cel din dreapta, pasărea heraldică, înfăţişînd Ţara Românească; cel din stînga capul de bour cu stea între coarne, reprezentînd Moldova. În planul doi se distingeau siluetele unor construcţii ale oraşului de pe Milcov; deasupra, o eşarfă ondulată cuprindea deviza: „UNIREA FACE PUTEREA". Imaginea, foarte expresivă, poate fi asemănată cu o cunoscută litografie de epocă — **Definitiva unire** — creaţie a pictorului D. Pappasoglu.

În anii următori, cu toate că între timp s-au introdus noi sigilii, autorităţile municipale au continuat să valideze un timp o serie de acte cu cel vechi. O dovadă că stema semnificînd Unirea devenise, pentru locuitorii oraşului, un simbol drag, cu adînci semnificaţii, amintind rolul deosebit al Focşanilor în înfăptuirea acestui act istoric.

PLANŞELE NOASTRE

① Schema de apărare a Marii Britanii împotriva atacurilor aviaţiei naziste. După lucrarea *Storia de la seconda guerra mondiale*, vol. I, Milano, 1967 (**Anglia — şase ani de război,** p. 24)

② Imagini din capitala Imperiului otoman, mijlocul sec. XIX (**Un prinţ român la Istanbul** p. 48)

③ Început de secol la Slănic-Prahova, despre care *Enciclopedia română* (Sibiu, 1904) spunea: „Mică staţiune balneară de apă chloruro-sodică, legată prin cale ferată cu Ploiescii şi cu Bucurescii; se fac aici băi calde şi reci cu apă sărată foarte concentrată dintr-o ocnă părăsită".

④ Spania, Portugalia şi Olanda, cele mai mari puteri coloniale ale sec. XVII, au depus eforturi pentru a controla tîrgurile de sclavi din Africa, dar s-au lovit de rezistenţa dîrză a popoarelor de pe Continentul Negru. Două imagini nord-americane ale sclavagismului: „marfă proaspătă" la licitaţie (sus); cînd robul se răzvrăteşte (**O luptătoare împotriva colonialismului,** p. 58)

Artilerie antiaeriană
Stație de radio mobilă
Comandament al unei divizii de aviație de vînătoare
Punct de comandă
Punct de comandă auxiliar
Comandament al aviației de vînătoare
Stație radar
Comandament al serviciilor de observare și avertizare
Post de observare
Înștiințare de la aviația de vînătoare
Posturi de radio mobile
Înștiințare de la stațiile radar
Linie de legătură cu artileria antiaeriană
Înștiințare de la posturile de observare
Ordine de intrare în luptă

ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR — IDEALUL MULTISECULAR AL POPORULUI ROMÂN (III)

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Războiul crease împrejurări favorabile pentru realizarea integrală a aspirațiilor de unitate ale poporului român, ca rezultat al puternicelor zguduiri sociale ce s-au produs în ambele tabere beligerante.

Războiul ascuțise contradicțiile interne ale beligeranților, în mod deosebit în interiorul imperiilor multinaționale. Triumful Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a dat popoarelor de la periferiile Rusiei posibilitatea să-și aleagă singure calea de urmat, așa cum preconizase din nou V.I. Lenin, în aprilie 1917: „...înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate" (V.I. Lenin, **Opere complete,** vol. 31, p. 169).

Efervescența revoluționară din Rusia a constituit un stimulent pentru popoarele din Europa și Asia, care luptau pentru realizarea aspirațiilor lor de libertate națională și progres social. Paralel cu mișcarea națională revoluționar-democratică din teritoriul dintre Prut și Nistru, denumit de țariști Basarabia, și-au desfășurat activitatea și nucleele Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, refăcute sau create în lunile martie-aprilie 1917. Dar — cum se afirmă în lucrări din R.S.S. Moldovenească — în ciuda ajutorului primit din partea autorităților sovietice centrale, raportul de forțe nu a fost favorabil Sovietului din Chișinău, care proclamase, la 1/14 ianuarie 1918, puterea Sovietică. Mișcarea național-revoluționară burghezo-democratică a românilor și-a constituit organe reprezentative liber alese, inclusiv pe plan central, cuprinzînd proporțional toate stările sociale și toate naționalitățile (105 români, 15 ucraineni, 14 evrei, 7 ruși, cîte 2 germani, bulgari și găgăuzi, cîte un polonez, armean, grec). Acest organ central, susținut de o largă bază de masă formată de țărănime și intelectualitate, a proclamat, în ianuarie 1918, Republica Moldovenească independentă, care prin votul marii majorități a reprezentanților aleși ai populației (din 125 prezenți, 86, adică 68,80%, au votat pentru; 3,reprezentînd 2,40%, împotrivă; 36, respectiv 28,80%, s-au abținut), s-a unit cu România, la 27 martie 1918.

Prin semnarea, în martie 1918, a păcii dintre Rusia sovietică cu Puterile Centrale, România a rămas singură pe Frontul răsăritean. În aceste împrejurări ea a fost nevoită să semneze, la 7 mai 1918, un tratat de pace împovărător cu Puterile Centrale în scopul menținerii ființei statal-naționale a României. În urma operațiilor militare victorioase pe Frontul sudic ale Antantei, guvernul român a denunțat tratatul, care nici nu fusese ratificat. În noiembrie, armata română a reintrat în luptă împotriva Puterilor Centrale, act solicitat și apoi salutat de Antantă, care și-a reînnoit angajamentele cu privire la aspirațiile naționale ale poporului român.

Noile victorii ale Antantei au impulsionat lupta de eliberare a popoarelor asuprite din Austro-Ungaria; sub loviturile marilor mișcări revoluționare de eliberare națională și pentru transformări sociale burghezo-democratice ale polonezilor, românilor, cehilor, slovacilor, slovenilor, sîrbilor, croaților, ungurilor, Imperiul austro-ungar s-a prăbușit; pe ruinele lui au luat naștere state naționale independente.

În acest context, la 28 noiembrie 1918, reprezentanții aleși ai populației din partea de Nord a Moldovei, Bucovina, au hotărît, la rîndul lor, unirea cu România. După trei zile, la 1 decembrie 1918, în prezența a peste 100 000 participanți, Marea Adunare de la Alba Iulia, alcătuită din 1 228 delegați aleși, printre care oameni politici și fruntași ai mișcării naționale, inclusiv 150 delegați ai social-democrației române din Transilvania, a hotărît unirea Transilvaniei cu Țara, consfințind prin votul ei unanim încheierea procesului de făurire a statului național român unitar, aproximativ în fruntariile vechii Dacii.

Se realizase astfel aidoma aprecierea făcută de Fr. Engels cu treizeci de ani mai înainte, în scrisoarea adresată socialistului român Ion Nădejde, că atîta timp cît vor exista cele două mari puteri cotropitoare,

Rusia țaristă și Austro-Ungaria, problema românilor ca și a celorlalte popoare asuprite, nu va putea fi rezolvată, că înfrîngerea uneia dintre aceste mari puteri și victoria celeilalte ar constitui, de asemenea, un permanent pericol pentru însăși ființa statului român. „Căderea țarismului, nimicirea acestui vis rău care apasă peste Europa întreagă, iată, după noi, cea dintîi condiție pentru dezvoltarea națiilor din mijlocul și din Răsăritul Europei".

Referindu-se la actul just al desăvîrșirii unității statului național, Comitetul Executiv Provizoriu al Partidului Socialist și al Comisiei Generale Provizorii a Sindicatelor din România, arăta, în declarația adoptată, în februarie 1919: „Provinciile românești subjugate de alte națiuni nu puteau să rămînă în afara acestei prefaceri. Locuite în marea lor majoritate de o populațiune românească apăsată de secole de dominațiune străină, împiedicate astfel în dezvoltarea lor economică, politică și culturală, aceste provincii s-au emancipat de sub aceste dominațiuni, devenind libere. Prin dreptul de autodeterminare a națiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internațional, românii din teritoriile subjugate și-au manifestat, prin hotărîrile adunărilor lor naționale, voința de a se uni cu România pe baza rezoluțiunilor votate. Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine".

Caracterul plebiscitar al hotărîrilor de unire, identitatea de conținut a programelor mișcărilor național-revoluționare ale românilor, componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit unitatea de aspirații, comunitatea idealului lor. Voința atît de clar exprimată de poporul român, jertfele grele date pe cîmpul de luptă au impus marilor puteri ale Antantei recunoașterea, în tratatele de pace încheiate la Paris, în 1919 și 1920, a actului împlinit de mase. Națiunea română, care își hotărîse singură destinul prin actele sale energice, pusese și în 1918, ca și în 1859, puterile europene în fața faptului împlinit.

Evocînd șirul strădaniilor politice și militare ale poporului român pe parcursul a două milenii, sub conducerea unor înțelepți și viteji șefi de state și comandanți de oști, pentru refacerea unității statale și independență, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Ceea ce n-au putut realiza domnitorii la timpul respectiv au continuat alții: la '48, în '59, în '77, în'918 și prin voința unanimă a poporului s-a înfăptuit unitatea statului nostru național. Nu a fost rezultatul nici unui tratat de pace, nu a fost voința unei puteri din afară; unirea a fost rezultatul voinței poporului român, dornic de libertate și independență".

Tratatele de pace n-au făcut decît să confere recunoașterea pe plan internațional a istoricelor hotărîri ale poporului român, care săvîrșise atunci **cel mai important act național din istoria sa.**

O nouă etapă

Încheierea procesului de formare a statului național român unitar a marcat un eveniment epocal în istoria patriei care intra într-o etapă nouă a dezvoltării sale istorice. În interiorul frontierelor sale se găseau — la sfîrșitul anului 1922 — 16,5 milioane locuitori, în covîrșitoare majoritate (74%) români, restul fiind naționalități conlocuitoare.

România întregită se confrunta cu o seamă de probleme importante de care depindea dezvoltarea sa ulterioară; pe plan intern, era refacerea economiei și asigurarea premiselor pentru creșterea forțelor de producție, înfăptuirea unor reforme sociale și politice cu caracter burghezo-democratic.

Procesele care au urmat au produs schimbări în structura societății și în raportul forțelor sociale; clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societății, s-a afirmat cu tot mai multă vigoare în contextul radicalizării generale a maselor largi populare. Un moment de mare importanță în istoria dezvoltării mișcării muncitorești l-a constituit unificarea pe planul întregii țări a partidului clasei muncitoare, la marele Congres din mai 1921, cînd și-a luat denumirea de Partidul Comunist din România.

Burghezia și-a consolidat pozițiile în stat, deși interese de grup au generat numeroase deplasări și regrupări în rîndul partidelor ei politice. De remarcat este faptul că în viața politică a țării s-a impus pe primul plan Partidul Național Liberal, secondat fiind de Partidul Național Țărănesc[1], alcătuit din fuzionarea în 1921, a Partidului Țărănesc din vechiul regat cu Partidul Țărănesc din Basarabia, și în octombrie 1926, cu Partidul Național Român din Transilvania.

Ca urmare a drepturilor politice recunoscute naționalităților conlocuitoare, în arena politică a țării s-au manifestat și partide ale acestora, cum au fost Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreesc ș.a., reprezentînd cu precădere interesele burgheziei din rîndul acestor naționalități.

În ultima decadă a lunii martie 1923 a fost adoptată o nouă Constituție, cu caracter burghezo-democratic, Constituție cerută tocmai de schimbările economice, sociale și politice intervenite în România și care nu putea să nu țină seama — desigur în tiparele societății capitaliste — de marile presiuni exercitate, în special în deceniile sec. XX și după război, în viața țării, prin lupta maselor populare pentru dreptate și libertate. Noua Constituție proclama caracterul unitar al statului român independent și suveran, egalitatea tuturor cetățenilor țării în fața legii, indiferent de originea etnică, de limba maternă, de religie sau starea socială cărora aparțineau, votul universal, egal, direct și secret, libertatea organizării, libertatea cuvîntului în întruniri și în presă ș.a.

În domeniul politicii externe, locul central l-a ocupat chestiunea consolidării statu-quoului postbelic, prin asigurarea integrității te-

[1] **Magazin istoric, nr. 5/1973.**

ritoriale, a independenței și suveranității naționale. Aceasta devenise o problemă cardinală datorită faptului că imediat după primul război mondial, forțele cele mai reacționare ale burgheziei din diverse țări au întreprins acțiuni de reprimare a valului de lupte al clasei muncitoare, au recurs la instaurarea unor regimuri de mînă forte sau fasciste, la promovarea unei politici revanșarde, de revizuiri teritoriale. Astfel, după represiunile din Germania și Ungaria, în aceasta din urmă se instaurează regimul horthyist de tip fascist (1920); în 1922, la conducerea Italiei se instalează regimul fascist de sub șefia lui Benito Mussolini; în Bulgaria un regim monarho-fascist (1923); o dictatură de tip fascist este promovată în Portugalia, iar în Polonia, una militară (1926).

În soluționarea problemelor fundamentale ale României, care interesau toate clasele și păturile sociale, s-au manifestat două concepții fundamentale: a burgheziei și a partidelor ce o reprezentau; pe de altă parte, concepția clasei muncitoare, a mișcării revoluționare, precum și a altor grupări sociale și forțe politice de stînga, democratice, cu vederi progresiste.

Puterea de stat, indiferent de partidele aflate la guvern, a evoluat în cadrul democrației parlamentare burgheze; ea s-a caracterizat însă prin limitarea treptată a dreptului maselor muncitorești-țărănești de a se folosi de libertățile civice constituționale. Aceasta a accentuat contradicțiile interne și în mod deosebit contradicția dintre proletariat și burghezie.

Forțele progresiste, în frunte cu partidul comunist, reclamau rezolvarea marilor probleme social-economice și politice în spiritul unei largi democrații, cu sprijinul și în interesul întregului popor. Luînd atitudine hotărîtă împotriva unor cercuri șovine, care urmăreau limitarea drepturilor naționalităților conlocuitoare, ele au militat pentru asigurarea egalității depline în drepturi, indiferent de naționalitate, pentru toți cetățenii țării. Pe plan extern, Partidul Comunist Român a luptat pentru pace între popoare, bazată pe principiul echității și respectului reciproc. La Congresul din mai 1921, s-a exprimat hotărîrea „de a duce lupta necurmată, alături de partidele comuniste din lumea întreagă, pentru dezrobirea proletariatului", de a lupta împotriva războaielor duse de statele imperialiste și revizioniste în „scopuri de pradă, de jaf și subjugare".

Pe un asemenea suport politic intern și în cadrul general al relațiilor internaționale interbelice, marea majoritate a burgheziei românești și a partidelor sale politice s-a orientat pe plan extern spre înțelegeri care să asigure condiții de pace și securitate statului român prin conservarea statu-quoului teritorial postbelic, înțelegeri garantate din punct de vedere politic și moral de Franța și Marea Britanie. Excepție de la aceste orientări dominante făceau acele grupări restrînse, reprezentate de formații politice de extremă dreaptă, cum erau Liga apărării național-creștine, Legiunea Arhanghelul Mihail (devenită mai tîrziu Garda de fier), care se orientau spre statele fasciste.

Împărtășind punctul de vedere că statele mijlocii și mici pot aduce o contribuție importantă la opera de pace și securitate, diplomația română s-a angajat în această acțiune, înțelegînd să colaboreze cu toate statele, indiferent de mărimea lor, pe baza deplinei egalități și cu respectarea reciprocă a integrității teritoriale și a suveranității naționale. Faptul că, imediat după încheierea tratatelor de pace, unele cercuri guvernante ale marilor puteri — în primul rînd din Anglia și Franța — s-au arătat dispuse, ca în schimbul unor avantaje economice consimțite de unele state interesate în revizuirea frontierelor postbelice, să admită modificări ale statu-quoului teritorial în dauna statelor care își realizaseră dezideratele naționale legitime (Cehoslovacia, România, Iugoslavia) a impus diplomației românești — ca și în trecut — să țină seama de realități și să nu se lase antrenată în aventuri care i-ar fi adus prejudicii în relațiile cu vecinii. Astfel, în pofida concepțiilor și limitelor de clasă ale cercurilor dominante, România a respins propunerile marilor puteri imperialiste occidentale de a sprijini agresiunea reacțiunii poloneze contra Rusiei sovietice și a răspuns pozitiv la propunerile acesteia din urmă de a limpezi raporturile româno-sovietice pe calea tratativelor. În același scop, al menținerii statu-quoului teritorial postbelic, România a aderat la Pactul Societății Națiunilor (28 iunie 1919). În cadrul prevederilor acestui pact, România a încheiat un tratat cu Polonia (3 martie 1921, reînnoit în 1926 și în 1931); cu Cehoslovacia (23 aprilie 1921) și cu Iugoslavia (7 iunie 1921), care au pus bazele organizației defensive regionale Mica Înțelegere; cu Franța (10 iunie 1926) și Italia (16 septembrie 1926); în 1928 a semnat un tratat cu Grecia (12 martie) și a aderat la pactul Briand Kellog (4 septembrie) împreună cu Protocolul de la Moscova (9 februarie 1929) pentru punerea imediată în aplicare a pactului de către U.R.S.S. și unele state vecine cu ea. Ultimele două documente de drept internațional au fost primite cu vie satisfacție de partidele și personalitățile politice democratice, de opinia publică din România, care le-au apreciat ca evenimente de importanță mondială „în lupta dusă pentru stabilirea păcii între popoarele civilizate", menite a „exclude războiul în rezolvarea diferendelor". Cu prilejul ratificării, în februarie 1929, a Protocolului de la Moscova, ministrul de Externe G. G. Mironescu declara că „România este gata să sprijine oricînd, din toată convingerea și cu toate puterile, acțiunile internaționale care au drept scop să întărească în lume siguranța statelor și pacea între popoare". În anii 1931 și 1932, diplomația română a dus tratative cu reprezentanții diplomației sovietice pentru încheierea unui pact de neagresiune româno-sovietic, acțiune eșuată, datorită condiției puse de partea sovietică de a include în textul

pactului o clauză care să constate existența unor diferende teritoriale între cele două state negociatoare.

Pentru securitate colectivă

Eforturile diplomației românești în perioada primilor zece ani după război au reușit să realizeze cîteva instrumente politice de garantare a securității României într-un cadru colectiv mai mult sau mai puțin larg. Aceste rezultate n-au fost totuși pe măsura eforturilor depuse, datorită numeroaselor contradicții internaționale (multe dintre ele vizînd România ca obiect al disputelor imperialiste și revizioniste), frămîntărilor sociale interne, toate amplificate în anii crizei economice mondiale din 1929-1933.

În timp ce Marea Britanie și Franța, rivale în problema hegemoniei asupra Europei, purtau discuții sterile în privința raportului dintre securitate și dezarmare, în octombrie 1931, Japonia a atacat China, aprinzînd primul focar în lume de război în Extremul Orient. Un alt focar se profila în centrul Europei, prin instaurarea la putere — la 30 ianuarie 1933 — a hitlerismului în Germania. În acest timp, marile puteri occidentale, care își asumaseră rolul de principale garante ale păcii, dădeau lumii, prin certurile lor continue, „spectacolul unui faliment politic".

Independența și libertatea popoarelor erau amenințate de un mare pericol. Erau vizate în primul rînd țările din Centrul, Estul și Sud-Estul Europei. Victoria nazismului în Germania avea să imprime curînd un nou curs vieții politice internaționale, cu consecințe dintre cele mai grave pentru poporul german însuși, pentru pacea lumii și civilizației ei. Desfășurarea evenimentelor impunea tuturor partidelor, grupărilor și personalităților patriotice lupta împotriva ofensivei monopolurilor străine, îndeosebi împotriva imperialismului nazist și a agenturii sale interne, Garda de fier, pentru salvgardarea libertății și independenței țării. Poziția față de această problemă a dominat viața politică românească, determinînd importante deplasări și regrupări ale forțelor social-politice din țară, o activă participare la viața politică internațională, la acțiuni menite să asigure statu-quoul postbelic, pacea și securitatea colectivă în Europa, România fiind chiar inițiatoarea unor asemenea acțiuni.

Continuînd legăturile tradiționale cu Franța și Anglia, cercurile guvernante române n-au subscris la toate acțiunile politice și diplomatice ale acestor puteri; ele s-au ridicat nu o dată împotriva concesiilor pe care unele guverne ale puterilor apusene, le-au făcut statelor fasciste și revizioniste. Împotriva acțiunilor grupărilor prohitleriste, diplomația românească a căutat să consolideze legăturile cu Franța și cu vecinii României, văzînd în colaborarea statelor din Sud-Estul Europei unul din mijloacele stăvilirii expansiunii Reichului; ea a militat pentru întărirea pactelor regionale — Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică — în vederea consolidării păcii în Centrul, Estul și Sud-Estul Europei, în Bazinul Dunării și al Mării Negre.

Diplomația română a ajuns la concluzia că politica de securitate colectivă în Europa putea să obțină consistență și o bază solidă pentru garantarea statu-quoului teritorial printr-o politică de înțelegere cu U.R.S.S. În acest sens, ea a susținut definirea agresorului, propusă de U.R.S.S., completată — la inițiativa României — cu definirea teritoriului statelor, fiind unul dintre primii semnatari ai convenției încheiate la Londra, în 1933. Potrivit acestei convenții, nici o considerație de ordin politic, economic sau militar nu îndreptățea vreun stat să încalce cu forța armată teritoriul altui stat și „asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țărilor lor", adică a teritoriului „asupra căruia un stat exercită în fapt autoritatea sa".

În iunie 1934, România a sprijinit cu toată convingerea intrarea U.R.S.S. în Societatea Națiunilor, numărîndu-se printre statele semnatare ale invitației adresată statului sovietic. Guvernul sovietic angajîndu-se cu acel prilej „să respecte toate obligațiile internaționale și toate hotărîrile avînd un caracter obligatoriu pentru membri, conform articolului 1 al Pactului Societății Națiunilor". În același an și aceeași lună, între cele două state s-au stabilit relații diplomatice, al căror început a fost marcat de un acord ce cuprindea angajamente solemne de garanție reciprocă a respectării suveranității și independenței naționale.

În aceeași sferă de preocupări pentru pacea generală și asigurarea statu-quoului teritorial, România și celelalte state din Mica Înțelegere au aderat, în decembrie 1934, la *Pactul de neagresiune și conciliațiune* de la Rio de Janeiro, cunoscut și sub denumirea de *Pactul Saavedra Lamas*, după numele inițiatorului lui, ministrul de Externe al Argentinei.

Înțelegînd pericolul potențial pe care îl reprezenta Germania hitleristă pentru România și că de la Anglia nu se putea aștepta la un ajutor urgent și eficient, guvernul român a hotărît, în iulie 1935, să împuternicească pe ministrul de Externe, Nicolae Titulescu, pentru a întreprinde demersurile necesare în scopul încheierii unui pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Fervent susținător al politicii de securitate, bazată pe alianțe multilaterale, N. Titulescu acorda o mare importanță încheierii acestui tratat: „Am fost, sînt și voi rămîne mereu în favoarea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. — spunea el — atîta timp cît această țară va duce o politică de pace și prietenie între națiuni pe care a practicat-o în cursul anilor din urmă. Un asemenea tratat este necesar României, fie că Germania pornește război împotriva U.R.S.S., fie că ajunge să se înțeleagă cu această țară. Mai mult, tratatul și pactul de asistență mutuală româno-rus trebuie încheiate în momentul propice pentru România; altfel, apropierea ruso-germană se va face fără noi, deci contra noastră, cum am mai spus. Apropierea ruso-germană trebuie să ne găsească deci, ca aliați ai U.R.S.S.".

N. Titulescu era convins că, avînd un asemenea pact, România își asigura un aliat puternic, în măsură să-i acorde ajutor efectiv în cazul unei agresiuni din partea statelor fasciste; el credea că, intervenind o înțelegere între U.R.S.S. și Germania, România s-ar fi putut găsi la adăpost de exigențele revizuirilor teritoriale.

Încordarea situației internaționale, începînd din 1936, a dus la destrămarea alianțelor politice și militare, la dislocarea statelor Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice din sistemul de alianțe pe care și-l creaseră, avînd să devină, în timp scurt, victime ale agresorilor, revanșarzilor și revizioniștilor statu-quoului teritorial postbelic.

În contextul de încordare internațională s-au produs dispute vii în rîndul forțelor politice din România, în legătură cu metodele de urmat. Unite de cunoștința pericolelor grave la adresa integrității, suveranității și independenței țării, numeroase cercuri progresiste și democratice se pronunțau în favoarea unei politici de prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică, Franța, Marea Britanie, statele Micii Înțelegeri și ale Înțelegerii Balcanice împotriva grupurilor care se orientau spre puterile Axei fasciste. Marea majoritate a cercurilor politice burgheze, ostile celui de-al III-lea Reich, temîndu-se de o apropiere de U.R.S.S., au legat politica externă și militară a României de Franța și Anglia. Deși angajamentele acestora, asumate prin acte de drept internațional, nu ofereau nimic mai mult decît o garanție morală, cercurile guvernante românești le-au acordat totuși o încredere nejustificată și exagerată, ele fiind lipsite de voința și mijloacele practice pentru contracararea oricăror primejdii la adresa securității țării, a statu-quoului teritorial al celorlalte state mici și mijlocii aliate. Aceasta a constituit principala carență a politicii externe și militare a guvernelor românești din anii interbelici, care avea să ducă la izolarea României pe plan internațional și la dezmembrarea ei în 1940. Ele erau, de fapt, consecința păcii precare, prin nimic consolidată și perfecționată îndeosebi de marile puteri, preocupate exclusiv de interese proprii ce au evoluat în cadrul unor acute și multilaterale contradicții, care au constituit, în fond, originile celui de-al doilea război mondial.

Evenimentele dramatice din anii următori, marcate de dezmembrarea țării, în vara anului 1940, și împingerea ei în brațele Germaniei naziste, au fost consecința logică a evoluției raportului de forțe pe arena internațională, care influențase în mod hotărîtor situația politică internă. Schimbările intervenite pe parcursul celui de-al doilea război mondial aveau să restabilească unitatea de acțiune a forțelor politice nefasciste și antihitleriste, a întregului popor. Insurecția română din august 1944, organizată pe această bază și a cărei forță principală, inițiatoare și conducătoare, a fost Partidul Comunist Român, a deschis, odată cu eliberarea de sub dominația imperialismului nazist, calea consolidării unității poporului român, a independenței și suveranității României.

cărți sosite la redacție

● **Mihail Kogălniceanu — OPERE VOL. IV,** *partea a IV-a (text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de* **Georgeta Penelea**).

Editura Academiei, București, 1978, 664 pp., 49 lei: *activitatea parlamentară a marelui istoric și diplomat român în perioada 1874-1878.*

● **PETRU RAREȘ** *(redactor coordonator* **Leon Șimanschi**).

Editura Academiei, București, 1978, 336 pp., 24,50 lei: *domnia voievodului moldovean și epoca lui, evocate la 450 ani de la suirea sa pe tron.*

● **N. Grigoraș — ȚARA ROMÂNEASCĂ A MOLDOVEI PÎNĂ LA ȘTEFAN CEL MARE (1359-1457).**

Editura Junimea, Iași 1978, 208 pp., 6,75 lei: *un secol din istoria politică a acestei străvechi țări românești.*

● **Dumitru Almaș — DRUM DE LUPTĂ ȘI DE GLORIE.**

Editura Politică, București, 1978, 248 pp., 7 lei: *pagini închinate luptei pentru independență a poporului român.*

● **Petre I. Roman, Ioan Nemeti — CULTURA BADEN ÎN ROMÂNIA.**

Editura Academiei, București, 1978, 160 pp., 18 lei: *perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului (2500-2200 î.e.n.).*

● **RĂSCOALA SECUILOR DIN 1595-1596 —** *(sub redacția:* **Benkö Samu, Demeny Lajos,** *redactor responsabil,* **Vekov Karoly**).

Editura Academiei, București, 1978, 336 pp., 19 lei: *puternica ridicare la luptă a secuimii împotriva nobilimii maghiare.*

● **STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ** *(autori:* **Vasile Liveanu, Ilie Pula, Mihail Rusenescu, Venera Teodorescu, Aron Petric, Gheorghe I. Ioniță**).

Editura Academiei, București, 1978, 184 pp., 10,50 lei: *cel de-al treilea volum al culegerii, consacrat procesului revoluționar din țara noastră (1944-1965).*

● *Colonel dr.* **Vasile I. Mocanu — GENERALUL MIHAIL CERCHEZ.**

Editura Militară, București, 1978, 176 pp., 5,50 lei: *biografia unui erou al războiului pentru independență.*

● **Oliver Lustig — ATUNCI, ACOLO... LA AUSCHWITZ.**

Editura Cartea Românească, București, 1977, 360 pp., 9 lei: *amintirile unui supraviețuitor din lagărele naziste de exterminare.*

● **Corneliu Tamaș, Petre Bardașu, Sergiu Purice — PREFECTURA JUDEȚULUI VÎLCEA, VOL. I.**

București, 1977, 480 pp., *inventarul Arhivei Ocîrmuirii județului Vîlcea, din perioada 1830-1864.*

Georges Clemenceau despre Transilvania în 1894

„TOATĂ DREPTATEA E A ROMÂNILOR"

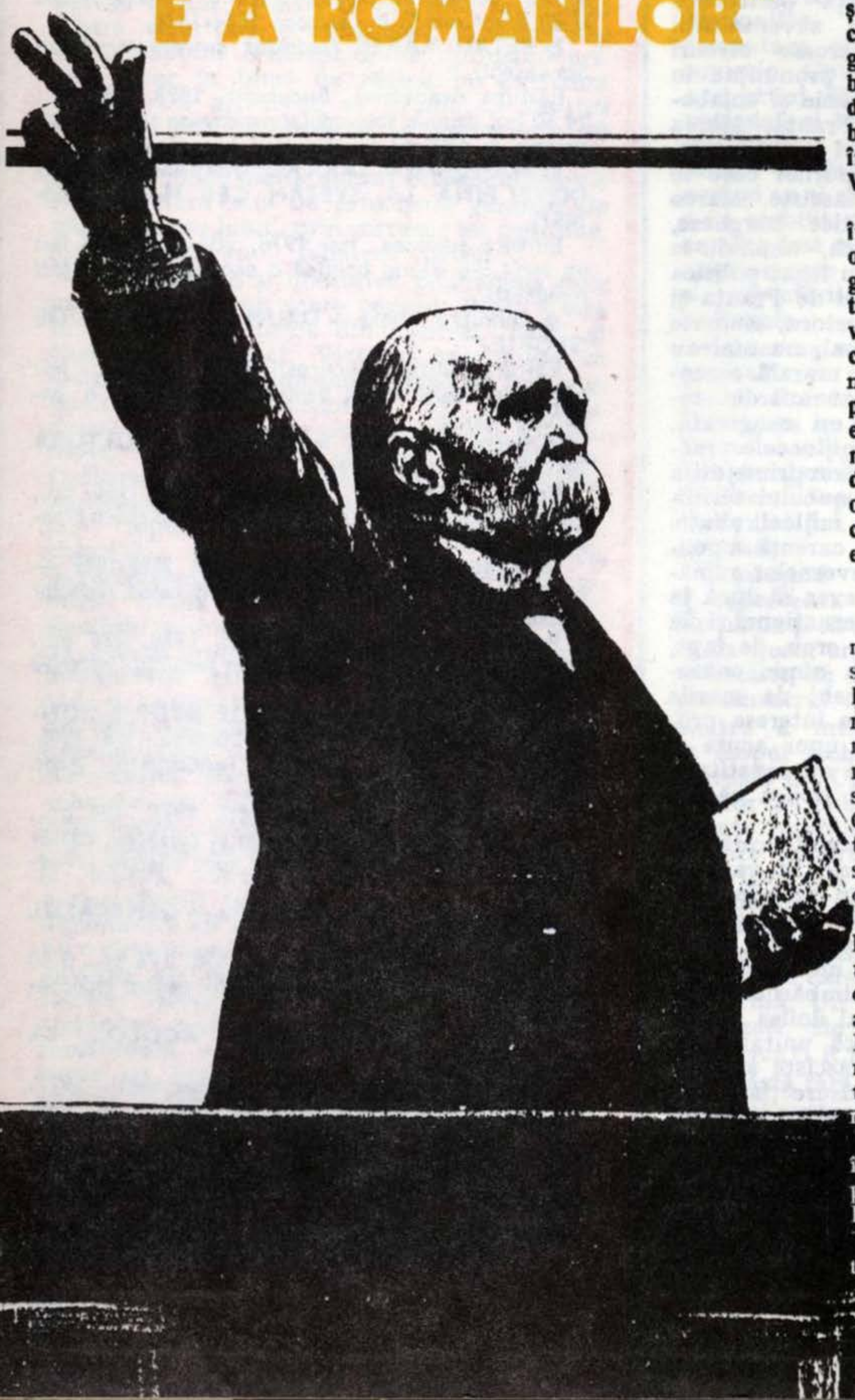

În ziua de 14/26 mai 1894, revista transilvăneană Tribuna[1] **a publicat, în traducere, un articol al lui Georges Clemenceau, pe marginea procesului intentat de autoritățile maghiare „memorandiștilor".**

Ziarist, avocat și om politic, Clemenceau (1841-1929) avea să dobîndească, peste cîțiva ani, o celebritate mondială prin îndrăzneala și inteligența cu care a demascat odioasa conspirație care dusese la judecarea și condamnarea căpitanului Dreyfuss.

Deputat, senator, ministru și președinte al Consiliului de Miniștri francez în 1906-1909 și 1917-1920, Clemenceau a condus cu o remarcabilă energie și pricepere efortul de război al Franței, merit recunoscut de cercuri largi ale opiniei publice, care l-au supranumit întîi „Tigrul", apoi „Părintele Victoriei".

Reproducem textul apărut în Tribuna, **în urmă cu peste opt decenii, respectînd lexicul, grafia și punctuația revistei transilvănene. Precizăm că, pe vremea cînd a fost scris articolul, termenul** rasă **desemna** națiunile **și** naționalitățile. **În paranteze drepte figurează atît explicațiile date de noi anumitor formulări cît și punctele de suspensie, pentru a indica omiterea cîtorva mici pasaje, care repetă anumite idei deja exprimate în revista noastră.**

Sub acest titlu [Luptă de rase], dl. Clemenceau publică, sub semnătura sa, în [ziarul] **La justice,** din Paris, în numărul său de la 12 mai st. [il] n[ou], ca articol de fond, următoarele cu privire la monstruosul proces ce se judecă la Cluj, proces în care conducătorii Românilor de peste munți sunt acuzați de înaltă trădare:

În acest moment se judecă la Cluj, capitala Transilvaniei, un proces de înaltă trădare, care interesează foarte mult atît pe supușii Împăratului Francisc Iosif, cît și pe oamenii care doresc o mai bună distribuție a justiției între popoare.

Toată lumea știe că Austria, în calitatea ei geografică, e prada [luptei] naționalităților. Pretutindenea nu se văd decît

[1] Tribuna – an. XI, nr. 100, simbătă, 14/26 mai 1894.

conflicte și bătăi. Judece oricine contrarietatea ce simte un Monarch, ai cărui supuși vorbesc șaptesprezece limbi! Dacă îți arunci ochii pe o hartă întocmită astfel ca raselor care ocupă monarchia habsburgică să li se atribuie fiecăreia partea ce i se cuvine, încurcătura se îndoiește față cu nenumăratele rase răspîndite ca din întîmplare. Ungaria, pentru a nu cita decît pe dînsa, e semănată de grupuri germane: se găsește chiar ramuri destul de însemnate de Cehi. Nimenea n-a propus vreodată, după cît se știe, de a constitui aceste rase în stare de guverne separate.

Lucrurile se petrec cu totul altfel cu Românii din Ungaria și Transilvania, cari în număr de 3 milioane și jumătate luptă deja de mult ca să dobîndească autonomia relativă ce netăgăduit li se cuvine. Istoria lor e din cele mai interesante.

La 15 Maiu 1848 Românii din Ungaria, Transilvania și Banat, întruniți într-o mare adunare, în număr de mai bine de 40 000, adoptară în unanimitate o rezoluție, revendicînd „o administrație națională autonomă, atît din punct de vedere politic, cît și din cel eclesiastic“ [...]

Maghiarii nu secundară deloc revendicările atît de legitime ale raselor vecine. Ei cereau încorporarea Transilvaniei la statul ungar și căutau să impună Românilor opresiunea ce o îndurau ei, cu atîta nerăbdare [nemulțumire], din partea Austriacilor. Ei proclamară detronarea Casei de Austria, și, departe de a face solidară cauza lor cu aceea a celorlalte naționalități, cerură, printr-o proclamație a ministrului Bathyáni: „Supremația elementului maghiar astfel după cum l-a cucerit Ungaria de aproape o mie de ani, cu armele în mînă“. Aceasta însemna a proclama suveranitatea forței contra căreia ei se revoltaseră pînă atunci [...]

Revoluțiunea ungurească învinsă, Francisc Iosif trebui să consacre autonomia Transilvaniei.

După 1866 însă pactul consacrînd dualismul austro-ungar încorpora Transilvania la Ungaria și punea sub hegemonia ungurească naționalitățile nemaghiare.

Românii, adunați din nou la Blaj, protestează contra acestui pact, încheiat fără voia lor. Cu toate acestea, noul regim începu să satisfacă o parte din sentimentul național al populației române.

Trei legi fundamentale garantau:

1. Autonomia bisericii române.

2. Învățămîntul național în limba română.

3. Recunoașterea limbii române ca limbă oficială, ca și cea maghiară.

Și toate aceste prerogative astăzi sunt desființate. Numai școalele maghiare sunt întreținute cu cheltuiala statului. Școalele românești sunt susținute cu fonduri provenite din subscripțiuni private, iar învățămîntul trebuie să se facă în limba maghiară. În fine, pretutindeni justiția se dă în limba maghiară. După cum se vede, legile sunt violate cu sfruntare.

Călcările de legi însă nu se opresc aici. Prin dispozițiuni arbitrare, introduse în legea electorală, Românii au ajuns să fie privați de orice drept politic. Censul electoral e de zece ori mai ridicat pentru Românii din Transilvania decît ca în restul Ungariei. Circumscripțiile electorale au fost astfel întocmite, încît adeseori sătеanul român e nevoit să facă o cale de o zi ca să-și exercite dreptul lui de cetățean. Din 417 deputați, cîți compun Camera [din Budapesta], Românii, dacă s-ar stabili proporția populațiunii, ar avea drept la 75 scaune; ei însă n-au nici unul. Libertatea presei e absolut iluzorie. Într-un singur an s-au intentat „Tribunei“, ziar român ce apare la Sibiu, nu mai puțin de 19 procese de presă. Trei din redactorii acestei foi au fost condamnați la un total de opt ani închisoare. După cum se vede, tabloul e cît se poate de sumbru.

În 1892, Românii din Transilvania se întruniră în Conferință națională și aleseră 25 dintre ei, ca să redigeze [redacteze] un Memorand, care să conțină dorințele lor. Memorandul fu tradus și publicat în mai multe limbi. Delegațiunea însărcinată să-l prezinte împăratului văzu închizîndu-i-se ușile palatului, sub presiunea ministerului [guvernului] maghiar. Cei 25 delegați, autorii Memorandului, sunt astăzi trași [obligați să compară] dinaintea unui juriu [tribunal] maghiar pentru crimă de înaltă trădare. Se susține că unele expresiuni din Memorand implică ideea preconcepută de separare. Pot fi condamnați d. I. Rațiu și amicii lui. Opiniunea europeană i-a achitat de mai înainte.

Ce folos poate aștepta statul unguresc de la o asemenea cinică persecuție? Ce sentimente vor aduce cu sine cei 15 000 săteni, veniți la Cluj, din toate unghiurile țării să aclame pe acuzați? Cum îi vor putea împiedica de a-și îndrepta privirile spre București? [...] Ascultați și luați în băgare de seamă ceea ce zic românii [...]: „Am rezistat șaptesprezece secole. Cu toate că hoardele barbare de Goți, de Gepizi, de Avari, de Huni, de Tătari, de Turci și de alți barbari au cotropit țara noastră cu foc și sabie în mînă, trecînd [poporul român] prin cele mai crude încercări, am știut să păstrăm dulcea și sonora limbă a strămoșilor noștri. Și astăzi, cu toate nenorocirile durerosului nostru trecut, cînd așteptăm să vedem răsărind soarele libertății, astăzi nobila și liberala națiune maghiară caută să ne încătușeze noue lanțuri [noi], încercînd iarăși să ne extermine ca națiune“.

Acestei directe acuzațiuni nu i se poate da decît un singur răspuns, bazat pe fapte netăgăduite. Maghiarii, sprijiniți pe libertatea lor, sînt datori să recunoască celorlalte naționalități același drept de viață, pe care l-au revendicat pentru ei cu atîta energie, apărîndu-l cu toată bărbăția contra Austriei.

Toată dreptatea e de partea românilor. Lucrul s-ar părea neînsemnat. Maghiarii i-au dat însă niște proporții prea mari. Propria lor istorie să le servească de învățămînt.

Independența națiunii maghiare va fi mai bine garantată prin liniștea și libertatea raselor vecine decît prin apăsarea violentă, a cărei consecință inevitabilă este războiul, totdeauna asardos [primejdios]. În interesul chiar al Ungariei trebuie acordată libertatea Românilor din Transilvania.

Vrem să ne unim cu ţara!

Împăratul Franz Iosif în luptă cu regele Franz Iosif

MARIAN ŞTEFAN

„Noi n-am ţinut seamă că şi la alte popoare din Ungaria s-a dezvoltat cu deosebită putere ideea naţională. Noi am crezut că nu e decît un zgomot artificial, ceea ce de fapt, era tunetul cerului".

(Szemere Bertalan, prim-ministru al guvernului revoluţionar maghiar din 1848-1849)

„Pe noi ne-a răsculat nerecunoaşterea naţionalităţii politice" au declarat fruntaşii revoluţiei transilvănene din 1848. „Noi sîntem oamenii libertăţii. Pentru asta ne-am revoltat, pentru asta ne-am vărsat şi sîntem hotărîţi a ne vărsa sîngele pînă la ultimul român". Aceste cuvinte au fost rostite de Avram Iancu, personalitate a cărei viaţă s-a identificat întru totul cu însăşi istoria românilor de peste munţi, şi a cărei tragedie a reprezentat un dureros simbol al amarei dezamăgiri suferite de ei după înăbuşirea revoluţiei.

Într-o epocă în care popoarele asuprite, fărîmiţate de graniţele arbitrar trasate de interesele unor mari imperii cotropitoare, se ridicau la luptă pentru libertate şi unitate naţională, într-o epocă pe care istoria a înregistrat-o în analele sale sub numele de „era naţiunilor", dorinţa, mai mult decît îndreptăţită, a românilor de a li se recunoaşte entitatea naţională a fost însoţită permanent de năzuinţa spre unitate cu toţi cei de acelaşi neam. Mulţimile adunate la Blaj au strigat „Vrem să ne unim cu ţara!", dorinţă care şi-a găsit locul cuvenit în fapta poporului şi în slova cărturarilor săi.

În februarie 1849, o deputăţie condusă de Andrei Şaguna a înmînat un memoriu împăratului în care se revendicau autonomia, introducerea limbii române în administraţia de stat, numirea de funcţionari români proporţional cu numărul lor. Dar era prezentă încă o idee — cea a unirii: deocamdată, unirea tuturor românilor din cadrul imperiului într-o provincie de sine stătătoare. Cererea românilor se corobora cu planurile fruntaşilor celorlalte naţionalităţi asuprite (cehi, slovaci, sîrbi, croaţi) de a transforma imperiul într-o federaţie de „state", alcătuite pe criterii naţionale, unite sub sceptrul Habsburgilor.

Împăratul a părut a fi binevoitor faţă de cererile românilor, dar Constituţia pe care a semnat-o la 4 martie 1849 nu satisfăcea decît o mică parte din dorinţele lor. Se recunoştea existenţa mai multor provincii, printre care şi Principatul Transilvaniei. Dar românii continuau să rămînă despărţiţi prin graniţe arbitrare în mai multe provincii: Principatul Transilvaniei, Crişana şi Maramureşul (încorporate la Ungaria), Voivodina sîrbească şi Banatul (care formau o singură provincie) şi Ducatul Bucovinei. În fruntea provinciilor, care primeau o autonomie limitată, au fost numiţi locţiitorii imperiali; problemele de politică externă, finanţe, armată, poliţie, comerţ, comunicaţii, culte şi învăţămînt superior ţineau de competenţa guvernului imperial din Viena.

Primind sprijin militar din partea ţarului Nicolae I, împăratul a înăbuşit revoluţia, a revocat toate concesiile făcute sub presiunea evenimentelor şi a reintrodus regimul de guvernare absolutistă. Transilvania a devenit provincie direct dependentă de guvernul din Viena, în fruntea ei fiind numit un guvernator; conform noii organizări administrative, s-au creat districte militare, avînd în frunte cîte un comandant, iar germana a devenit limbă oficială.

Politica de centralizare excesivă a stîrnit însă numeroase nemulţumiri. Lupta naţionalităţilor asuprite pentru drepturi şi libertăţi, pentru participare echitabilă la viaţa socială economică şi politică a creat o stare de nesiguranţă generală în imperiu. Criza economică europeană din 1857 a afectat grav şi Imperiul habsburgic. Regimul absolutist, cu toate măsurile poliţieneşti pe care le înăsprise în ultimii ani, nu mai putea anihila tendinţele centrifugale ale diferitelor provincii. Românii şi italienii de sub stăpînirea Coroanei erau tot

mai puternic atraşi de eforturile conaţionalilor lor din afara graniţelor imperiului vizînd realizarea unităţii naţional-statale. Unirea Principatelor române a fost un puternic suport moral pentru românii din monarhia austriacă. Autorităţile vieneze priveau cu îngrijorare manifestările de simpatie ale transilvănenilor faţă de Alexandru Ioan Cuza şi au dat dispoziţii pentru reprimarea lor. Zadarnic. Dincolo de toate opreliştile, s-a găsit formula prin care românii şi-au putut exprima bucuria: „Am auzit prin multe locuri — nota Alexandru Roman — nu numai pe cărturari ci şi oameni din popor, închinînd «să trăiască badea Ion» [adică Al. Ioan Cuza] şi străinii nu pricepeau acest simbol".

La toate nemulţumirile care mocneau pretutindeni în imperiu s-au adăugat şi insuccesele pe plan extern. Campania falimentară din Italia (aprilie-iulie 1859) nu a însemnat doar o înfrîngere militară, ci şi o primă manifestare a dezintegrării teritoriale, prin ieşirea de sub scutul Coroanei habsburgice a unor teritorii italiene.

Cercurile vieneze au devenit din nou concesive, încercînd să cîştige bunăvoinţa claselor conducătoare din diferitele provincii. În martie 1860, Senatul imperial (compus din reprezentanţi ai tuturor naţionalităţilor) a fost convocat în sesiune extraordinară. Românii au fost prezenţi prin Andrei Şaguna (Transilvania), Andrei Mocioni (Banat) şi Nicolae Petrino (Bucovina). La 20 octombrie s-a emis o diplomă imperială care desfiinţa absolutismul şi anunţa inaugurarea unui regim de guvernare constituţională. Se proclama egalitatea cetăţenilor în faţa legilor, se garanta libertatea confesională, se introducea obligativitatea prestării serviciului militar pentru toţi cetăţenii şi a plăţii impozitelor, desfiinţarea vămilor interne etc. „Împrejurările istorice în care a fost acordat acest dar —scria Marx— şi mîinile din care a fost primit ne fac să vedem în el mai curînd o stratagemă, decît o concesie sinceră". Antecedentele istorice îndemnau la circumspecţie. Împăratul, arăta în continuare Marx, „a mai promulgat o dată, la 4 martie 1849, dispoziţiunile generale ale unei constituţii, dar n-a făcut-o decît pentru a le suprima definitiv în anul următor, după ce norocul armelor s-a întors de partea lui".

O nouă diplomă (februarie 1861) acorda autonomie provinciilor şi stabilea componenţa (din reprezentanţi ai tuturor provinciilor) şi competenţa Parlamentului central din Viena (dezbătea doar chestiunile de interes general: politica externă, finanţele şi problemele armatei). Ce s-a întîmplat, în final, cu noua orientare a politicii interne imperiale? După o primă fază, în care s-au introdus unele reforme liberale, împăratul i-a deziluzionat din nou pe supuşii săi. Astfel, în Transilvania, s-a revenit la formula guvernului civil local, s-a redeschis Dieta transilvană. Dar noua stare de lucruri s-a lovit de opoziţia claselor conducătoare maghiare, nemulţumite, după cum nota Marx, pentru „faptul că Croaţia, Serbia şi Transilvania au fost despărţite de Ungaria şi că acestor provincii li s-a acordat dreptul de a avea diete proprii".

Încercînd să folosească în propriul lor interes intenţiile Vienei, fruntaşii români, întruniţi în conferinţă naţională la Sibiu (ianuarie 1861), au declarat că vor sprijini tendinţele de liberalizare, reînnoind cu acelaşi prilej punctele programatice exprimate în 1848, la Blaj. O lună mai tîrziu, la Alba Iulia, s-a ţinut o conferinţă mixtă, cu reprezentanţi ai românilor (8), saşilor (8) şi maghiarilor (24). Deşi proporţia reprezentării le era nefavorabilă, românii au participat la lucrări din dorinţa de a se găsi soluţii comune, deopotrivă mulţumitoare pentru toate părţile. Dar elementele conservatoare maghiare, fiind în majoritate, s-au pronunţat pentru încorporarea Transilvaniei la Ungaria, în ciuda diplomelor din 1860 şi 1861. Aceeaşi tendinţă s-a manifestat şi în cadrul Dietei din Pesta; puţin mai tîrziu, printr-o dispoziţie imperială, aceasta a şi fost dizolvată, drept sancţiune pentru opoziţia faţă de normele de guvernare iniţiate la Viena.

În vara anului 1863 s-au ţinut alegeri pentru Dieta Transilvaniei. Încercînd să stăvilească tendinţele de nesupunere ale cercurilor conducătoare maghiare, regulamentul electoral emis la Viena în aprilie 1863 extindea dreptul de vot asupra tuturor bărbaţilor începînd de la 24 ani, care aveau un cens anual de cel puţin 8 florini, ori făceau parte din intelectualitate (erau profesori, preoţi, avocaţi, ingineri etc.). Rezultatul scrutinului a fost următorul: 46 deputaţi români, 42 maghiari, 32 saşi; lor li se adăugau cîte 11-12 deputaţi „regalişti" (numiţi de către împărat) pentru fiecare naţionalitate şi, în final, s-a ajuns la 57 deputaţi români, 54 maghiari şi 43 saşi.

Deşi românii au ales cei mai mulţi deputaţi, situaţia nu exprima adevăratul raport între numărul acestora şi cel al populaţiei româneşti din Transilvania; mulţi dintre români, datorită censului ridicat, nu au putut participa la vot. Văzînd că n-au obţinut majoritatea, deputaţii maghiari (cu excepţia a patru „regalişti") au refuzat să participe la lucrări şi, la 22 iulie, au făcut o declaraţie colectivă, calificînd convocarea Dietei ca nelegală.

Întrunită la Sibiu, Dieta a discutat şi votat legea „egalei îndreptări" a poporului român şi a confesiunilor sale cu celelalte naţionalităţi şi religii din Transilvania, precum şi o alta privind libera folosire a celor trei limbi (româna, maghiara şi germana) în viaţa publică.

Noi evenimente erau însă pe cale să modifice din nou cursul vieţii politice din imperiu. Clasele conducătoare din Austria se dovedeau tot mai slabe în faţa tendinţelor centrifuge manifestate de diferite provincii. Ele şi-au dat seama că nu mai pot menţine singure integritatea monarhiei şi au început să caute un aliat. L-au găsit în cercurile moşierimii şi burgheziei maghiare, dispuse — în schimbul stăpînirii în doi a imperiului — să renunţe la independenţa Ungariei proclamată de revoluţia din 1848-1849. Tratativele între

mai puternic atraşi de eforturile conaţionalilor lor din afara graniţelor imperiului vizînd realizarea unităţii naţional-statale. Unirea Principatelor române a fost un puternic suport moral pentru românii din monarhia austriacă. Autorităţile vieneze priveau cu îngrijorare manifestările de simpatie ale transilvănenilor faţă de Alexandru Ioan Cuza şi au dat dispoziţii pentru reprimarea lor. Zadarnic. Dincolo de toate opreliştile, s-a găsit formula prin care românii şi-au putut exprima bucuria: „Am auzit prin multe locuri — nota Alexandru Roman — nu numai pe cărturari ci şi oameni din popor, închinînd «să trăiască badea Ion» [adică Al. Ioan Cuza] şi străinii nu pricepeau acest simbol".

La toate nemulţumirile care mocneau pretutindeni în imperiu s-au adăugat şi insuccesele pe plan extern. Campania falimentară din Italia (aprilie-iulie 1859) nu a însemnat doar o înfrîngere militară, ci şi o primă manifestare a dezintegrării teritoriale, prin ieşirea de sub scutul Coroanei habsburgice a unor teritorii italiene.

Cercurile vieneze au devenit din nou concesive, încercînd să cîştige bunăvoinţa claselor conducătoare din diferitele provincii. În martie 1860, Senatul imperial (compus din reprezentanţi ai tuturor naţionalităţilor) a fost convocat în sesiune extraordinară. Românii au fost prezenţi prin Andrei Şaguna (Transilvania), Andrei Mocioni (Banat) şi Nicolae Petrino (Bucovina). La 20 octombrie s-a emis o diplomă imperială care desfiinţa absolutismul şi anunţa inaugurarea unui regim de guvernare constituţională. Se proclama egalitatea cetăţenilor în faţa legilor, se garanta libertatea confesională, se introducea obligativitatea prestării serviciului militar pentru toţi cetăţenii şi a plăţii impozitelor, desfiinţarea vămilor interne etc. „Împrejurările istorice în care a fost acordat acest dar —scria Marx— şi mîinile din care a fost primit ne fac să vedem în el mai curînd o stratagemă, decît o concesie sinceră". Antecedentele istorice îndemnau la circumspecţie. Împăratul, arăta în continuare Marx, „a mai promulgat o dată, la 4 martie 1849, dispoziţiunile generale ale unei constituţii, dar n-a făcut-o decît pentru a le suprima definitiv în anul următor, după ce norocul armelor s-a întors de partea lui".

O nouă diplomă (februarie 1861) acorda autonomie provinciilor şi stabilea componenţa (din reprezentanţi ai tuturor provinciilor) şi competenţa Parlamentului central din Viena (dezbătea doar chestiunile de interes general: politica externă, finanţele şi problemele armatei). Ce s-a întîmplat, în final, cu noua orientare a politicii interne imperiale? După o primă fază, în care s-au introdus unele reforme liberale, împăratul i-a deziluzionat din nou pe supuşii săi. Astfel, în Transilvania, s-a revenit la formula guvernului civil local, s-a redeschis Dieta transilvană. Dar noua stare de lucruri s-a lovit de opoziţia claselor conducătoare maghiare, nemulţumite, după cum nota Marx, pentru „faptul că Croaţia, Serbia şi Transilvania au fost despărţite de Ungaria şi că acestor provincii li s-a acordat dreptul de a avea diete proprii".

Încercînd să folosească în propriul lor interes intenţiile Vienei, fruntaşii români, întruniţi în conferinţă naţională la Sibiu (ianuarie 1861), au declarat că vor sprijini tendinţele de liberalizare, reînnoind cu acelaşi prilej punctele programatice exprimate în 1848, la Blaj. O lună mai tîrziu, la Alba Iulia, s-a ţinut o conferinţă mixtă, cu reprezentanţi ai românilor (8), saşilor (8) şi maghiarilor (24). Deşi proporţia reprezentării le era nefavorabilă, românii au participat la lucrări din dorinţa de a se găsi soluţii comune, deopotrivă mulţumitoare pentru toate părţile. Dar elementele conservatoare maghiare, fiind în majoritate, s-au pronunţat pentru încorporarea Transilvaniei la Ungaria, în ciuda diplomelor din 1860 şi 1861. Aceeaşi tendinţă s-a manifestat şi în cadrul Dietei din Pesta; puţin mai tîrziu, printr-o dispoziţie imperială, aceasta a şi fost dizolvată, drept sancţiune pentru opoziţia faţă de normele de guvernare iniţiate la Viena.

În vara anului 1863 s-au ţinut alegeri pentru Dieta Transilvaniei. Încercînd să stăvilească tendinţele de nesupunere ale cercurilor conducătoare maghiare, regulamentul electoral emis la Viena în aprilie 1863 extindea dreptul de vot asupra tuturor bărbaţilor începînd de la 24 ani, care aveau un cens anual de cel puţin 8 florini, ori făceau parte din intelectualitate (erau profesori, preoţi, avocaţi, ingineri etc.). Rezultatul scrutinului a fost următorul: 46 deputaţi români, 42 maghiari, 32 saşi; lor li se adăugau cîte 11-12 deputaţi „regalişti" (numiţi de către împărat) pentru fiecare naţionalitate şi, în final, s-a ajuns la 57 deputaţi români, 54 maghiari şi 43 saşi.

Deşi românii au ales cei mai mulţi deputaţi, situaţia nu exprima adevăratul raport între numărul acestora şi cel al populaţiei româneşti din Transilvania; mulţi dintre români, datorită censului ridicat, nu au putut participa la vot. Văzînd că n-au obţinut majoritatea, deputaţii maghiari (cu excepţia a patru „regalişti") au refuzat să participe la lucrări şi, la 22 iulie, au făcut o declaraţie colectivă, calificînd convocarea Dietei ca nelegală.

Întrunită la Sibiu, Dieta a discutat şi votat legea „egalei îndreptări" a poporului român şi a confesiunilor sale cu celelalte naţionalităţi şi religii din Transilvania, precum şi o alta privind libera folosire a celor trei limbi (româna, maghiara şi germana) în viaţa publică.

Noi evenimente erau însă pe cale să modifice din nou cursul vieţii politice din imperiu. Clasele conducătoare din Austria se dovedeau tot mai slabe în faţa tendinţelor centrifuge manifestate de diferite provincii. Ele şi-au dat seama că nu mai pot menţine singure integritatea monarhiei şi au început să caute un aliat. L-au găsit în cercurile moşierimii şi burgheziei maghiare, dispuse — în schimbul stăpînirii în doi a imperiului — să renunţe la independenţa Ungariei proclamată de revoluţia din 1848-1849. Tratativele între

Triunghiul Blaj — Timișoara — Miercurea Sibiului

Împrejurările specifice au făcut ca acest organism să se constituie pe provincii. Bănățenii au fost cei care au dat semnalul. La începutul anului 1869, fruntașii mișcării naționale din această provincie au publicat un apel, semnat de Alexandru Mocioni (Mocsonyi), în vederea organizării unei conferințe. Desfășurată la Timișoara, în ziua de 7 februarie, ea s-a încheiat prin crearea Partidului Național Român din Banat, al cărui președinte a fost ales Alexandru Mocioni. Programul adoptat protesta împotriva dualismului și revendica drepturi naționale pentru români (libertatea limbii, accesul lor în aparatul administrativ etc.). În spiritul legăturilor permanente și al solidarității naționale, se cerea respectarea autonomiei Transilvaniei și se declara solidaritatea cu lupta celorlalte naționalități asuprite din cadrul monarhiei. Este semnificativ faptul că la conferința de constituire a partidului a participat și o delegație sîrbă.

Preocupați și ei de problemele organizării, liderii transilvăneni au organizat o conferință, în zilele de 7-8 martie 1869. În pregătirea acesteia un rol important l-a avut George Barițiu. El atrăgea atenția asupra caracterului și țintei precise pe care trebuiau să le capete revendicările românilor, căci acestea nu se puteau afirma „împotriva vreunei națiuni", ci a păturilor conducătoare maghiare și austriace. „Să combatem — spunea el — partidele [oficiale] și mai de aproape aristocrația". La rîndul său, Visarion Roman — un alt fruntaș transilvănean — sublinia necesitatea constituirii „partidei naționale române în toată Transilvania", organism ce urma să-și exercite rolul de conducător al luptei naționale nu numai în problemele electorale, „ci și în privința altor chestiuni".

Cei 400 delegați prezenți la conferința de la Miercurea Sibiului, au hotărît înființarea Partidului Național Român din Transilvania (P.N.R.), alegînd un comitet de conducere compus din 25 persoane, al cărui președinte a fost desemnat Ilie Măcelariu.

Crearea celor două partide politice ale românilor a stîrnit furia autorităților maghiare. Prevalîndu-se de prevederile Legii naționalităților, votată de Parlamentul din Pesta la 7 decembrie 1868, comisarul guvernamental pentru Transilvania a dizolvat P.N.R., la 22 martie 1869. Legea respectivă pretindea că toți locuitorii Ungariei constituie „din punctul de vedere politic, o națiune, națiunea ungară unitară și indivizibilă" și ca atare ei erau obligați să-și desfășoare activitatea politică numai în cadrul partidelor maghiare oficiale, recunoscute de autorități ca singurele reprezentante ale națiunii. Articolul 26 preciza că cetățenii naționalităților nemaghiare nu puteau organiza decît asociații culturale și economice, ce urmau a funcționa „sub controlul legal al statului". Încă de la început, deci, partidul a fost nevoit să-și desfășoare activitatea în condiții de semilegalitate sau chiar de ilegalitate. Fruntașii mișcării naționale a românilor transilvăneni s-au grăbit să folosească permisiunea ca, în ajunul alegerilor, să organizeze conferințe electorale și să le transforme, o bună perioadă de timp, în principala formă de manifestare a P.N.R. în viața politică a Transilvaniei. Cu prilejul acestor conferințe, conducerea partidului a putut să-și popularizeze punctele sale programatice în rîndul maselor. Astfel, în mișcarea de eliberare a românilor din Austro-Ungaria s-a inaugurat o etapă nouă, denumită în istoriografie „era conferințelor naționale".

În trecut, factori de ordin social-cultural atribuiseră prelaților români din Sibiu și Blaj un rol conducător în mișcarea de eliberare națională. Dar condițiile se schimbaseră și crearea celor două partide a marcat finalul unui proces de laicizare și radicalizare a vieții politice românești de peste munți, proces care devenise o necesitate, dictată de însuși caracterul luptei naționale, de amploarea de masă pe care aceasta o luase.

O contribuție remarcabilă în cadrul luptei pentru eliberare națională a avut în această perioadă mișcarea muncitorească. Prin organizațiile sale proprii, proletariatul a dus o intensă activitate pentru democratizarea vieții politice, împotriva exploatării sociale și naționale. Strîngînd în rîndurile sale muncitori de diferite naționalități, Asociația muncitorilor din Timișoara (creată în 1868) — ca și cele din Reșița, Anina, Oradea, Cluj, Sibiu create în anii imediat următori — milita pentru egalitate în drepturi între toți cetățenii, indiferent de naționalitate, recunoscînd dreptul fiecărui popor la o viață proprie.

Activismul „pasiviștilor"

Mișcarea națională condusă de cele două partide și-a manifestat permanent — prin acțiuni și prevederi programatice — caracterul său unitar, deplin solidar, în ciuda unor deosebiri de vederi ce izvorau din situații specifice fiecărei regiuni în parte. Aceste nuanțe au fost relevate de discuțiile purtate în legătură cu stabilirea liniei tactice a celor două partide.

Cel din Banat s-a pronunțat pentru participarea sa la viața politică a Ungariei, inclusiv pentru trimiterea de deputați în Parlamentul ungar, considerînd că, de la tribuna acestuia, se putea duce lupta pentru drepturi naționale. Trebuie spus că bănățenii aveau tradiție și experiență în această privință: înglobați de un secol (1780) în administrația Ungariei, ei își trimiseseră aproape permanent reprezentanți în capitala acesteia. Dimpotrivă, în Transilvania nu trecuse decît foarte puțin timp de cînd dualismul lichidase cu brutalitate autonomia administrativ-teritorială, legile, ba chiar și acea Dietă de la Sibiu, care lăsase în amintirea românilor remarcabile momente de viață politică.

Iată de ce, în Transilvania, mulți dintre fruntașii mișcării naționale au optat, după înfăptuirea dualismului, pentru adoptarea

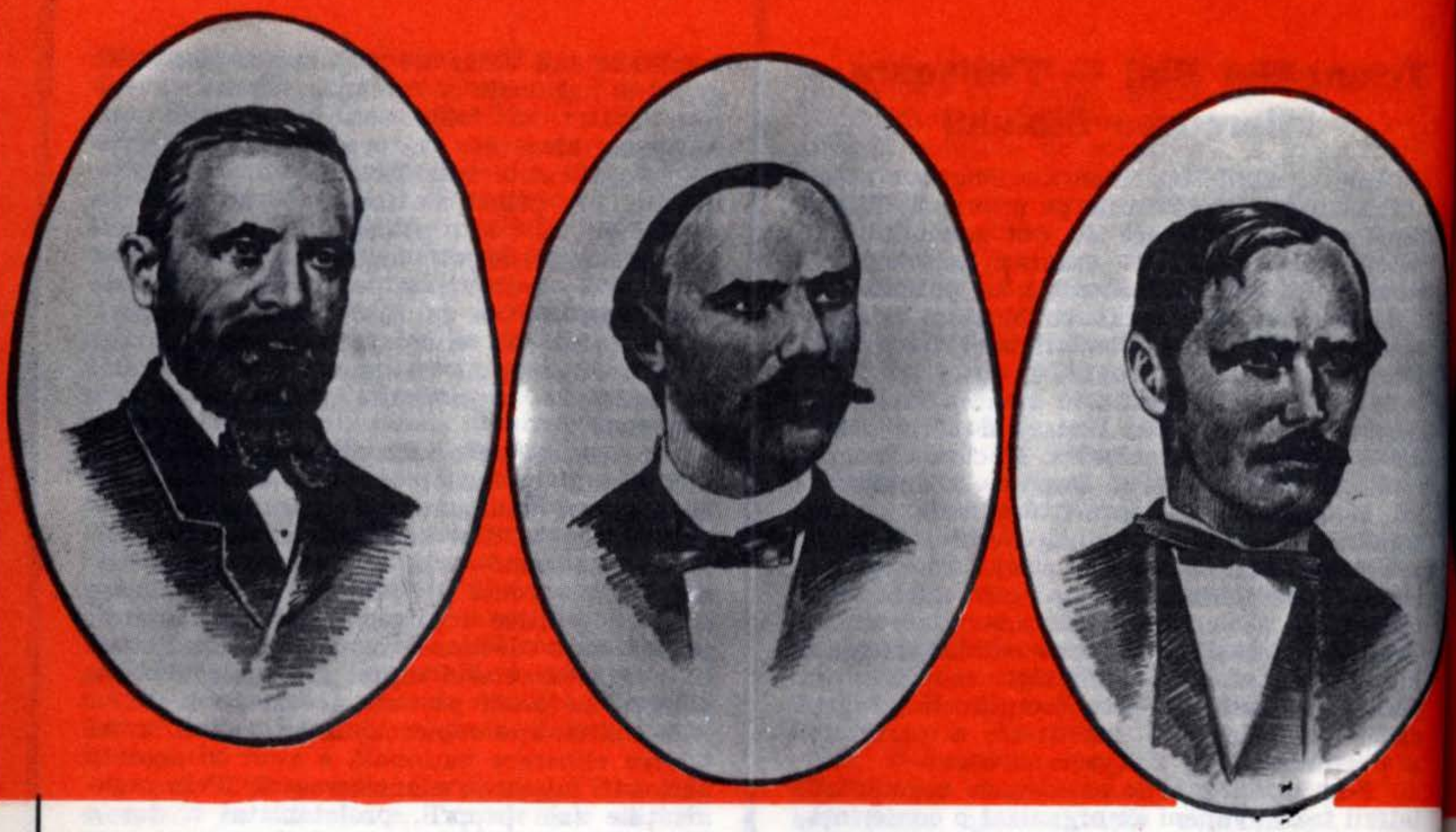

Fruntaşi ai mişcării de eliberare şi unitate naţională a românilor din fosta monarhie austro-ungară: Vincenţiu Babeş, Ion Raţiu, George Bariţiu, Alex. Mocioni, Gh. Pop de Băseşti şi Andrei Şaguna

pasivităţii politice, exprimîndu-şi prin aceasta nu numai opoziţia faţă de noile orînduieli, ci în primul rînd nerecunoaşterea anexării Transilvaniei de către Ungaria, protestul împotriva desfiinţării autonomiei teritoriale a provinciei lor. E drept că exista şi un curent, în frunte cu mitropolitul Andrei Şaguna, care preconiza trimiterea de reprezentanţi în Parlamentul din Pesta, dar i se obiecta că aceasta ar fi însemnat o implicită recunoaştere a dualismului. În ultimă instanţă, „pasiviştii" — ai căror principali reprezentanţi erau G. Bariţiu şi Ioan Raţiu — au impus linia lor tactică partidului. Andrei Şaguna şi „activiştii" care îl secondau şi-au pierdut treptat audienţa în mase, tot mai dezamăgite de nerespectarea promisiunilor făcute de Curtea din Viena. Mitul „drăguţului de împărat", de la care se aşteptase o îmbunătăţire a situaţiei românilor asupriţi, fusese spulberat de măsurile adoptate de regimul dualist care, sub formula unei alianţe de interese între clasele stăpînitoare din Austria şi cele din Ungaria, dăduse frîu liber politicii de asuprire naţională pe care o exercita guvernul ungar.

„Pasivismul" (azi am spune boicotarea Parlamentului) era linia tactică promovată de aripa radicală a burgheziei româneşti, în spiritul programului revoluţiei de la 1848. El a însemnat în ultimă instanţă o activitate intensă pentru respingerea dualismului, împotriva includerii Transilvaniei într-un organism politic străin şi ostil. Protestul general împotriva „uniunii" Transilvaniei cu Ungaria a fost una din premisele fundamentale care au permis în 1918 — atunci cînd dubla monarhie s-a prăbuşit şi Ungaria s-a despărţit de Austria — ca şi Transilvania să se rupă de Ungaria şi, prin exercitarea deplină a dreptului de autodeterminare naţională, să se unească cu patria-mumă.

Incomodate de noua tactică de luptă a românilor, autorităţile s-au grăbit să salveze aparenţele, luînd măsuri care uneori au frizat ridicolul. De pildă, ele nu s-au sfiit să declare „ales" un deputat impus „de sus", în ciuda faptului că în favoarea lui nu se exprimaseră decît... două voturi! Cu astfel de diversiuni, autorităţile nu făceau altceva decît să-i îndepărteze şi mai mult pe români de sfera unei vieţi politice prin excelenţă ostilă intereselor lor fundamentale. În miopia lor politică, oficialităţile au renunţat mai apoi chiar şi la acea brumă de faţadă care să salveze aparenţele şi să mascheze realităţile. Declinul „activismului" s-a accentuat pe măsură ce, de-a lungul anilor, insuccesele parlamentare ale românilor bănăţeni au devenit tot mai numeroase. Moartea lui Şaguna (iunie 1873) a căpătat, într-un fel, şi semnificaţia unui bilanţ al „activismului" din ultimul deceniu. Cu toate acestea, rolul mitropolitului sibian trebuie privit pe cuprinsul întregii sale vieţi şi activităţi închinate cauzei româneşti, ţinînd seama în primul rînd de realizările lui în domeniile cultural şi bisericesc, domenii care făceau parte integrantă a frontului luptei de eliberare naţională.

Activitatea P.N.R., din primii ani de după creare, s-a concretizat în memorii şi proiecte de programe care, pornind de la punctele programatice formulate în 1848, cereau autonomia Transilvaniei, accesul românilor în aparatul de stat, folosirea limbii române în învăţămînt şi viaţa publică etc.

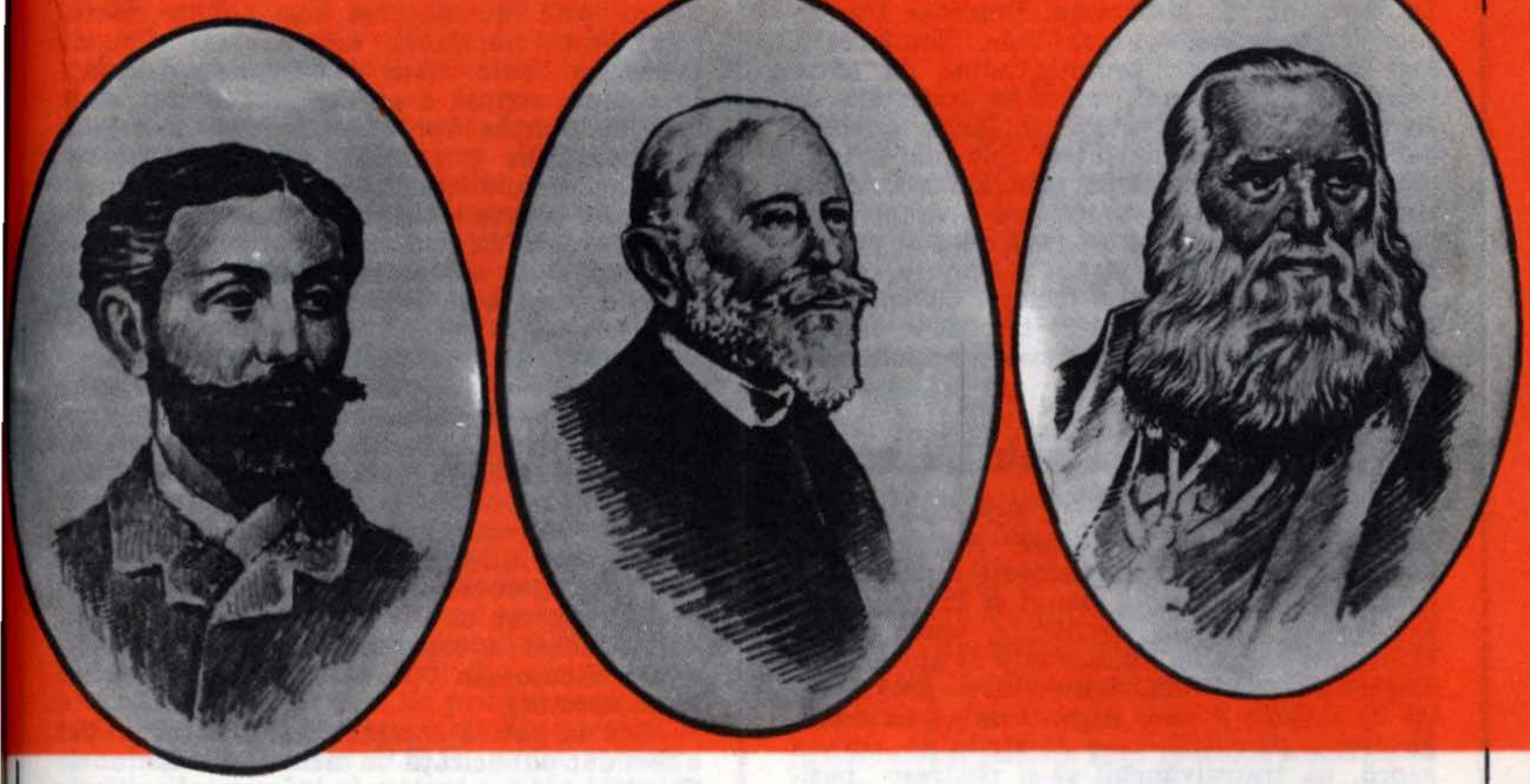

Pe de altă parte, între 1870 și 1875, s-au ținut o serie de consfătuiri: Turda (1870), Sibiu (1871), Alba Iulia (1872). După mai multe încercări nereușite, în 1875, conducătorii P.N.R. au organizat o conferință națională; participanții s-au pronunțat pentru menținerea tacticii „pasiviste" și au ales ca președinte al partidului pe George Barițiu.

„Fericirea unui stat stă în libertatea lui"

Relevînd importanța cuceririi independenței României ca factor de intensificare a luptei naționale în Transilvania, Valeriu Braniște nota în memoriile sale: „Gloria de pe cîmpiile bulgare ne-a putut într-atîta electriza, ca apoi la 1880 să se pornească mișcarea de închegare nouă politică, întemeindu-se la 1881 Partidul Național Român [unitar] și începîndu-se o nouă serie de lupte".

Lansarea devizei de cucerire a „Plevnei transilvane" exprima convingerea românilor că drepturile lor nu se pot impune decît prin luptă solidară și unită. În acest spirit trebuie înțelese cuvintele de simpatie și solidaritate rostite de Partenie Cosma, deputat de Beiuș în Parlamentul din Pesta. „Fericirea unui stat — declara el în 1878 — nu stă în mărimea teritoriului, ci în libertatea lui". Și invocînd spiritul vremii, el atrăgea atenția că „a trecut deja timpul întemeierii statelor de mozaic, că astăzi numai principiul de naționalitate are putere de a constitui și desființa state".

Faimoasa lege școlară din 1879 — agravantă tentativă de desnaționalizare în domeniul învățămîntului, prin sporirea numărului de ore consacrate de programe studierii limbii maghiare — a fost încă o dovadă că autoritățile nu erau dispuse să facă nici un fel de concesii. În ședința Parlamentului maghiar din 2 mai 1879 deputatul sas I. Hofgraff se pronunța răspicat împotriva acestei legi: „Eu, onorată Cameră, deși nu sînt ungur, ci deputat din partea naționalității sase, dar ca cetățean al Ungariei, nu pot sprijini acest proiect de lege, și anume din următoarele motive: în primul rînd pentru că, dacă această lege intră în vigoare, eu o apreciez ca dăunătoare pentru educația poporului, în special a naționalităților nemaghiare".

La ofensiva concertată a guvernului, românii au opus rezistența lor unită. Tot mai multe voci se pronunțau pentru unirea celor două partide, din Banat și Transilvania, și crearea unui organism puternic, capabil să conducă masele la luptă în noile condiții istorice. În acest sens s-au pronunțat participanții la adunarea generală a ASTREI, organizată în august 1880 la Turda. În octombrie același an, s-a ținut o conferință la Sibiu, la care au participat fruntași ai celor două partide. Cei prezenți au recunoscut „necesitatea, utilitatea și posibilitatea unei acțiuni comune politice naționale pe baza solidarității în general și specialmente față de alegerile ce se apropiau pentru Dieta Ungariei". Cu acest prilej s-a hotărît alcătuirea unui program unic de acțiune politică, cu redactarea acestuia fiind însărcinată o comisie formată din șapte membri.

Lupta națională a românilor din Transilvania și Banat lua un nou curs. Presa a început o campanie însuflețită în vederea pregătirii conferinței naționale. În același scop, G. Barițiu a făcut o vizită la București, purtînd discuții cu personalități ale vieții po-

litice și culturale din România: C.A. Rosetti, I.C.Brătianu, T. Maiorescu. Prezența fruntașului transilvănean în capitala României a fost remarcată cu promptitudine de către Friedrich Lachmann[1], aflat în acele zile la București: „Acum, cînd România independentă și-a realizat dorințele cele mai îndrăznețe, cînd și bunăstarea generală s-a ridicat simțitor în ultimul timp", ea „va ține de intențiile ei cele dintîi să facă ceva și pentru frații ce suferă sub jug străin", „Poporul român — afirma Lachmann — trăiește cu speranța nestrămutată de a alcătui treptat o unitate compactă din punct de vedere politic și național".

Noul partid și spiritul său

Între 12-14 mai 1881, la Sibiu s-a ținut o conferință comună a celor două partide, la care au participat 153 delegați, reprezentînd cercurile electorale din Banat și Transilvania. Printre problemele dezbătute erau: adoptarea unei atitudini unitare față de apropiatele alegeri pentru Dietă, definitivarea programului de acțiune și noua organizare a partidului. În urma discuțiilor s-a hotărît, de comun acord, ca transilvănenii să-și păstreze „pasivismul" în timpul alegerilor, iar bănățenii să acționeze în spiritul „activismului", deputații pe care urmau a-i trimite în Parlament să depună eforturi pentru a face cunoscută situația românilor. În rezoluția conferinței se preciza că reprezentanții alegătorilor români dau „în unanimitatea cea mai vie și dureroasă expresie tristei situații ce a creat constituțiunea actuală prin numeroasele legi [...] foarte greșite și dăunătoare, anume prin legea pentru uniune, legea pentru naționalități, legea pentru instrucțiunea publică, legea municipală și legea electorală". Pornind de la o altă idee subliniată în rezoluție — unirea tuturor forțelor politice românești în scopul „apărării drepturilor și intereselor" poporului român — delegații au hotărît unirea celor două partide sub numele de Partidul Național Român din Transilvania (P.N.R.) și au adoptat noul program.

Programul avea ca obiectiv nouă puncte, din care reținem: redobîndirea autonomiei Transilvaniei; „introducerea **ex lege** a uzului limbii române în toate ținuturile locuite de români, atît în administrație, cît și în justiție"; numirea, în zonele cu populație românească, a funcționarilor români sau a celor care le cunosc bine limba și obiceiurile; revizuirea legii naționalităților în sensul recunoașterii egalității în drepturi a tuturor naționalităților; autonomia bisericilor și școlilor confesionale românești, precum și sprijinirea de către stat a acestora și a altor instituții culturale românești; lărgirea dreptului de vot prin introducerea unei noi legi electorale; lupta împotriva tuturor măsurilor de deznaționalizare luate de organele de stat; colaborare strînsă a partidului „cu toți aceia care mai vîrtos vor ține cont de interesele și bunăstarea poporului", adică a tuturor locuitorilor, indiferent de naționalitate.

Acest program a stat la baza tuturor acțiunilor care au culminat cu mișcarea memorandistă și a orientat activitatea P.N.R. pînă la jumătatea primului deceniu al secolului nostru.

Crearea partidului național unitar, creșterea influenței acestuia în rîndul maselor populare au determinat noi măsuri discriminatorii din partea autorităților. Cu prilejul alegerilor din 1881, de pildă, organele de stat din Banat și așa-zisele „ținuturi ungurene" nu s-au sfiit să recurgă la presiuni și amenințări, mituiri și intimidări, pentru a împiedica pătrunderea românilor în Dietă. Autoritățile locale raportau cu îngrijorare despre procesul de extindere a organizațiilor P.N.R. și spiritul „dacoromân" pe care îl căpăta activitatea acestuia.

Din inițiativa conducerii P.N.R., în 1882 a fost dat publicității un memorial redactat de G. Barițiu, în care erau prezentate stările de lucruri din Transilvania, durerile și năzuințele maselor românești din această regiune. Textul a fost tipărit în limbile română, maghiară, germană și franceză și a avut un puternic ecou internațional. La Roma, Paris, Viena și în alte mari orașe europene s-au rostit cuvinte de simpatie față de cauza românilor și s-au publicat articole în care se demasca regimul dualist. Într-un articol consacrat acestui document, ziarul **Innsbrucker Nachrichten** scria: „Într-o limbă aleasă, serioasă, bărbătească și convingătoare, combătînd pe adversari tocmai cu armele lor, memorandul acesta descrie istoria patimilor pe care poporul român le îndură de o mie de ani".

În 1883, în Parlamentul ungar au început dezbaterile în legătură cu proiectul unei noi legi școlare (prevedea sporirea numărului de ore afectate studierii limbii maghiare în școlile medii ale celorlalte naționalități, verificarea cunoștințelor și examenele finale urmînd să fie susținute în limba maghiară) care a provocat vii proteste din partea naționalităților oprimate. Sub conducerea P.N.R., la Sibiu, Blaj, Deva și în alte localități, s-au ținut mari demonstrații de protest. În ciuda împotrivirii deputaților nemaghiari, legea a fost adoptată de Parlament.

În anii care au urmat, mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania a căpătat o mare amploare. În aprilie 1884, la Sibiu, a început să apară ziarul **Tribuna**, cel mai însemnat organ de presă al mișcării naționale de peste munți, care îl avea în frunte pe Ion Slavici. Grupul de la **Tribuna** a acționat cu energie pentru inițierea unor măsuri cu caracter unitar în vederea obținerii de drepturi politice pentru românii din Transilvania. Ziarul s-a pronunțat cu hotărîre pentru adop-

---

[1] În timpul războiului pentru cucerirea independenței, în calitate de corespondent al mai multor ziare și reviste, Lachmann însoțise trupele române în campania lor din Bulgaria, avînd cuvinte de prețuire la adresa ostașilor noștri. După război, el a rămas o vreme la București, în care timp a expediat mai multe rapoarte și note informative la Viena, cu privire la starea de spirit ce domnea în România și dezvoltarea luptei pentru reîntregirea statală și națională a poporului român — **n.r.**

tarea unei tactici unitare a partidului și susținerea unei ample campanii de presă, prin care să fie demascată politica de asuprire națională promovată de cercurile burgheziei și moșierimii maghiare.

Linia energică promovată de „tribuniști" a cîștigat tot mai mult teren. În mai 1887, cu prilejul celei de-a treia conferințe a P.N.R., s-a hotărît ca, pe viitor, întregul partid (deci și organizațiile sale din Banat și „părțile ungurene") să adopte tactica „pasivismului" față de alegerile parlamentare. Hotărîrea preciza că numai în unele cazuri, dar și atunci doar cu asentimentul conducerii partidului, se puteau face unele excepții. Era întîia oară, de la crearea sa, cînd P.N.R. adopta „pasivismul" total. În urma acestei măsuri, în Parlamentul maghiar n-a fost ales decît un singur deputat (din cercul electoral Caransebeș), dar și acesta, conform hotărîrii conferinței, a publicat o declarație prin care a renunțat să participe la lucrările Parlamentului. Autoritățile au organizat noi alegeri însă și noul deputat, respectînd disciplina de partid, n-a participat la dezbateri. S-a recurs la un al treilea tur de scrutin. Cu prilejul acestei noi consultări a corpului electoral din cercul Caransebeș, conducerea P.N.R. a dat indicații alegătorilor români să voteze pentru Mocsáry Lajos, reprezentant al cercurilor burgheze maghiare cu vederi radicale. Cu numai cîtva timp în urmă (18 februarie 1887), el combătuse, de la tribuna Parlamentului, șovinismul claselor dominante: „Maghiarizarea Ungariei este o idee utopică [...] Acest procedeu dă loc la prezumții că pentru întinderea maghiarizării totul e permis, că scopul sfințește mijloacele...".

Legile discriminatorii prin care se urmărea deznaționalizarea forțată a populației nemaghiare din Ungaria s-au lovit de opoziția permanentă a naționalităților asuprite. La sfîrșitul deceniului nouă al secolului trecut, P.N.R. a luat inițiativa desfășurării unei campanii ample pentru demascarea politicii reacționare a cercurilor conducătoare maghiare. Toate acestea au pregătit terenul pentru marea acțiune din 1892-1894 cunoscută în istorie sub numele de mișcarea memorandistă.

În acest sens, credem că analiza concretă a istoriei acestui partid făcută de pe poziții consecvent materialist-dialectice și istorice infirmă unele teze și mai ales optica limitativă a unor studii și lucrări care considerau P.N.R. ca pe un partid prin excelență burghez, iar burghezia ca pe o clasă eminamente dominantă, ale cărei interese erau opuse celor ale maselor largi populare. Pregătită și condusă nemijlocit de P.N.R., mișcarea memorandistă a dat expresie marilor capacități revoluționare ale maselor populare, a pus în lumină rolul important pe care l-a jucat în acel moment istoric primul partid politic național în ansamblul luptei pentru eliberare națională, luptă care a evoluat în mod obiectiv spre unirea cu România.

„Țara ar putea fi cuprinsă de flăcări"

(Urmare din p. 23)

tat. Am dat crezămînt deplin celor venite din partea ortodocșilor însă nu și celor din partea uniților. Din raportul judelui nobiliar al plășii Benești românii uniți din Căpîlna de Jos și Feisa ar fi făcut declarații hotărîte pline de cutezanță, că se vor prezenta cu tot satul. I-am ordonat vicecomitelui cercual să se deplaseze mîine acolo [...].

Știu însă cu siguranță că poporul român își va formula consecvent revendicările sale naționale și că intenționează să-și trimită un număr mare de reprezentanți în fața Dietei. Sînt, de asemenea, informat că unitatea de dragoni care staționează la Zagăr și împrejurimi va fi mutată la Sîncel. Această localitate mare cu populație numeroasă se află la marginea comitatului, la o distanță de jumătate de oră de Blaj [...]. *Pe funcționari îi îndemn să-și continue conștiincios îndatoririle și în sfera lor de activitate să exercite o supraveghere severă. Personal mă voi deplasa sîmbătă și duminică la Sîncel, pentru a supraveghea îndeplinirea fără întîrziere a ordinelor mele potrivit cu împrejurările* [...].

Tîrnăveni, 27 aprilie 1848

Contele Haller Ignác *comite suprem*

Arh. St. Budapesta. Fond. G. Pr. nr. 1099/1848

Onorate domnule prim jude!

Am fost înștiințat că localitatea Măgoaja a trimis ieri la Blaj un delegat pentru adunare — fără vreo știre sau vreun apel din partea protopopului — pe baza unui apel românesc neautorizat, anexat aici în original. Cum am auzit acest lucru, am chemat îndată notarul localității în fața mea, împreună cu cîțiva țărani. I-am întrebat pe toți dacă e adevărat că au trimis un delegat; de asemenea de unde au primit actul, care mi-a ajuns în mînă. Notarul a răspuns că el a dat citire acestui apel în biserică. Cei care au fost de față au hotărît să trimită un delegat [...]. *În sfîrșit, am somat localitatea să trimită imediat un călăreț după împuternicitul lor, care a pornit ieri dimineață* [spre Blaj]. *Au promis că vor trimite.*

Doresc să prezint acest lucru onorabilului domn prim jude diriguitor pentru a primi indicații referitoare la ce am de făcut în continuare.

Rămîn, cu respect supus, devotatul onorabilului domn prim jude diriguitor.

Chiuiești, 27 aprilie 1848

Moșa Ferenc, *jude nobiliar*

Arh. St. Budapesta. Fond. G. Pr. nr. 6029/1848

Octombrie 1866

UN PRINȚ ROMÂN LA ISTANBUL

Pusă în fața „faptului împlinit", respectiv a aducerii prințului străin pe tronul din București, prin voința țării înseși, Conferința reprezentanților puterilor garante întrunită la Paris spre a discuta situația din România a fost nevoită, după cum se exprima ambasadorul englez, „a lucra în urmă după împrejurări". După ce în ședința din 13/25 mai s-a adoptat textul notei adresate Ministerului Afacerilor Străine al României, prin care i se aducea la cunoștință că reprezentanții puterilor garante nu recunoșteau alegerea lui Carol de Hohenzollern pe tronul românesc, ambasadorul rus a cerut convocarea unei noi ședințe. Aceasta a avut loc la 23 mai/4 iunie 1866. Așa cum s-a putut vedea din protocolul acestei ședințe[1], reprezentantul Rusiei țariste a declarat că situația din România nu putea fi „tolerată", deoarece ea aducea „cea mai supărătoare atingere demnității puterilor [garante], a căror voință a fost nesocotită cu o îndrăzneală care nu-și ia țăria decît în speranța nepedepsirii". Acestei sugestii, privind intervenția militară, i s-a alăturat reprezentantul Turciei, care a propus „ocupațiunea Principatelor", ca sancțiune pentru că la București nu s-a dat curs propunerii de a accepta pe tronul țării un candidat sugerat de guvernul turc... Și reprezentantul Austriei s-a pronunțat pentru „măsuri de constrîngere".

În această situație, ministrul de Externe al Franței, Drouyn de Lhuys, președintele Conferinței, a atras atenția că dacă s-ar da curs acestor propuneri, se va ajunge, inevitabil, la un război, deoarece „poporul moldo-valah se va apăra în contra intervenției trupelor turcești". Aceeași opinie a exprimat și reprezentantul Angliei, prevăzînd că „împotrivirea la o intervenție va fi foarte energică".

Este cazul să amintim că și alte evenimente petrecute pe plan european au contribuit la înlăturarea pericolului intervenției militare străine în România. Războiul dintre Prusia și Austria, început la 4 iunie 1866, și înfrîngerea acesteia din urmă au privat Turcia de un eventual ajutor austriac. La 5 iunie 1866, marele vizir Fuad-pașa, un cunoscut adversar al unității și independenței românilor, a fost destituit, tocmai pentru că Turcia nu obținuse o intervenție militară în Principate. Demiterea vizirului dădea de înțeles că Poarta nu renunța la ideea forței.

În această situație, oamenii politici români au luat noi inițiative pentru a asigura neamestecul marilor puteri în treburile interne ale țării. Astfel, au fost trimise delegații la Petersburg (V. Boerescu și G. Costaforu), la Constantinopol (Ion Ghica, fostul prim-ministru, care condusese acțiunea de aducere a prințului străin) și la Paris. La 21 iunie / 3 iulie, împăratul Napoleon III l-a primit pe Ion C. Brătianu, binecunoscut în cercurile diplomatice din capitala Franței și, conform promisiunilor sale mai vechi, l-a asigurat încă o dată pe reprezentantul României că va face uz de „influența pe care o are la Constantinopol pentru ca Înalta Poartă să se înduplece a recunoaște pe prințul Carol, în condiții favorabile"[2]

La 3/15 iulie, Ion Ghica s-a întors de la Constantinopol cu condițiile în care Turcia ar fi fost dispusă să recunoască pe noul domnitor din România. Consiliul de Miniștri le-au respins însă în unanimitate. S-a trimis un nou reprezentant la Paris (Dumitru Brătianu).

La 5/17 august 1866, Carol a adresat o scrisoare împăratului francez, rugîndu-l să sprijine România în obținerea unui împrumut pe piața financiară a Parisului. După nici trei săptămîni, Napoleon a răspuns printr-o telegramă, promițînd sprijinirea acestui împrumut, cu condiția să fie acordat după ce se vor fi reglementat relațiile cu Turcia.

Ca și la Conferința reprezentanților celor șapte puteri de la Paris, Anglia s-a alăturat Franței în susținerea „faptului împlinit". În august, consulii din București ai celor două puteri au fost chemați la Constantinopol, pentru a media condițiile privind viitoarele relații româno-turcești. În același scop, guvernul român a trimis în capitala Turciei pe D.A. Sturdza și G. Știrbei. Tratativele s-au desfășurat în prezența marchizului de Moustier, care deținuse funcția de ambasador al Franței la Constantinopol și care deși devenise ministru de Externe în luna iulie, rămăsese în capitala otomană pentru a contribui la realizarea înțelegerii. La tratative, a ieșit din nou în

[1] Magazin istoric, nr. 12/1976.

[2] Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular), Vol. I, Editura Universul, p. 73.

evidență însemnătatea istorică a Capitulațiilor invocate de români pentru a se combate ideea că România ar fi fost o „parte integrantă a Imperiului turcesc", formulă pe care Turcia pretindea a fi recunoscută oficial.

Dezbaterile s-au încheiat printr-o soluție de compromis, propusă de către reprezentanții români și acceptată de Poartă, în care se spunea că România era „parte integrantă în limitele fixate de către Capitulații și de către Tratatul de la Paris" (din 1856); Carol urma să primească investitura la Constantinopol, conform tradiției.

Noul statut al relațiilor româno-turcești a fost consacrat printr-un schimb de scrisori între marele vizir, Mehmed Ruşdi paşa şi domnitorul Carol.

Prin modul cum a fost organizată vizita sa la Constantinopol, Carol, prințul dintr-o veche familie domnitoare a Europei, a găsit căile potrivite pentru a marca un pas înainte în direcția afirmării independenței țării care-l alesese domnitor. Protocolul de primire a fost aproape similar celui uzual pentru șefii de state independente. Carol nu a citit „firmanul", s-a așezat alături de sultan, „făcînd uz de privilegiul său de prinț de sînge", și-a permis să facă observația că „deocamdată nu s-a putut ajunge la toate", a fost prezentat șefilor misiunilor străine din capitala Imperiului otoman. Toate acestea dovedeau progresele României moderne pe calea afirmării unui statut internațional; faptul că prințul aparținea unei familii domnitoare europene, impunea Porții otomane acordarea respectului politic cerut de uzanțele diplomatice.

Documentele care urmează — scrisorile și descrierea călătoriei lui Carol la Constantinopol — sînt reproduse după lucrarea Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular), București, vol. II, Editura Universul p.p. 47-51, 52-71; explicațiile introduse de noi, ca și întreruperile din text, au fost marcate prin paranteze drepte.

N. COPOIU

Scrisoarea marelui vizir, Mehmed Ruşdi paşa, către domnitorul Carol

Alteță Serenissimă!

Maiestatea Sa Imperială Sultanul, luînd cunoștință de adresa care a fost votată de Camera respectivă a Principatelor-Unite, s-a simțit mișcat de dorința de a da încă o dată populațiunilor moldo-valache o dovadă de înaltă bună-voință, sigur de mai înainte că va fi apreciată după întreaga ei valoare, și că va contribui a strînge din ce în ce mai mult legăturile seculare prin care această importantă parte a Imperiului său e legată de Turcia. Luînd dar în considerație dorințele exprimate de aceste populațiuni și voind a face din ele baza unei stări de lucruri solide și durabile, Maiestatea Sa e dispusă a conferi Alteței Voastre Serenissime rangul și prerogativele princiare, nu numai cu titlul viager, ca în trecut, ci și cu titlul ereditar, în descendența directă a Alteței Voastre.

Maiestatea Sa nu mărginește aci avantagiile pe care ea dorește a le asigura Principatelor-Unite; ținînd socoteală de necesitățile politice și administrative a căror importanță ea a binevoit s-o aprecieze, este dispusă a ridica la 30 000 oameni cifra forței armate; cifră care însă nu va putea fi întrecută sub nici o formă, afară de cazul unei înțelegeri prealabile cu Sublima Poartă. Maiestatea Sa mai consimte și ca Principatele-Unite să bată o monedă specială, sub rezerva ca această monedă să poarte semnul particular al guvernului imperial, semn al cărui fel va face obiectul unui aranjament special.

E bineînțeles că Sublima Poartă are la inimă menținerea tratatului și convențiunilor existente între ea și puterile străine, și că acest tratat și convențiuni vor rămîne, ca și în trecut, obligatorii pentru Principatele-Unite, întrucît nu vor atinge drepturile lor stabilite și recunoscute prin actele privitoare la Moldo-Valachia.

Totuși, guvernul M.S. Imp. Sultanului nu va lipsi de a le consulta asupra dispozițiunilor oricărui tratat sau convenție care ar putea să atingă legile și regulamentele lor comerciale.

Aranjamentele de interes local între două administrații limitrofe și neavînd forma de tratat oficial, nici de caracter politic, vor urma a rămîne în afară de aceste restricțiuni.

Principiul că nici un tratat sau convenție nu va putea fi încheiat direct de Principatele-Unite cu puterile străine va fi de asemenea păstrat și respectat. Este de asemenea înțeles că A.V.S. se va abține de a creia orice ordine sau decorații destinate a fi conferite în numele Principatelor.

Sublima Poartă nu se îndoește că A.V.S. va respecta în chip constant drepturile suzeranității Sultanului asupra Principatelor-Unite care fac parte integrantă din Imperiul otoman și că va păstra cu îngrijire legăturile seculare ce le unesc cu imperiul.

Sublima Poartă e convinsă: 1) că guvernul princiar va consimți să sporească tributul anual într-o proporție care va face obiectul unei învoieli ulterioare și nu va îngădui nicidecum ca teritoriul Principatelor să servească de punct de adunare urzitorilor de turburări, de natură a aduce perturbație fie în celelalte părți ale Imperiului otoman, fie la puterile limitrofe; 2) că A.V.S. va binevoi a se înțelege mai pe urmă cu Sublima Poartă asupra măsurilor practice de luat spre a face eficace ajutorul și ocrotirea de care vor avea nevoie aceia din supușii imperiului care se duc în Principatele-Unite pentru afacerile lor comerciale.

Ea ar fi însă fericită să primească asigurarea directă a A.V.S. despre aceasta, și-mi place a crede, pe de-o parte, că, răspunzîndu-mi de primirea acestei depeșe, veți binevoi a mă pune în măsură de a lua ordinele Sultanului pentru emanațiunea imediată a firmanului de investitură, și, pe de altă parte, că A.V.S. se va grăbi a veni la Constantinopol spre a auzi chiar din gura M.S. Imperiale dorințele sincere pe care Ea le formează pentru fericirea și prosperitatea populațiunilor moldo-valache.

Binevoiți a primi, Alteță Serenissimă, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Răspunsul domnitorului Carol (Cotroceni, 19 octombrie 1866)

Alteță!

Am primit scrisoarea pe care ați binevoit a mi-o adresa și în care îmi aduceți la cunoștință sentimentele de înaltă bunăvoință care însuflețesc pe M[aiestatea] S[a] I[mperială] Sultanul față de Principatele-Unite.

Îmi anunțați că dorința sa este de a le da o dovadă despre aceasta, acordîndu-le noi avantagii și luînd în considerație înaltă dorințele populațiunilor române.

Cu o vie satisfacție primesc din gura Alteței Voastre aceste asigurări. Sentimentele binevoitoare ale Sultanului vor fi pentru mine un ajutor puternic în silințele ce-mi voi da spre a strînge și mai mult legăturile seculare ce unesc Principatele-Unite din [cu] Turcia, și recunosc sus și tare foloasele care le sînt asigurate de principiul european al integrității Imperiului otoman, pe care este atît datoria mea, cît și în interesul Principatelor-Unite, de a-o respecta totdeauna.

După cum M.S.I. consacră printr-un firman de investitură demnitatea princiară în persoana mea, și în descendența mea în linie dreaptă, mă leg și eu, în numele meu și în numele succesorilor mei, să respect cu îngrijire drepturile de suzeranitate asupra Principatelor-Unite care fac parte integrantă din imperiul său, în limitele fixate de Capitulațiuni și de Tratatul din Paris de la 1856.

Cifra de 30 000 oameni, pe care ea binevoește a o indica pentru armata regulată română din toate armele, nu va fi întrecută niciodată, afară de cazul unei înțelegeri prealabile cu Sublima Poartă.

M.S.I. a binevoit să aprecieze considerațiile care făceau necesară

crearea unei monede speciale pentru Principatele-Unite, sub rezerva ca exercițiul acestui drept să fie regulat mai pe urmă, în amănuntele lui, cu Sublima Poartă.

N-aș putea să doresc mai puțin ca Sublima Poartă menținerea tratatelor și convențiunilor încheiate între Turcia și puterile străine și nu pot recunoaște caracterul lor obligatoriu în tot ce nu aduce atingerea drepturilor Principatelor-Unite, recunoscute și stabilite prin acte privitoare la Principatele-Unite.

Nu voi încheia, în numele Principatelor-Unite, decît aranjamente particulare și locale cu puterile străine.

Mă voi abține de a crea ordine sau decorațiuni destinate a fi conferite în numele Principatelor-Unite.

Pătruns de necesitatea de a nu da motiv de neliniște puterilor limitrofe și de încurcături Sublimei Porți, îmi voi da toate silințele ca teritoriul român să nu poată servi de punct de adunare urzitorilor de turburări.

Supușii imperiului, care vor veni în Principatele-Unite, sînt siguri de a găsi aci siguranță și ocrotire pentru toate interesele lor și sînt dispus a mă înțelege mai pe urmă cu Sublima Poartă asupra mijloacelor practice de a face această protecție mai eficace, dacă se va găsi de cuviință.

Ducîndu-mă la Constantinopol ca să primesc firmanul de investitură pe care M.S.I. Sultanul binevoește a mi-l conferi, mă voi grăbi de a-l asigura și personal despre toate acestea și socotesc că va fi ușor de a se stabili o înțelegere în privința unei sporiri a tributului, care să poată fi primită de Camere.

Voi fi fericit să aud din gura M.S.I. dorințele pe care ea le formulează pentru fericirea și prosperitatea populațiunilor române și de a duce acelea pe care le formulez, ca și ea, pentru augusta sa persoană și pentru prosperitatea imperiului său.

Mai 1866: Ședința Adunării Naționale

Călătoria lui Carol la Constantinopol

9/21 octombrie. Prințul Carol pleacă din București. E duminică. El pleacă la 1 de la Cotroceni la palatul din oraș, unde îl primește întreg ministerul [guvernul].

Pe la 2 acordă o audiență consulilor generali, afară de celui rusesc, care nu s-a arătat; funcțiunile decanului [de vîrstă al corpului diplomatic din București] baron Ede, care e bolnav, le împlinește reprezentantul englez Green. Reprezentanții se prezintă întîiași dată în uniformă și felicită în numele guvernelor lor pe prinț pentru recunoașterea dobîndită din partea Porții; printr-aceasta se exprimă în chip oficial și recunoașterea puterilor europene.

Pe la 3, prințul se urcă în trăsura care trebuia să-l ducă pînă la Giurgiu. [...]

Seara, pe la 7, sosirea în Giurgiu, unde un hotel întreg a fost închiriat pentru prinț și suita lui [...]

10/22 octombrie. Din cauza vremii furtunoase și în urma știrii venite de la Constantinopol că vasul n-a putut pleca încă, prințul trebuie să aștepte toată ziua în Giurgiu. Guvernatorul vilaetului Dunării, Midhat pașa, trimite pe al său director al Afacerilor Externe ca să salute pe prinț și să-i primească ordinele. În formele obișnuite turcești, de cea mai mare politețe, comunică trimisul Odian efendi că e însărcinat ca exprima A.S. prințului cît de fericit se simte Midhat de a fi cel dintîi care primește pe prinț în imperiu: nerăbdător de a fi părtaș la această onoare măgulitoare se va grăbi a anunța Alteței Sale îndată ce va sosi la Rusciuc E. Sa Gemil pașa, aghiotantul M.S. Sultanului, reținut încă la Bosfor din cauza furtunilor care bîntuie pe Marea Neagră.

Dar prințul nu așteaptă aceasta, ci pornește la 11/23 octombrie, la orele 8 jum[ătate] pe Vaporul românesc „România", pe Dunărea, care aci e foarte largă și bogată în insule. La Rusciuc îl primește Midhat pașa înconjurat de funcționarii săi; întreaga garnizoană e afară, tunurile forturilor salută trecerea domnitorului român prin orașul împodobit cu steaguri, la conac, unde sînt adunați toți consulii ca să ia parte la dejunul dat în cinstea prințului; prințul bea în sănătatea sultanului, Midhat pașa în a prințului. [...]

Pe la 11 jum. prințul pleacă de la conac la gară. Trupele lagărului de cîmp de la Rusciuc, care fac impresie bună, militărească, sînt înșirate pe toată întinderea, pe două părți ale drumului. Prințul își exprimă față de Midhat bucuria că astăzi îi fac onorurile aceleași trupe care i-au stat luni întregi amenințătoare în față și cu care armata lui ar fi putut să se încaere în luptă.

Calea ferată pînă la Varna nu e încă toată gata; la Rasgrad trebuie să se facă vreo patru kilometri cu trăsura; Omer pașa trimite salutare prințului și Mahomed Ali pașa, care este general de brigadă la Șumla, i se înfățișează ca fost supus german. Seara, la 8, trenul ajunge în gara de la Varna pe o vreme rece, urîtă; caimacamul Abder-Raman pașa cu statul său major primește aci pe prinț și-l conduce, pe el și suita lui, escortați de cetățeni purtînd lampioane, la palatul guvernial, unde are să ia prînzul [cina — **n.r.**].

Aproape deodată cu prințul a sosit la Varna și iachtul, care are pe bord pe Gemil pașa și pe secretarul de ambasadă turc Memduh bey, și a ancorat în port. Vremea rea n-a permis lui Gemil pașa să primească pe prinț încă la Rusciuc, după cum fusese însărcinat. Și A. Golescu, agent român la Constantinopol (Capuchehaia, o situație mai mult de funcționar de cît de reprezentant diplomatic, din care cauză a fost împlinită uneori de supuși turci), precum și ministrul Sturdza au ieșit înaintea prințului lor pînă la Varna pe iachtul „Issedin".

Pe la 11 ore, prințul Carol trece pe bord. În clipa în care coboară în barca ce are să-l treacă, nenumărate rachete țîșnesc de pe iacht, a cărui siluetă se oglindește în apă. O priveliște admirabilă; fiecare dungă de foc își aruncă lumina vie departe peste turnurile și bastioanele pitorești cetății vechi, și ploaia de foc minunat strălucește în mijlocul valurilor întunecoase.

Iachtul „Issedin" e foarte luxos aranjat; sultanul a trimis chiar servitori de ai săi pentru serviciul prințului și o companie de marinari imperiali face serviciul de onoare pe bord.

Abder-Raman pașa și Odian efendi își iau rămas bun de la prinț pe „Issedin" și pe la miezul nopții se ridică ancora. Vremea este acum foarte favorabilă, o ploaie fină a înlocuit furtunile din săptămîna trecută și marea e liniștită.

D. Sturdza raportează acum prințului despre negocierile de încheiere, care au întîmpinat greutăți pînă în ziua din urmă, astfel că numai printr-o prevenire reciprocă a ajuns în sfîrșit cu putință schimbarea scrisorilor. [...]

12/24 octombrie. Dimineața, pe la 10 ore, iachtul intră în Bosfor;

prințul e fermecat de minunata privelişte ce i se înfăţişează aici şi aproape cu evlavie se apropie de misterioasa veche cetate a califilor, care îşi desfăşoară înaintea lui orientala-i minunăţie[...]

Pe la 11 ore Iachtul „Issedin", care înălţase pe catargul principal steagul românesc, ancorează în faţa palatului, de la apele dulci de partea asiatică (Beilerbey). Palatul clădit din marmură albă, care e pus întreg de sultan la dispoziţia prinţului, se înalţă frumos ca în poveste, în mijlocul unui parc încîntător.

Prinţul Stirbei şi doi ofiţeri superiori turci, destinaţi pentru serviciul de onoare, vin îndată pe bordul iachtului, ca să salute pe prinţ; apoi acesta se îmbarcă în caicul sultanului, căptuşit cu mătase roşie şi mînat de cinci perechi de lopătari; la ţărm face onorurile militare o companie de vînători din garda imperială, cu muzică.

La intrarea în palat, prinţul e primit de introducătorul ambasadorilor, Kiamil bey. Totodată, i se înfăţişează dragomanii diferitelor ambasade şi legaţiuni care, după un vechi obicei stabilit la Constantinopol, se află totdeauna de faţă, din însărcinarea şefilor lor de misiune, la fiecare salutare solemnă, probabil pentru ca să poată raporta cu de-amănuntul despre orice eveniment. Dragomanii au de altfel la Constantinopol o mare influenţă şi o situaţie respectată.

Pe la 1 jumătate, prinţul Carol, în uniformă mare de general român, se întoarce iar pe bord cu întreaga-i suită, la care s-a ataşat şi Kiamil bey, deoarece sultanul, căruia Gemil paşa i-a anunţat sosirea prinţului, a exprimat dorinţa de a-l vedea imediat. Iachtul pluteşte pînă în imediata apropiere a palatului sultanului, Dolma Bagcce; un caiac splendid aranjat şi mînat de 12 vislaşi duce apoi pe prinţ la ţărm.

Pe cheiul admirabil de marmură albă, care se întinde în faţa palatului, e postată o gardă de onoare; la capătul scărilor, prinţul e primit de marele vizir Mehmed Ruşdi paşa, care îl însoţeşte într-o sală bogat mobilată, în care sînt adunaţi demnitarii Curţii şi unde, după obiceiul turcesc, se servesc imediat băuturi răcoritoare. Într-acestea, sultanul e înştiinţat despre sosirea prinţului şi acesta, însoţit de marele vizir şi de o ceată de funcţionari de-ai Curţii, cu toţii în haine bogat cusute în fir, porneşte pe nişte minunate trepte de marmură cu balustrada de cristal de munte, la padişah. Acesta, purtînd pe haina-i neagră civilă stelele ordinelor sale [...] întîmpină pe oaspetele său şi-i întinde mîna.

Lîngă sofaua pe care se aşezase sultanul s-a pregătit un scaun pentru prinţ; prinţul Carol însă face uz de privilegiul său de prinţ de sînge, dă scaunul la o parte, ceea ce produce o clipă de confuziune şi se aşază lîngă suzeranul său. Afară de marele vizir e de faţă şi dragomanul imperial, deoarece sultanul nu ştie nici o boabă franţuzeşte; firesc, prin reciproca tălmăcire, această întîie convorbire tărăgăneză. Sultanul e de 31 ani, pare însă cu mult mai în vîrstă; scund, îndesat şi cam corpolent; expresia feţei, cu toată amabilitatea pe care se sileşte s-o arate, [este] întunecată. În convorbire nu se atinge politica; se schimbă numai asigurări de prietenie. La sfîrşit, sultanul întinde cu un gest cam încurcat tînărului prinţ o hîrtie, firmanul; acesta, fără a-l desface, îl pune pe masă înaintea sa şi cere voie să prezinte pe miniştrii săi rămaşi în camera de alături şi care, după programul stabilit, trebuie să rămînă acolo, dimpreună cu cealaltă suită, pînă avea să se arate sultanul. Fără a aştepta încuviinţarea, prinţul Carol deschide el însuşi uşa şi cheamă înăuntru pe cei doi miniştri ai săi. După ce îi prezintă, însărcinează pe ministrul său de Externe, prinţul Ştirbei, să ia cu dînsul „hîrtia". După aceasta, urmează prezentarea numeroasei suite, care, dimpreună cu funcţionarii Curţii turceşti, umple o sală întreagă.

După ce sultanul îşi ia rămas bun de la prinţ, în chip foarte cordial, acesta, însoţit de mai mulţi demnitari ai Curţii, se întoarce pe bordul Iachtului „Issedin" şi merge pînă la puntea de debarcare, Sirkel, la Cornul de Aur. Trăsuri care stau gata îl conduc, dimpreună cu suita-i întreagă, la Înalta Poartă, o clădire mare alături de Serai, a cărei poartă principală e împodobită cu stîlpi frumoşi de marmură. Aci sînt birourile marelui Viziriat, ale Ministerelor de Interne şi Externe şi ale Consiliului de Stat.

De amîndouă părţile străzii, trupele formează spalier. O gardă de onoare de două companii de zuavi cu muzică aşteaptă pe prinţ în faţa sultanului; marele vizir, care i-a ieşit înainte, îl primeşte la intrarea principală şi-l conduce în sala cea mare de şedinţe a Divanului, unde sînt adunaţi toţi miniştrii şi marii demnitari, membrii Consiliului de Stat etc., în hainele lor de gală.

Mehmed Ruşdi paşa prezintă prinţului pe toţi aceşti înalţi funcţionari de stat veniţi din ordinul sultanului ca să-l salute şi îl roagă apoi să ia loc într-un fotoliu; el şi Ali paşa se aşază alături de dînsul, pe cînd ceilalţi şed pe divane [...]

După o scurtă rămînere aci, prinţul părăseşte sala şedinţelor şi se îmbarcă iar pe iachtul imperial, ca să se întoarcă la palatul său Beilerbey. Seara, sultanul mai trimite pe Gemil paşa să întrebe de sănătatea prinţului şi dacă mai are vreo dorinţă.

18/25 octombrie. Prinţul primeşte înainte de amiazi diferiţi membri ai corpului diplomatic, care îl salută din însărcinarea guvernelor lor, între altul pe însărcinatul de afaceri al Prusiei (ambasadorul, contele Brassier de Saint-Simon e în concediu încă din luna iunie), baronul de Steffens, care îi prezintă pe toţi membrii ambasadei şi se interesează, firesc, în chip deosebit de strălucirea cu care a fost întîmpinată aci o rudă a casei sale regale.

Pe la 11 se înfăţişează la prinţ marele vizir, Ali paşa şi toţi ceilalţi miniştri turci; după această vizită solemnă sînt primiţi mitropolitul de la Nikeia şi episcopul de la Vidin, care salută pe prinţ în numele patriarhului. Mai tîrziu, Gemil paşa aduce din partea sultanului o sabie de Damasc bogat împodobită cu briliante; ca să dea acestui dar o valoare cu totul deosebită, sultanul şi-a descins brîul sabiei sale proprii, agăţînd de el sabia dăruită.

În decursul zilei, prinţul înapoiază, însoţit de d. Sturdza, vizita şefilor misiunilor care i-au prezentat felicitările lor şi se duce apoi la Patriarchat [Patriarhie], care se află în oraşul turcesc, în pitorescul Stambul. Patriarchul Sofronios şi membrii Sfîntului Sinod, precum şi mii de oameni adunaţi aci pregătesc prinţului o primire cu adevărat mişcătoare. În ornatul [costumul] său cel mai sărbătoresc, căpetenia bisericească, înconjurată de episcopii săi, îi întîmpină şi, printr-o caldă cuvîntare, îşi exprimă bucuria d-a vedea pe tronul român un prinţ evlavios [...]

Cînd prinţul îşi ia rămas bun de la patriarch, care-l însoţeşte prin mulţime pînă la trăsură, îşi exprimă deosebita mulţumire şi bucuria că a fost primit în Fanar într-un chip atît de călduros.

14/26 octombrie. Dimineaţa prinţul primeşte iar un număr mare de membri de ai corpului diplomatic. Ambasadorul englez, lord Lyons, care a conlucrat cu sinceritate pentru recunoaşterea prinţului de Hohenzollern de către Înalta Poartă, dar care ţine la integritatea ţărilor vasale Imperiului turcesc, se înfăţişează dimpreună cu personalul întreg al ambasadei. Are foarte mare influenţă la Înalta Poartă şi o înfăţişare personală impunătoare, cu maniere plăcute de senior. Contele Bonnières conduce afacerile Franţei; firesc, el ia parte foarte călduroasă la cauza română atît de cald sprijinită de împăratul său. Baronul de Prolesch Osten, ambasadorul austriac şi internunciul în uniformă de feldzeugmeister, are o înfăţişare mai mult de savant decît de militar [...]

Reprezentantul Rusiei, generalul Ignatiev, are maniere plăcute şi e nespus de dibaci; vicleşia lui însă se trădează şi sub această mască aparentă a politeţei. După cum se aşteaptă prinţul, îi vorbeşte de chestiunea bunurilor mănăstireşti, al căror avocat s-a făcut de la început Rusia, patroana bisericiig reco-orientale, pentru că prin aceasta vrea să-şi sporească influenţa asupra întregii preoţimi orientale. Arhimandriţii Nilos (care a scris în 1857 în franţuzeşte despre această afacere) şi Ghermanos, călugări inteligenţi de la Mănăstirea Athos, au şi prezentat, într-o audienţă la prinţul României, un memoriu asupra acestei chestiuni mănăstireşti, care, ce-i drept, s-a şters din condiţiile recunoaşterii, dar de ani de zile a format obiectul unor negocieri obositoare. În această nouă scriere, biserica grecească doreşte a ajunge la o învoială pe baza următoare: o treime din venitul moşiilor din România, odinioară proprietăţi ale bisericii (luate de stat în 1863)[1], să se dea pentru bisericile şi mănăstirile din Imperiul turcesc; a doua treime să se dea pentru întreţinerea mănăstirilor din România, iar a treia treime să rămîie la dispoziţia statului român. Prinţul declară că biserica grecească trebuie să se mulţumească cu suma oferită mai înainte drept despăgubire; [...] orice nouă învoială atîrnă de la Camera română care însă cu greu ar fi dispusă să primească noi propuneri.

După primirea mai multor diplomaţi, a patriarhului şi episcopilor de Brussa şi Chalcedon, prinţul se duce, în costum civil şi cu o suită mică, în apropierea Palatului Dolma Bacce, ca să asiste, dintr-un chioşc, la procesiunea solemnă a sultanului la Moschee, care se face în fiecare vineri [...] Spre seară, prinţul primeşte pe patriarhul armenilor necuniţi, Boghos, şi pe ministrul plenipotenţiar al Persiei, Mirza Muhamed Husein-Khan.

---

[1] **Magazin istoric**, nr. 5/1976.

15/27 octombrie. După ce a primit pe primatul armenilor uniți, pe Hassesm, om foarte cult, prințul se duce la Aali pașa, cu care are o convorbire politică mai lungă. El accentuează că raporturile României cu Imperiul turcesc vor ajunge cu atît mai prietenești, cu cît Poarta îi va arăta mai multă considerație, mai ales în forme, cu cît mai mult va ști să cruțe susceptibilitatea justificată a statului mai slab. România ar avea cel mai mare interes să mențină cu îngrijire legăturile ce o unesc cu Turcia, căci ea singură n-ar fi destul de tare ca să-și apere neatîrnarea între doi vecini puternici și nu prea binevoitori. Apoi prințul își exprimă speranța că Poarta se va arăta îngăduitoare în regularea chestiilor de amănunte, și totdeodată și marea-i satisfacție pentru primirea ce i s-a făcut [...]

Aali pașa asigură pe prinț că sultanul se bucură foarte mult de a-l cinsti ca pe un oaspete înalt și că pune mare preț pe raporturile prietenești cu dînsul. Ministrul speră că prințul va strînge acum și mai mult aceste raporturi și că în România se vor fi și convins cu toții de folosul lor.

După această vizită, prințul Carol se întoarce la cartierul său și consacră restul zilei, ca un simplu călător, cercetării lucrurilor vrednice de văzut ale interesantului oraș [...]

16/28 octombrie. La 12, prințul face sultanului o a doua vizită, la care acesta din urmă e mai puțin jenat și se arată oarecum amabil față de oaspetele său. Îl întreabă ce impresie îi face Constantinopolul și cercetează despre toate amănuntele petrecerii sale. Apoi îi prezintă [îi conferă] Ordinul „Osmanie" în smaralde și diamante — (ministrilor Știrbei și Sturdza le conferă Ordinul „Medjidie") — și îl invită să participe la o revistă care s-a ordonat în onoarea lui.

Prințul Carol părăsește palatul pe poarta cea mare de marmură care, de altfel, nu se deschide decît pentru sultan, încalecă, dimpreună cu statul său major, și se duce să asiste la revistă pe înălțimile de la Pankaldi, unde se află clădirile spațioase ale școlii militare.

Pe piața întinsă din fața acesteia sînt așezate trupele gărzii imperiale, pe care le comandă Abdul Kerim pașa în persoană; ele oferă, în bogatele costume și ornamente orientale, o privelițe frumoasă, și atitudinea lor e excelentă; din nenorocire, ploaia strică acest interesant spectacol militar, căruia sultanul plănuise să-i dea o expresie de deosebită atențiune pentru prinț, dispunînd ca fiul său, prințul Iussuf Issedin, să-și prezinte în persoană batalionul, prințului [...]

Prințul exprimă mușirului Abdul Kerim pașa și ministrului de Război, Riza pașa, marea-i mulțumire și bucurie pentru frumosul spectacol militar. După un punch care se servește la școala militară, după ce aceasta se vizitează cu de-amănuntul, prințul Carol se duce la reprezentantul său, A. Golescu, care tocmai își botează un băiat; prințul a primit să-i fie naș, de aceea se dă băiatului numele lui.

Pe la 6 seara, domnitorul român, cu 12 domni din suita sa, participă la prînzul pe care Aali pașa îl dă în onoarea lui. Ministrul de Externe a întrunit la sine pe toți înalții demnitari ai imperiului. În decursul strălucitului prînz, capela sultanului cîntă arii naționale; la desert, prințul ridică un toast pentru sultan și declară că el și toți românii nutresc dorințele cele mai vii pentru domnia lungă și fericită a sultanului și pentru prosperarea imperiului său. Aali pașa ridică, la rîndul său, paharul în sănătatea prințului Carol și vorbește de interesul pe care sultanul îl nutrește față de înalta persoană a prințului și de populația „moldovalahă". [...]

17/29 octombrie. Dimineața, prințul acordă audiențe; apoi face o vizită muzeului ienicerilor, în care se păstrează costume vechi turcești și trece pe bordul fregatei cuirasate „Mahmudia" ancorată în Bosfor; marele amiral Mohamed Ali, cumnatul sultanului, îi arată cu de-amănuntul acest vas admirabil, construit în Englitera. Este înarmat cu tunuri Armstrong de calibru greu, ca cele care se obișnuiesc în marina engleză. Echipajul face „pregătirea de luptă", precum și diferite exerciții de tir. Din nenorocire și cu tot luxul pentru unele lucruri secundare, lipsesc lucrurile cele mai importante pentru navigațiune, astfel că vasul cuirasat nu-i în stare să iasă din Bosfor.

Cînd prințul se întoarce pe bordul Vasului „Issedin", se dau salve de tun de către o altă fregată care ancorează în apropiere. Trecînd pe dinaintea Palatului Dolma Bacce, trimite pe un ofițer turcesc, atașat la serviciul lui, la Sultana Valide [mama sultanului], ca să se informeze despre sănătatea tînărului prinț imperial care fusese udat pînă la piele de ploaia de la revistă. Cu acest prilej, după obiceiul local, acel ofițer primește un dar bogat de la mama sultanului.

Seara, în cursul serviciului divin, prințul vizitează întîia oară Sf. Sofia, care, cu iluminația-i fermecătoare, face impresie puternică asupra lui. De aci se duce la marea moschee a lui Ahmed, acoperită pe jos cu covoare prețioase, de asemenea și în alte moschei. Întorcîndu-se în palatul de la Apele dulci, găsește acolo cinci minunați armăsari arabi, pe care sultanul îi dăruiește. Ca în toate serile, vine și astăzi Gemil pașa ca să întrebe, în numele sultanului, de sănătatea prințului.

18/30 octombrie. O zi de ploaie torențială, prințul trimite autorităților diferitelor comunități bisericești, sume mai mari de bani pentru săracii lor. Se duce la Aali pașa care-i pune la dispoziție orice număr de ordine turcești de diferite clase; îi mai spune că în fiecare an i s-ar trimite o patentă în alb ca s-o umple după cum va crede de cuviință. Prințul Carol însă refuză această ofertă. După aceasta, Poarta îi face în cele din urmă concesia ca să poată întemeia o medalie militară proprie.

Pe la unu, prințul se duce la sultan ca să-i mulțumească pentru primirea distinsă ce i-a făcut și să-și ia rămas bun în chipul cel mai cordial de la dînsul. Tînărul domnitor român a lăsat sultanului cea mai bună impresie, îi și exprimă aceasta cu vorbe călduroase, strîngîndu-i mîna de repetate ori și rugîndu-l să-și amîne călătoria din cauza vremii furtunoase. Prințul însă e hotărît să plece.

După întoarcerea de la cartierul său, prințul pune să se împartă, de către ministrul de Externe, în prezența unui funcționar înalt turcesc, decorațiile pe care sultanul i le-a conferit, și le îngăduie de a le purta cîtă vreme vor mai petrece pe teritoriul turcesc; îndată însă ce vor fi întorși în țară, vor trebui să ceară învoirea formală a domnitorului lor.

La masă are cîțiva oaspeți ca totdeauna; pe la 9 părăsește apoi palatul de la Apele dulci și se îmbarcă iar cu suita sa pe „Issedin"; Gemil pașa și Memduh bey trec și ei pe bord ca să însoțească pe prinț cîtă vreme se va afla pe teritoriul turcesc. Prințul Știrbei mai rămîne la Constantinopol pentru regularea unor chestiuni de amănunt.

Pe la zece și jumătate, iachtul imperial pornește. La ieșirea sa din Bosfor însă vasul e prins de curent atît de tare și valurile se ridică atît de puternice, încît cu mare greutate poate lupta împotriva lor; de aceea căpitanul, temîndu-se să nu fie zdrobit de țărm, se întoarce și intră în Bosfor. „Issedin" trece cu bine îndărăt în strîmtoare și ancorează la Buiukder.

19/31 octombrie. Furtuna se liniștește spre dimineață întratîta ca iachtul să poată ieși pentru a doua oară din Bosfor. După o călătorie foarte grea de 13 ore, seara pe la 9 ajunge în radă la Varna. Toți se felicită că au suportat neplăcuta călătorie, căci toți au avut mai mult sau mai puțin rău de mare.

Prințul e primit de Abdul-Raman pașa și de Adian efendi, precum și de consulul prusian din Rusciuc, dl. Halsch, și părăsește îndată vasul ca să se ducă la edificiul guvernatorului, unde corpul consular din Varna își prezintă felicitările. Petrece noaptea la conac și a doua zi dimineața, 20 octombrie (1 noiembrie), pleacă, cu drumul de fier [cu trenul] spre Rusciuc, salutat de salvele de tun al vechiului fort; la 2 jum. noaptea sosește aci și e primit iarăși sărbătorește. Ministrul președinte, ministrul de Război și alți înalți funcționari români, precum și, neapărat, Midhat pașa cu autoritățile turcești, au ieșit întru întîmpinare. Trupele formează spalier pînă la palatul guvernatorului, unde se servește un dejun. Prințul bea în sănătatea sultanului și declară că-și împlinește o plăcută datorie, exprimîndu-și încă o dată cea mai călduroasă mulțumire acum, înainte de a părăsi teritoriul Imperiului turcesc, — stăruește asupra acestei denumiri ca protestare împotriva vorbelor „parte integrantă" care s-a impus — pentru toată atențiunea cu care a fost tratat în Imperiul otoman.

Pe la opt seara, prințul trece pe Vasul „România" de la Rusciuc la Giurgiu. În momentul în care vasul părăsește țărmul turcesc, înălțimile fortăreței se luminează și niște rachete strălucitoare aruncă o lumină vie asupra mulțimei adunate ca să asiste la serbare.

Sosind în Giurgiu, prințul adună în apartamentele sale de la hotel pe toți domnii care l-au însoțit, și-i concendiază cu o scurtă cuvîntare: În interesul țării n-a șovăit să se ducă la Constantinopol și, spre mulțumirea lui, a ajuns prin aceasta la rezultate favorabile, căci Poarta a recunoscut noua Constituție a României. Acum însă în clipa despărțirii, le pune la inimă ca după ce greutățile din afară s-au aplanat, să-și îndrepte toate gîndurile spre prospera dezvoltare interioară a țării.

22 octombrie/3 noiembrie. Pe la zece prințul părăsește Giurgiu și ajunge pe la două în Capitală.

STATUL CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT AL LUI BUREBISTA — 2050 DE ANI

În vasta sa operă istorică, lingvistică și etnografică, academicianul sovietic N.S. Derjavin (1877-1953) s-a ocupat pe larg de trecutul unor popoare din Peninsula Balcanică, începînd din cele mai vechi timpuri. O asemenea lucrare este și Istoria Bulgariei, **apărută în anul 1945, primul tratat marxist privind istoria acestei țări, lucrare din care revista noastră a mai publicat** (Magazin istoric, **nr. 6/1972) o serie de fragmente privind aria de formare și evoluția tracilor. De această dată am ales acele pasaje în care academicianul sovietic descrie societatea geto-dacă, dezvoltarea economică și social-politică a strămoșilor noștri.**

În mod necesar, vorbind despre traci — locuitori ai unei vaste arii geografice, de la Dunărea mijlocie pînă la Nord-Vestul Mării Negre și din Carpați la Marea Egee și Adriatica — lucrarea cuprinde numeroase referiri și la strămoșii noștri geto-daci, ramura nordică a acestei mari familii de triburi[1], aprecieri și informații cu privire la originea și întinderea teritoriului locuit de geto-daci, la dezvoltarea economică și principalele lor îndeletniciri, la evoluția politică, inclusiv întemeierea statului dac, la efectele cuceririi romane. De pildă, în legătură cu originea tracilor, savantul sovietic arată că aceștia au venit în Peninsula Balcanică dinspre Nord de Dunăre de pe pămîntul lor strămoșesc: „Pămîntul geto-dacilor — scrie Derjavin — în toată întinderea lui a jucat un rol important în formarea și dezvoltarea puternicului neam al tracilor".

Semnificativ este, de asemenea, și faptul că, deși se ocupă în principal de ramura sudică a tracilor, atunci cînd se referă la unele dintre îndeletnicirile acestora, istoricul sovietic folosește exemple din viața geto-dacilor, ilustrîndu-le prin intermediul unor scene de pe Columna lui Traian și subliniind și în acest fel unitatea de viață materială a tuturor tracilor.

Un moment de mare însemnătate în istoria geto-dacilor îl constituie, după opiniile savantului sovietic, făurirea statului lor. Derjavin remarcă momentele de apogeu ale stăpînirii acestora, arătînd că sub „renumiții în istorie, conducători ai acestui popor — Burebista și Decebal" dacii ajung să-și întemeieze și să-și întărească statul lor, devenind în cursul secolului I e.n. „vecinul cel mai periculos al romanilor".

N.S. Derjavin apreciază vitejia cu care, sub conducerea lui Decebal, dacii i-au înfruntat pe romani: „Traian învingătorul — scrie el — în amintirea acestei remarcabile victorii, care i-a costat pe romani uriașe jertfe, a înălțat două monumente [...] Timp de 123 zile, Roma a sărbătorit victoria lui Traian, prin grandioase reprezentații". Cît despre dominația instaurată de romani, Derjavin arată că o mare parte a populației geto-dace a rămas „pe vechile locuri, sub stăpînirea romanilor".

Fragmentele pe care le prezentăm în continuare au fost grupate pe cîteva aspecte ale istoriei geto-dacilor: întinderea și locuitorii, dezvoltarea economică, viața politică, raporturile cu lumea romană. Întreruperile și cuvintele explicative introduse în text au fost marcate prin paranteze drepte.

Dr. Augustin DEAC

Potrivit teoriei indo-europene, tracii au apărut în Peninsula Balcanică în al treilea mileniu î.e.n., venind dinspre Nord, de peste Dunăre, de pe pămîntul lor strămoșesc, care se întindea undeva prin Munții Carpați, în imediata vecinătate a ținuturilor strămoșești ale slavilor, unde ocupau cu aproximație crestele de Sud ale Carpaților și tot masivul Semigrad [masivul Transilvaniei, prin analogie cu numele german al acesteia Siebenburgen], cu părțile Siretului, Prutului și Nistrului. De aici, tracii s-au apropiat de Peninsula Balcanică. Pînă la popularea peninsulei cu traci, potrivit aceleiași teorii, aici erau hetto-pelasgii, despre care vorbesc denumirile topografice ale tracilor și unele

[1] **Magazin istoric,** nr. 1-12/1976, 1-4/1977, 6-12/1977.

trăsături ale vechii moşteniri cultural-istorice şi religioase la traci.

Tomaschek, autorul clasicei lucrări consacrate tracilor — *Die alten Thraker* (1893-1894) menţionează trei grupări de triburi trace [...] Al treilea, grupul nordic, era format din 24 triburi, cele mai importante fiind: geţii, agatirşii şi dacii[1], care au trăit în Nordul Dunării.

Ca aspect fizic, tracii vechi erau, potrivit mărturiilor izvoarelor antice, înalţi şi puternici, cu părul deschis sau roşcat, cu o piele albă şi cu ochi albaştri. Femeile trace sînt numite de autorii antici simplu, blondine („xantai" în limba greacă). În sec. I e.n., Ovidiu, îi numeşte pe geţii-corali pe care a avut ocazia să-i cunoască nemijlocit în timpul exilului său în oraşul Tomis de pe ţărmul Mării Negre (în prezent oraşul românesc Constanţa), „flavi," adică cu părul galben ca focul sau galben-auriu, galben-roşcat.

Tracii se îmbrăcau în haine cusute din ţesătură de cînepă, vopsite în culori pestriţe sau cu modele brodate.

Nobilii daci purtau pe cap căciuli de pîslă de diferite modele, denumite la greci „pilos"; ele pot fi văzute pe basoreliefurile Columnei lui Traian. Dacii purtau o cămaşă cu mîneci lungi, se încingeau cu un cordon; deasupra cămăşii era aruncată mantia; ei purtau pantaloni [...] şi se încălţau cu încălţăminte din piele. Femeile dace purtau o cămaşe cu mîneci, deasupra ei o rochie lungă şi o mantie largă.

Descriind tribul trac al geţilor, Herodot menţionează, între altele, şi faptul că ei cred în nemurire. Geţii erau încredinţaţi că, murind, nu pier, ci se îndreaptă spre zeul Salmoxis sau Zamolxis.

În ceea ce priveşte economia şi industria, tracii vechi erau cunoscuţi în primul rînd ca buni agricultori. Ei semănau grîu, secară, olir (un fel de secară albă), orz.

Regiunea tracă dunăreană Moesia se numea în epoca romană „grînarul lui Terera", adică grînarul lumii. Dintre legume, de mare popularitate se bucurau, la traci, ceapa şi usturoiul. Dintre culturile tehnice, tracilor le era cunoscută cînepa (cannavis), din care îşi făceau îmbrăcăminte.

În afara cultivării plantelor de cîmp şi a grădinăritului, tracii se mai ocupau de viticultură, de apicultură şi de creşterea vitelor. Vinul din viţă [nobilă] se numea în limba tracă, xeila sau xila.

În antichitate, tracii erau renumiţi şi pentru turmele de oi, cirezile de vaci, capre şi porci. Produsele provenite din creşterea vitelor — carnea, laptele dulce şi acru, brînza şi untul — erau, împreună cu produsele vegetale, hrana obişnuită a tracilor.

Regiuni ale Traciei erau cunoscute prin zăcămintele lor de aur şi argint, ca, de exemplu, zona limitrofă a cursului inferior al rîului Struma în Bulgaria de azi sau ţinutul actualului oraş Nevrocop, sau celebrele regiuni din Transilvania de pe teritoriul Daciei, de peste Dunăre. Populaţia acestor regiuni se ocupa cu mineritul. Căutătorii de aur, nu lucrau într-un punct fix, ci, în căutarea minereului, treceau din loc în loc şi se opreau acolo unde îl găseau.

Tipul obişnuit de aşezare la traci era satul; în afară de aceasta ei mai aveau şi multe oraşe.

Coloniile de pe şes erau îngrăditure din lemn cu turnuri, formînd de acum oraşe. La daci, asemenea colonii erau întărite, avînd pereţi din cărămidă. Modele de case şi îngrădituri

[1] Geţii şi dacii au constituit — aşa cum o arată numeroase scrieri antice — unul şi acelaşi popor, geţi fiind denumirea preferată de autorii greci, daci — numele dat de scriitorii latini.

Dacii acum două milenii...

dacice se află pe basoreliefurile Columnei lui Traian, la Roma. Tipică pentru denumirea orașelor tracice este terminația în *dava* sau *deva*, de genul: Zargidava, Tamasidava, Piroboridava de pe teritoriul geților: Deusdava, în Moesia; Dakidava, Singidava, Argedava, Comidava, Buridava etc. — pe teritoriul Daciei.

Arma caracteristică a tracilor era spada încovoiată, în formă de seceră (sica). Afară de această spadă, tracii se foloseau de spade obișnuite, precum și de lăncii și de topoare de fier cu două lame; mai aveau arcuri și scuturi făcute din lemn și îmbrăcate în piele. Dacii aveau steagul lor, făcut din material colorat, sub formă de dragon cu botul deschis.

Unele triburi trace au reușit să se ridice în dezvoltarea lor social-politică pînă la organizarea statului. Un asemenea stat au alcătuit dacii de peste Dunăre, și renumiții în istorie conducători ai acestui popor — Burebista și Decebal — care s-a împotrivit mult timp presiunilor exercitate de romani și care, în cele din urmă a fost înfrînt, în anul 106 de către Traian.

Timp de decenii întregi, o rezistență deosebit de îndîrjită față de cuceritorii romani au opus dacii (trib trac, înrudit cu geții) care ocupau teritoriul Transilvaniei, Valahiei, Moldovei și Basarabiei pînă la Marea Neagră și Nistru. Începînd încă din sec. II î.e.n., dacii i-au alarmat mereu pe romani prin incursiunile lor împotriva posesiunilor romane din Peninsula Balcanică. În sec. I î.e.n. a luat naștere, la daci, prima uniune statală, în frunte cu regele Burebista, care amenința granițele de Nord-Est ale Imperiului roman. În sec. I.e.n. statul dac a renăscut sub domnia popularului conducător Decebal și s-a transformat curînd într-un stat puternic din punct de vedere economic și politic devenind vecinul cel mai periculos al romanilor și obligînd conducerea romană din timpul lui August, Tiberiu și Domițian să întreprindă permanente expediții militare împotriva dacilor. De obicei, aceste expediții se terminau prin insuccesele romanilor, ceea ce i-a determinat să cumpere o relativă liniște la hotarele dunărene printr-un tribut anual dat dacilor, pînă în momentul cînd, în sfîrșit, împăratul Traian, în urma a două campanii militare împotriva dacilor (101-102 și 105-106) a reușit să zdrobească definitiv rezistența acestui popor eroic și să anexeze Imperiului roman posesiunile lui Decebal, sub denumirea de „provincia Dacia". Decebal s-a sinucis, iar Traian învingătorul dacilor, în amintirea acestei remarcabile victorii, care i-a costat pe romani uriașe jertfe, a înălțat două monumente: pe teritoriul actualei Dobrogea, un uriaș turn cilindric de piatră (saxea turris), împodobit minunat, cunoscut sub numele de Tropaeum Traiani, iar la Roma — celebra columnă („Columna lui Traian") care reprezintă, potrivit caracterizării lui Mommsen, „o carte a războaielor dacice cu tablouri sculptate" [...]

Cît de mare era importanța pe care conducătorii romani o acordau victoriei asupra dacilor se poate deduce, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10 000 gladiatori și 11 000 fiare sălbatice.

Pentru a se salva de cucerirea romană o parte a populației dace a fugit [...] o parte a fost stabilită de romani în Peninsula Balcanică, o parte a continuat să rămînă pe vechile locuri sub dominația romanilor. [...] Stăpînirea romanilor a fost de scurtă durată.

Traducere de
Valentina POPOVICI

... și urmașii lor din zilele noastre

UN INCENDIU ACUM PATRU MII DE ANI LA SUCIDAVA-CELEI

Cea mai veche țesătură din Europa

MARIN NICA

De cînd datează războiul de țesut? Din dovezile materiale de care dispunem, a fost inventat în neolitic, cu aproximativ 6 000 ani î.e.n. Era un instrument rudimentar, construit pe verticală, firele de urzeală fiind întinse cu ajutorul unor greutăți de lut.

Mai înainte, în epoca pietrei neșlefuite — în paleolitic — oamenii au folosit probabil, pentru depozitarea fructelor culese, vase din nuiele sau fibre împletite. Împletiturile, în diferite forme, au premers apariția țesăturilor. Un prim pas în această direcție a fost făcut atunci cînd s-a constatat că fibrele răsucite — inclusiv prin procedeul toarcerii — devin mai rezistente. Inventarea războiului de țesut a dat un impuls deosebit acestui meșteșug. Dealtfel, în neolitic, de cînd avem și primele dovezi ale practicării țesutului, omul și-a creat prin trecerea la o viață sedentară, și condițiile ce au favorizat apariția și dezvoltarea a noi îndeletniciri — domesticirea animalelor, cultivarea unor plante alimentare și textile (inul și cînepa), făurirea ceramicei; fiecare, din aceste îndeletniciri, în felul lor au impulsionat tehnica țesutului: lîna animalelor sau fibrele vegetale au constituit materia primă a țesăturilor, iar priceperea de a prelucra lutul a permis confecționarea întîielor unelte — prîsnele sau fusaiole (folosite la torsul firelor) și a greutăților pentru războiul de țesut (inițial, acestea erau de forma unui ou, mai tîrziu devenind conice sau piramidale).

Din epoca neolitică, s-au păstrat extrem de puține fragmente de țesături, cea mai veche fiind descoperită în oaza de la Fayum (Egipt); această țesătură datează, cum s-a stabilit cu ajutorul carbonului radioactiv (C 14), din anul 4500 î.e.n. În Europa, cîteva resturi de astfel de produse s-au găsit în turbăriile din centrul și Nordul continentului, unde au existat condiții bune de conservare.

Prin intermediul ceramicii avem, de asemenea, mărturii despre tipurile de împletituri și țesături care au existat cu mii de ani în urmă. S-au descoperit numeroase vase pe al căror fund au fost identificate amprente de împletituri sau țesături de forme variate, ceea

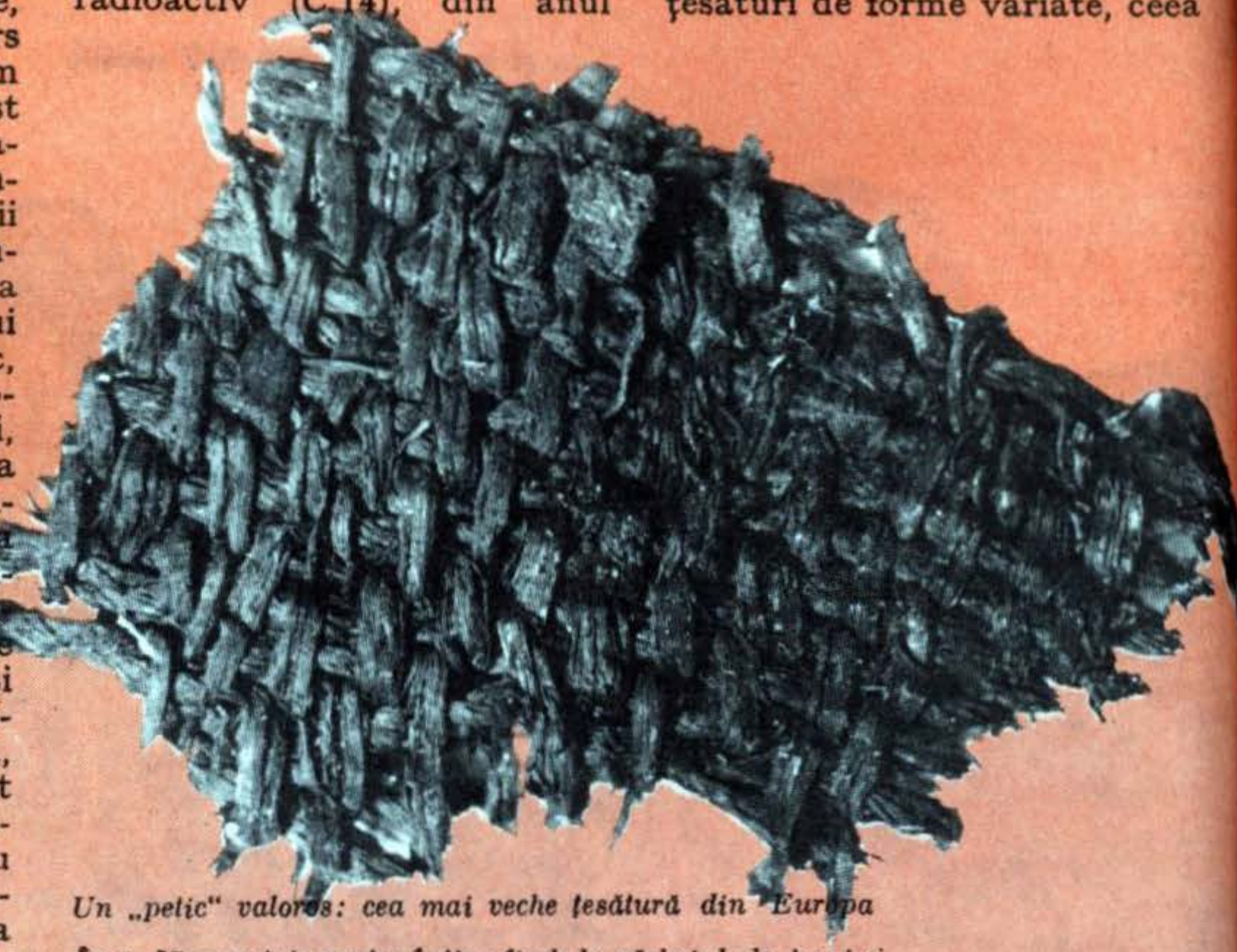

Un „petic" valoros: cea mai veche țesătură din Europa

În p. 57: *greutate pentru întins firele la războiul de țesut și împletitură imprimată pe fundul unui vas din ceramică*

ce înseamnă că, înainte de a fi arse, vasele erau puse la uscat pe rogojini sau bucăți de pînză.

În ceea ce privește materialul și calitatea țesăturilor, acestea sînt în general de factură grosolană, s-au identificat însă și produse executate cu o îndemînare impresionantă, dacă avem în vedere posibilitățile tehnice ale vremii: fragmente de țesături la care s-au numărat 20 fire orizontale și verticale pe centimetru pătrat densitate apropiată de aceea a unor țesături din zilele noastre. (Ca o curiozitate, notăm că pînza albă obișnuită de azi are 26 fire orizontale și verticale.)

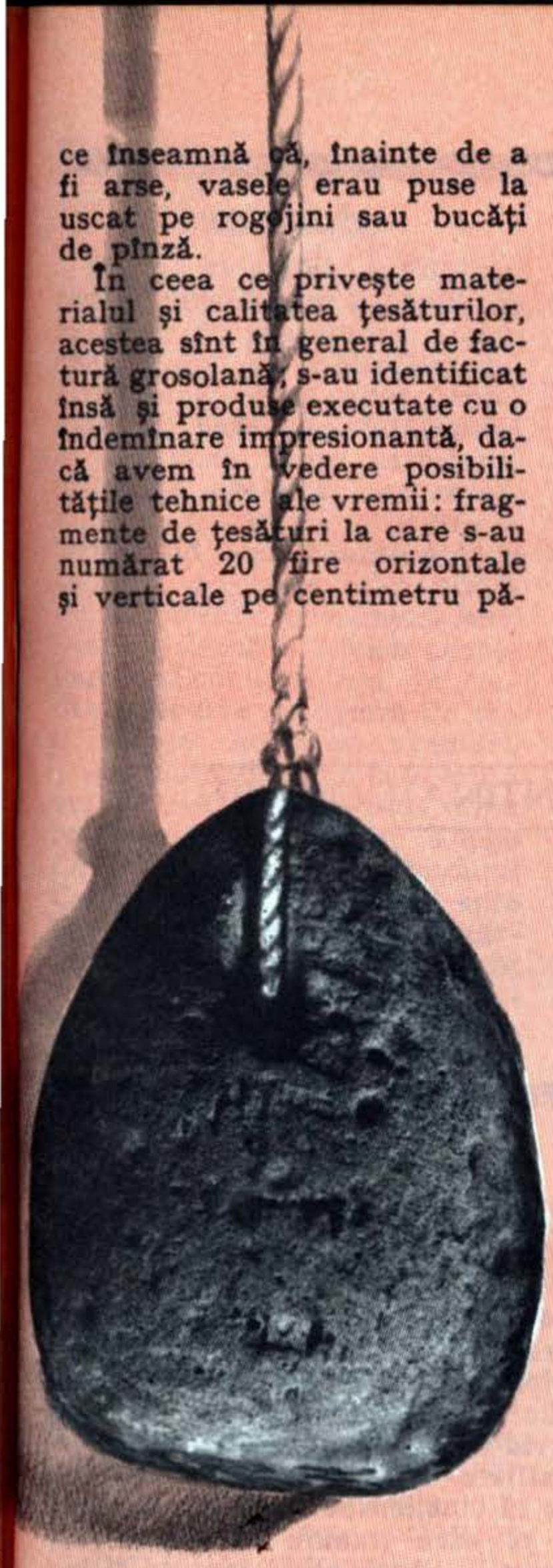

Informațiile despre țesături și tehnica făuririi lor în țara noastră, în urmă cu milenii au fost completate cu o descoperire pe care pe drept cuvînt o putem numi senzațională. Este vorba despre descoperirea celei mai vechi țesături din Europa.

Anul trecut, făcînd săpături în așezarea preistorică (datînd din anul 2200 î.e.n.) de lîngă turnul de Sud-Vest al cetății romano-bizantine Sucidava (comuna Celei, județul Olt) am descoperit la adîncimea de 1,65 m urmele unei locuințe incendiate. O locuință cu podeaua din lut galben, peste care se afla prăbușit peretele din chirpic cărămiziu. Chiar în mijlocul locuinței, am identificat vatra, de formă pătrată avînd de jur-împrejur vase de dimensiuni variate, unelte de piatră (topoare și ciocane perforate), o cantitate considerabilă de ghindă și sfărîmături mărunte provenite de la cochiliile scoicilor consumate. În apropiere de vatră, lîngă peretele de Sud al locuinței, am descoperit un pat lung de 1,15 m și lat de 0,75 m, făcut din nuiele așezate una lîngă alta pe un strat vegetal (așa cum indică urmele de cenușă în care se vedeau îngropate nuielele carbonizate). Conservarea patului în condiții atît de perfecte s-a datorat unei întîmplări. În timpul incendiului o grindă a tavanului s-a prăbușit oblic alcătuind un strat protector pentru pat, care, astfel, s-a putut păstra pînă în zilele noastre.

Pe pat, după înlăturarea stratului de chirpic, am avut surpriza să descopăr așternutul. Este o țesătură cu aspect de sac, care, în partea dinspre peretele locuinței, era împăturită în trei, — dovadă că servea drept căpătîi. Porțiunea neîmpăturită a fost distrusă de bucățile de chirpic. Partea împăturită (măsurînd 1,25 m × 0,35 m) — deși carbonizată și ea — s-a conservat (protejată fiind de grindă) în condiții excepționale. Din analiza fibrelor țesăturii, ca și din faptul că în locuință am găsit și semințe de in, am dedus că învelitoarea era din in. Ea a fost confecționată chiar de locatari, cu o „tehnică" simplă, așa-numita țesere „în două ițe". Lîngă peretele dinspre Nord al locuinței am identificat trei greutăți piramidale pentru războiul de țesut și șase fusaiole, semn că aici se găsea unealta respectivă. Urzeala era făcută din fibre răsucite în două, iar bătătura din fire simple, și unele și altele cu o grosime de 2 mm. Îmbinarea firelor răsucite cu cele simple a sporit rezistența țesăturii și, totodată, i-a mărit grosimea, făcînd-o mai călduroasă.

Tot în locuință am mai identificat și o gropiță cu fundul ars, plină cu grîu carbonizat,

iar lîngă ea două pietre pentru rîșnit.

Un inventar atît de bogat se explică prin faptul că locatarii au fost nevoiți să părăsească în grabă casa, lăsînd totul pe loc. Această ipoteză este întărită și de faptul că în apropiere am identificat o altă locuință care prezintă, de asemenea, urme de incendiu și în care am descoperit un pandantiv de aur în greutate de 6 gr și două inele spiralice de argint. Incendiul produs acum 4200 ani a mărit șansa arheologului de azi în încercarea de reconstituire mai apropiată de realitate nu numai a modului cum se construia atunci o locuință, ci și a elementelor ei interioare.

Nu știm ca în Europa să mai existe o descoperire similară ca aceea făcută la Celei, importantă prin toate elementele ei, dar mai ales prin țesătura la care ne-am referit. Descoperirea reprezintă astfel un bun cîștigat atît pentru patrimoniul cultural național, cît și pentru cel universal. În prezent, țesătura urmează să fie supusă unor minuțioase operații la laboratorul de restaurare al Muzeului de Artă al R.S.R.

O REGINĂ AFRICANĂ ÎMPOTRIVA COLONIALISMULUI

FLORENTINA DOLGHIN

Era în luna mai 1621. O litieră luxoasă, purtată pe umeri de africani cu staturi atletice, înainta încet prin Luanda[1] — reşedinţa guvernatorului (viceregelui) portughez, Ngola Mbandi, regele acestui stat, îşi trimisese sora cea mai mare, pe Zinga, în misiune diplomatică: să negocieze pacea cu portughezii cotropitori. Emisara, o femeie frumoasă, de 39 ani, era însoţită de o suită impunătoare, formată din prinţese şi un grup mare de seniori[2]. Guvernatorul i-a făcut Zingăi o primire demnă de rangul ei. În faţa palatului, cortegiul a fost întîmpinat cu onoruri şi salutat cu lovituri de tun.

Încă de la prima audienţă, portughezii au fost impresionaţi de frumuseţea, inteligenţa, siguranţa de sine şi abilitatea prinţesei. Misionarul capucin G. A. Cavazzi, care, în anul 1690, a publicat la Milano o descriere a Angolei, relatează astfel această întrevedere: „De cum a intrat, Zinga a observat că, la locul de cinste se afla guvernatorul portughez al Angolei pe un tron acoperit cu catifea şi împodobit cu aur. În faţa lui, era aşternut un covor bogat, cu perne de catifea, cusute cu aur, pe care s-au aşezat episcopii. Fără să-şi piardă cîtuşi de puţin cumpătul şi fără să scoată o vorbă, Zinga a făcut semn din ochi uneia dintre doamnele sale de onoare. Aceasta s-a aşezat imediat pe covor, în genunchi, cu mîinile sprijinite de podea, oferindu-şi spatele stăpînei. Cu cel mai desăvîrşit calm, mîndra emisară s-a instalat comod pe acest fotoliu viu şi a rămas aşa pînă la sfîrşitul audienţei".

Mai mult decît de această etichetă sui-generis, cei prezenţi au fost însă impresionaţi de talentul diplomatic şi de agerimea de spirit a prinţesei. De la fratele ei — care, în mod obişnuit, o invidia pentru inteligenţa şi puternica ei personalitate—Zinga avea puteri depline. Singură urma să stabilească condiţiile de pace şi concesiile pe care trebuia să le acorde. Putea chiar cere — dacă acest fapt ar fi înlesnit tratativele — să treacă la creştinism, renunţînd la cultul animist.

Prinţesa neagră a fost o diplomată iscusită. A ştiut să-şi susţină cauza pe un ton dezinvolt şi demn, aşa încît a sfîrşit prin a-i cuceri pe guvernator şi suita sa. Portughezii au fost de acord să încheie o alianţă cu regele Ngola Mbandi, cu o singură condiţie, care a constituit momentul crucial al întrevederii: suveranul angolez trebuia să se recunoască vasal al Portugaliei şi să plătească un tribut anual. La acest punct, Zinga a replicat prompt: „Ngola Mbandi este un rege liber, puternic, dornic să încheie o alianţă de la egal la egal". Graţie puterii de convingere a surorii sale, Ngola a fost recunoscut ca rege aliat al portughezilor şi nicidecum ca supus al lor; trebuia numai să restituie prizonierii luaţi în ultimele înfruntări.

De numele şefei misiunii diplomatice la Luanda — viitoare regină a Angolei — este legată o importantă perioadă din istoria luptei de eliberare naţională a poporului angolez de sub dominaţia portugheză.

---

[1] Oraşul Luanda a fost întemeiat de portughezi în anul 1576 şi a devenit capitală a Angolei din 1697.

[2] Precizăm că, în lipsa unei terminologii africane pentru aceste ranguri nobiliare, am folosit-o pe cea cunoscută, europeană.

Sarea — monedă de schimb

În istoriografia contemporană, există două tendințe extreme de prezentare a africanilor, ca și a indienilor, dealtfel: una, de sorginte colonialistă, care ni-i înfățișează ca pe niște ființe primitive, sălbatice, cealaltă, cu iz romantic, ni-i zugrăvește în culori trandafirii, cuantumul de aspecte negative ale civilizației lor fiind cvasiinexistent. Viața politică a Africii precoloniale și coloniale era, în realitate, foarte apropiată de cea a Europei acelorași vremuri.

Angola a devenit cunoscută europenilor în anul 1484, cînd navigatorul portughez Diogo Cão a ajuns la gurile Fluviului Congo și a înaintat apoi spre Sud, punînd stăpînire pe țărmul angolez. El a întîlnit în Africa Occidentală o confederație de state, între care, cele mai importante, erau Congo, Matamba, Benguela și Ndongo. Ultimul avea capitala la Mbanza Kabasa și a fost denumit de portughezi Angola, pentru că acolo domnea dinastia Ngola. În anul 1591, slujbașul portughez Abreo de Brito scria despre Angola că „este unul dintre cele mai mari tîrguri, care nu va dispărea pînă la sfîrșitul lumii". În secolul XVI-XVII, populația Angolei cultiva pămîntul, creștea animale, cunoștea prelucrarea metalelor (a fierului și cuprului) și olăritul. Ea practica și comerțul, plata făcîndu-se în natură cu sclavi, fildeș, țesături de rafie, piei. Ca monedă de schimb se folosea o scoică culeasă de la Nord de vărsarea Fluviului Congo. Călugării iezuiți notau însă uluiți că principala monedă a băștinașilor rămînea sarea, cu care aceștia își cumpărau unii de la alții diferite mărfuri și alimente. După apariția portughezilor pe continentul african, întreaga viață economică internă a Angolei a fost dominată de negoțul cu sclavi, pe care lusitanii îi trimiteau în Brazilia să lucreze pe plantațiile de zahăr sau în mine.

La sfîrșitul sec. XVI, angolezii se aflau în luptă cu portughezii, care, din anul 1580, se găseau sub dominația regelui spaniol Filip II, devenit, ca rege al Portugaliei, Filip I. Săgețile africane erau neputincioase în fața muschetelor și platoșelor europene. În anul 1581, Paolo Diaz de Novais, nepotul navigatorului Bartolomeo Diaz, a cucerit o provincie angoleză. Dar „încrederea de sine și un puternic sentiment de independență, trăsături caracteristice proprii conducătorilor locali, care, în repetate rînduri, i-au uimit pe portughezi" — după cum remarcă cunoscutul africanolog englez Basil Davidson[1] — i-au

îndemnat pe angolezi să se ridice la luptă în numeroase rînduri împotriva ocupanților portughezi. În februarie 1583, de pildă, o armată care, după spusele cronicarilor, „era mai mare decît toate celelalte strînse pînă atunci de către regele din Ndongo — ocupînd trei leghe de pămînt și acoperind munții și văile" — a atacat pe portughezii ce se pregăteau să cucerească Munții Kambambe, unde sperau să găsească zăcăminte de argint. Mult mai bine echipată însă oastea guvernatorului Paolo Diaz de Novais a ieșit învingătoare.

În această țară, s-a născut, în anul 1582, Zinga Mbandi, ca fiică a regelui statului Ndongo. Dintre toți cei patru copii ai regelui — încă două fete, Gambi și Tungi, și un băiat, Ngola — suveranul o iubea cel mai mult pe Zinga, pentru inteligența ei neobișnuită, pentru caracterul ei aprig, înflăcărat și mîndru. La moartea regelui (cca. 1617), i-a urmat la tron fiul său, Ngola Mbandi. El a domnit ca un despot sîngeros, ucigîndu-i pe toți cei despre care credea că-i pot amenința domnia, inclusiv pe nepotul său, fiul Zingăi, deși acesta îi arătase o fidelitate absolută. Pe Zinga a exilat-o într-o regiune îndepărtată.

La 1621, Ngola i-a atacat pe portughezi, dar soarta armelor i-a fost potrivnică. A trebuit să lase în mîinile dușmanului pe cele două surori, Gambi și Tungi, și să se retragă. După alte cîteva atacuri neizbutite, s-a decis să încheie pace cu portughezii. Avînd mare încredere în iscusința diplomatică a surorii sale, Zinga, Ngola a adus-o din surghiun și a trimis-o la Luanda. Din acest moment, Zinga a intrat pe scena politică, pe care n-a mai părăsit-o.

Viceregele primește un ultimatum

După încheierea cu bine a misiunii diplomatice, Zinga a acceptat — din motive politice — să se creștineze. În anul 1622, s-a botezat la Luanda, avîndu-i ca nași pe însuși viceregele și soția sa; aceasta i-a dat, dealtfel, și numele — Anna. Doi ani mai tîrziu, în 1624, Ngola Mbandi a murit. Zinga n-a întîrziat să-și răzbune fiul și, întocmai ca în piesele lui Shakespeare, l-a ucis și ea pe băiatul regelui. La scurt timp, în aclamațiile înalților demnitari și ale unei mulțimi imense, Anna Zinga a devenit regină a Angolei.

Odată urcată pe tron, a hotărît să declanșeze lupta de izgonire a portughezilor. A trimis o scrisoare viceregelui, în care îi cerea, pe un ton ultimativ, să evacueze portul ocupat, Mbaka, amenințînd, în caz de refuz, cu război. Ce-i încurajase Zingăi o revendicare atît de categorică? În acei ani, în Angola începuseră

[1] **Magazin istoric**, nr. 7/1974.

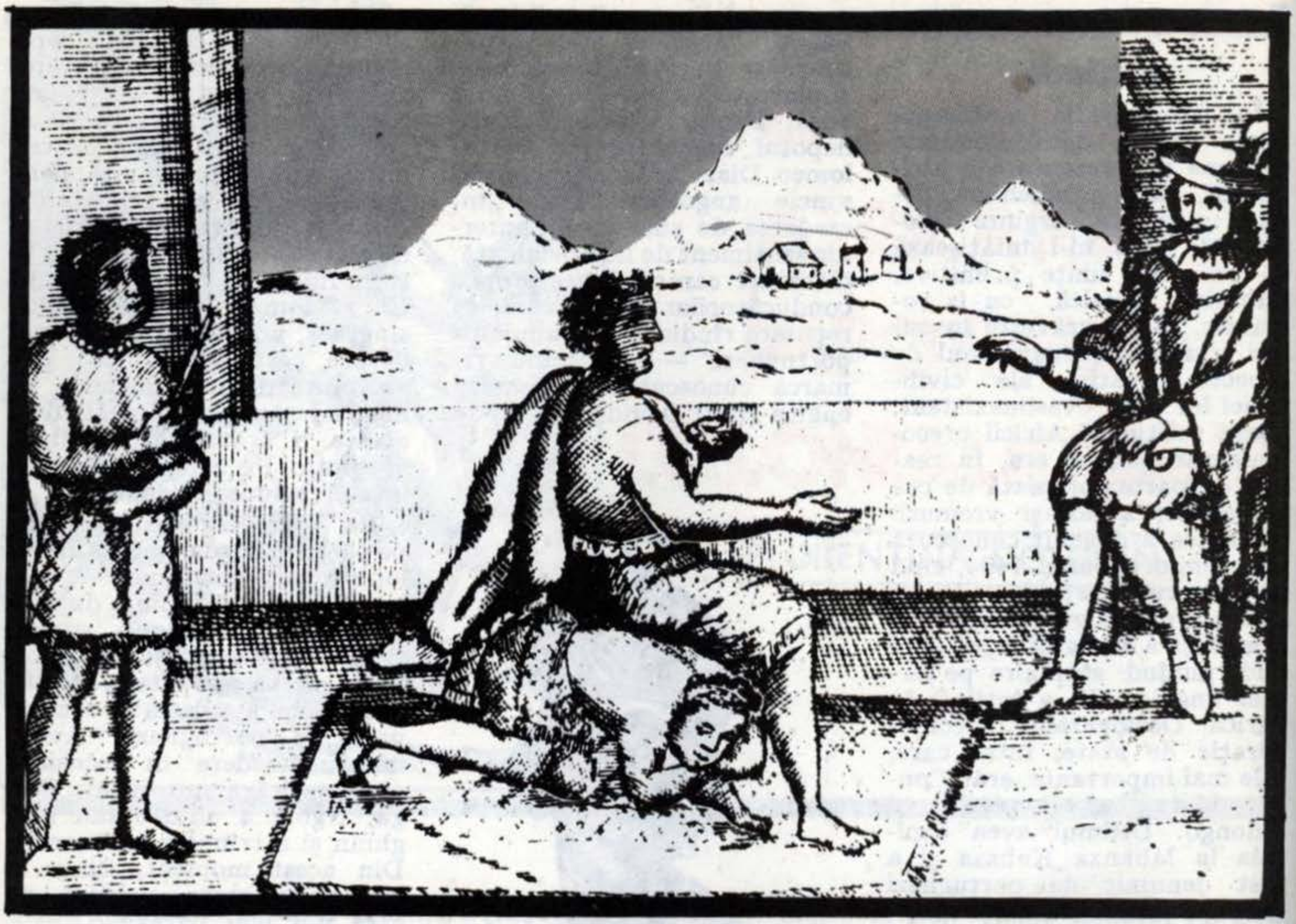

Regina băştinaşă în vizită la viceregele portughez de la Luanda

să pătrundă coloniştii olandezi, ceea ce crease multe greutăţi portughezilor[1]. Compania Indiilor de Vest, fondată în 1621, finanţase deja cîteva expediţii militare în Africa, în iunie 1624 olandezii arseseră şase nave portugheze în Golful Luanda, iar în august întreprinseseră un nou atac.

Ei intraseră în legătură şi cu conducătorul statului Congo, Pedro II, din care urmăreau să-şi facă un aliat. Despre toate aceste manevre fusese informată şi Zinga, care avea strînse relaţii cu regele Congoului. Temîndu-se de urmările dezastruoase pe care le-ar fi putut avea un război cu doi duşmani deodată — olandezii şi africanii — viceregele a cerut Lisabonei să satisfacă cererea reginei, dar metropola a răspuns negativ.

Situaţia portughezilor a devenit precară: angolezii au tăiat principalele drumuri comerciale şi au închis tîrgurile de sclavi. Pregătindu-se de război, Zinga acorda adăpost tuturor sclavilor din statele vecine, care fugeau în masă la ea. Regina Angolei a atras de partea ei şi pe conducătorul unui trib războinic vecin — care lupta de mult împotriva portughezilor — creînd astfel o armată numeroasă. Portughezii au încercat să preîntîmpine conflictul iminent pe cale diplomatică. Un ofiţer, purtător de cuvînt al viceregelui, i-a promis Zingăi că i se vor reda provinciile cucerite. Ea trebuia, în schimb, să recunoască puterea coroanei portugheze, căreia urma să-i plătească anual un tribut neînsemnat, mai mult simbolic. După cum relatează acelaşi Cavazzi, aceste condiţii „au adus-o pe regină într-o stare de furie". Tentativa de a înfrînge rezistenţa reginei prin acţiuni diplomatice a eşuat. La începutul anului 1626, viceregele a hotărît organizarea unei puternice expediţii armate împotriva răzvrătitei. La 7 februarie, acelaşi an, o armată portugheză, bine înzestrată, s-a pus în mişcare. La 7 iunie, portughezii au ajuns în dreptul insulei unde îşi instalase tabăra Zinga. Duşmanii au blocat insula, dar regina a atacat unul dintre posturile portugheze, punîndu-i pe fugă pe apărători. La atacul următor, întîmpinaţi de focul muschetelor, africanii au trebuit să se retragă.

Noaptea a adus liniştea. Sub paza oamenilor săi, regina a trecut Fluviul Cuanza şi s-a retras în provincia Oakko, dejucînd astfel planul inamicului de încercuire. După două zile de marş, portughezii i-au găsit tabăra ascunsă printre stînci greu accesibile. Ei au capturat cîţiva nobili şi pe cele două surori al reginei. Cît pe-aci să cadă prizonieră, Zinga a reuşit să fugă. A salvat-o energia sa neobişnuită. În zona secetoasă, cu nisipuri fierbinţi, în care s-a retras, ea şi-a pierdut însă aproape toţi războinicii.

După o călătorie lungă şi plină de pericole, regina a ajuns pe teritoriul tribului războinic vecin. Membrii acestui

[1] **Magazin istoric**, nr. 2, 3/1978.

trib au ales-o „preoteasa și conducătoarea lor", după cum notează J.G. Dubois-Fontanelle, într-o lucrare apărută la Paris în anul 1775. Acolo Zinga și-a organizat o armată puternică, apoi a intrat în statul vecin, Matamba, aflat la Est de Ndongo. Bătrînul rege al statului tocmai murise. Din anul 1630, regina a început lupta de cucerire a Matambei, care a fost supusă abia după cinci ani. În anul 1635, raportul de forțe politice și militare între africani și lusitani — care, între timp, instauraseră controlul lor în statul Ndongo, întronînd acolo un rege-fantoșă — s-a schimbat în favoarea africanilor. Portughezii aveau acum adversari mai puternici: pe locuitorii Matambei. După ce avea să-și organizeze în Matamba o armată puternică, Zinga urmărea să-i alunge pe portughezi din Ndongo.

Un război de aproape două decenii

18 octombrie 1639. La Luanda a sosit un nou guvernator, Pedro Cezar de Menezis, care a adus întăriri proaspete. El a început imediat tratative cu Zinga. Regina i-a primit cu multă răceală pe solii portughezi, declarîndu-le că nu va depune armele pînă ce nu îi va fi recunoscut dreptul asupra statului Ndongo, stăpînit de strămoșii ei. Tratativele, care au durat șase luni, n-au dus la nici un rezultat.

Anul 1640 a marcat o schimbare radicală în poziția Portugaliei, care, după 60 ani de dominație spaniolă, și-a recăpătat independența. În 1640 a izbucnit o mare răscoală împotriva spaniolilor — condusă de João Ribeiro — în urma căreia țara s-a separat de Spania. În ultimele decenii, portughezii se aflau în permanent conflict cu olandezii, care cuceriseră un întins teritoriu în Nord-Estul Braziliei — aflată pînă atunci în stăpînire portugheză — și încercau să-i alunge din posesiunile lor din Asia, Africa și America. Pentru a-și asigura forța de muncă necesară pe plantațiile din Pernambuco[1], olandezii aveau nevoie de sclavi. În acest scop, au hotărît organizarea unei expediții în Africa pentru a cuceri Sao Tome[2], Luanda și Benguela și a-și institui controlul asupra tîrgurilor de sclavi Vest-africane și a întrerupe fluxul de sclavi pentru Brazilia portugheză.

Într-una din zilele lunii mai 1641, o escadră olandeză, formată din 20 nave, cu 3 000 soldați la bord, a pornit din portul brazilian Recife, spre Angola. După multe săptămîni de traversare a Atlanticului, la 23 august 1641, o armată olandeză a intrat în rada portului Luanda, iar la 25 august a atacat, prin surprindere, orașul. Portughezii au fugit în dezordine, olandezii descoperind „un oraș mare și minunat", cu aproape 5 000 clădiri frumoase din piatră, cu 5 palate, cu 7 baterii unde se aflau aproximativ 130 tunuri. Armata portugheză din Luanda, în frunte cu însuși guvernatorul, s-a retras în fortul Massangario.

Zinga nu a întîrziat să folosească conflictul dintre portughezi și olandezi în interesele sale. După cum scrie Cavazzi, „sosise ceasul răzbunării, regina se putea răfui cu portughezii". Curînd ea a încheiat o alianță cu olandezii, care i-au pus la dispoziție un detașament format din 300 soldați. Trupele africane și olandeze au atacat fortul Massangario, dar fără succes. Portughezii au capturat numeroși prizonieri. Luptele au continuat fără ca vreuna din tabere să obțină o victorie hotărîtoare. În 1643, guvernatorul Cezar de Menezis a încercat să recucerească Luanda printr-un atac prin surprindere; portughezii au fost însă respinși și 200 oameni, printre care însuși guvernatorul, au fost luați prizonieri.

Zinga nu a renunțat la cucerirea fortăreței Massangario — cea mai importantă dintre cele rămase portughezilor. În vederea atacului decisiv, a reușit să recruteze informatori chiar din rîndul dușmanilor. În anii 1647 și 1648, războinicii Zingăi și soldații olandezi au dat lovituri puternice portughezilor. Se părea că zilele acestor ocupanți din Angola erau numărate. Zinga și aliații ei au atacat cu succes fortul Massangario. Dar, între timp, din Brazilia portugheză a sosit o puternică escadră, avîndu-l în frunte pe noul guvernator al Angolei, Salvador de Sa. Așa încît, la 18 august 1648, olandezii și angolezii au înălțat steagul alb. Trei zile mai tîrziu, prin tratatul de pace semnat, olandezii se obligau să evacueze colonia, luînd însă cu ei averile adunate aici.

O pace onorabilă

A urmat răfuiala cu conducătorii africani care îi ajutaseră pe olandezi. Învingătorii i-au trimis reginei un sol cu scrisori de la regele Portugaliei și de la Salvador de Sa, în care i se cerea să reînceapă expedierea de sclavi. Zinga înțelegea că, în situația creată, trebuia să meargă în întîmpinarea propunerilor. În schimbul surorii sale, Gambi, aflată de 14 ani în prizonierat, ea a trimis 200 sclavi (130 pentru rege, 70 pentru vicerege). În 1656, guvernatorul a hotărît semnarea tratatului cu regina africană. Ea refuza însă să se recunoască vasală monarhului din Lisabona, așa cum prevedea una dintre clauzele tratatului. După mărturia lui Dubois-Fontanelle, Zinga ar fi răspuns: „M-am născut liberă, voi trăi și voi muri liberă". După această întrevedere cu portughezii, regina, bolnavă de friguri, și-a dat acordul pentru încheierea păcii, dar a refuzat plata tributului anual. Portughezii au preferat să cedeze, ajungîndu-se la un compromis. Tratatul de pace, încheiat în aprilie 1657, stabilea că nici unul dintre state nu va acorda adăpost sclavilor fugiți din celălalt stat și că regina era definitiv scutită de plata oricărui fel de tribut. Era o pace onorabilă. În ultimii șapte ani de viață, Zinga a întreținut relații comerciale cu portughezii și a permis activitatea misionarilor. La 17 decembrie 1663, ea a murit în vîrstă de 81 ani.

La loc de cinste printre conducătorii africani, slăviți în operele folclorice de mai tîrziu ale Angolei coloniale, stă și legendara regină Zinga, care, din cei 40 ani cît a domnit, 31 a purtat războaie împotriva colonialiștilor.

[1] Stat în Nord-Estul Braziliei, cu capitala la Recife.

[2] Insule, pe atunci portugheze, în Golful Guineea.

poșta mi

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

O BOMBARDĂ A LUI IANCU DE HUNEDOARA LA VIENA

KAKUCS LAJOS, *muzeograf* (Muzeul Banatului), *din* Timișoara: La sfîrșitul sec. XIV și începutul celui următor, odată cu permanentizarea pericolului otoman, Timișoara a devenit, alături de Severin și Belgrad, una dintre importantele cetăți ce închideau accesul turcilor spre centrul Europei. Conducerea cetății și a comitatului a fost încredințată unora dintre cei mai vestiți comandanți de oști: Pippo Spano *(vezi nr. 2/1977)* și Iancu de Hunedoara *(nr. 6/1972, 1/1976, 3/1978)*. Încă din 1441 Iancu a început lucrările de întărire a cetății, dotînd-o cu cele mai moderne arme ale epocii. Bombarda pe care o prezentăm în fotografia de mai jos — pînă acum necunoscută în literatura de specialitate de la noi — provine din artileria cetății în timpul lui Iancu de Hunedoara. Ea are o lungime de 195 cm, calibru de 31 cm, și a fost făurită din metal prin batere, părțile fiind fixate cu ajutorul unor inele concentrice. În 1864, a fost dusă la Viena, aflîndu-se în prezent la Muzeul militar din acest oraș. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de dr. j. Chr. Allmayer-Beck, directorul acestui muzeu.

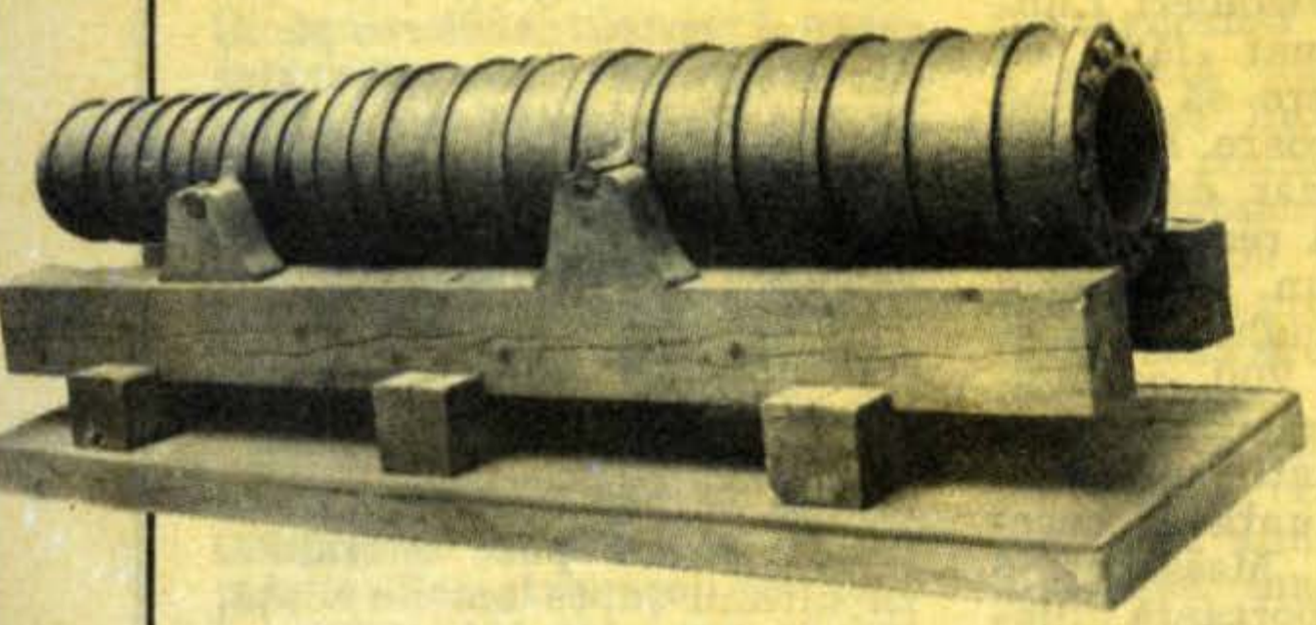

VOLUNTAR LA 58 ANI

Prof. GEORGE MĂRĂCINEANU, *din* Breaza, jud. Prahova: *ne trimite o evocare biografică a unui locuitor din orașul său, eroul din primul război mondial, locotenent-colonelul medic Aurel Popovici.* Născut în Transilvania, în 1858, Aurel Popovici a venit în România în 1900, stabilindu-se la Breaza, unde a deschis un cabinet medical, primul din localitate.

Cînd țara a intrat în război, deși vîrsta îl scutea de mobilizare, s-a oferit ca voluntar. A fost încadrat medic la Regimentul 9 infanterie Buzău, primind apoi conducerea spitalului militar din comuna Bălușeni, jud. Botoșani. A murit la datorie la 9 martie 1917. Cinstindu-i memoria, o stradă din Breaza poartă numele său. Pe această stradă, la nr. 46 se află și casa în care a trăit medicul Aurel Popovici.

SARMIZEGETUSA, CETATEA DE PE STÎNCĂ

Prof. NICOLAE ANDREI, *din* Călărași, jud. Ialomița, *ne trimite o notă referitoare la numele capitalei dacilor, Sarmizegetusa, din care reținem:* În legătură cu sensul acestui nume, I.I.Russu, în *Limba traco-geților*, ed. II, București, 1967, propune o etimologie derivată din două elemente lexicale de bază: *Zermi*, „stîncă, înălțime" și *Zeget*, „gard, palisadă, cetate". Deci, prezumtiv, numele capitalei dacice s-ar traduce prin Cetatea de pe stîncă sau Cetatea înaltă. Culegerile epigrafice *Inscriptiones latinae selectae* și *Corpus inscriptionum latinarum* consemnează mai multe variante ale grafiei denumirii capitalei dacilor, printre care: Sarmizegetuza, Sarmisegethusa, Zarmizegethusa, Zermizegetusa, Zermicegetusa, Sarmiegete etc. De-a lungul timpului, s-a impus însă Sarmizegetusa, menționată de Ptolemeu. *În încheiere, corespondentul nostru face și o propunere:* Viitoarea ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* să includă la indexul de nume proprii și toponimul Sarmizegetusa, atît de reprezentativ și de evocator pentru istoria poporului român.

NAVA ÎNCĂRCATĂ CU AUR

CONSTANTIN GHEORGHIU, *din* Constanța, *ne scrie că, la 15 septembrie 1939, aurul Băncii Poloniei aflat în tranzit prin țara noastră (nr. 10/1977), ar fi fost încărcat pe nava „Pegassus" și nu „Eocene", cum a apărut în articolul semnat de Milică Moldoveanu.*

Autorul răspunde: În sursele documentare consultate, atît cele românești cît și cele poloneze, nu am găsit menționată nici o dată o navă „Pegassus". În eventualitatea că tovarășul Gheorghiu deține informații suplimentare, îl rog să mi le transmită prin intermediul redacției.

FIU SAU NEPOT?

TEOFIL CĂLINESCU, *din* Giurgiu, *aduce o rectificare notei I, de la p. 54 (nr. 3/1978): prințesa Murat nu a fost soția lui Joseph ci a lui Achille Murat, care era nepotul lui Joachim Murat.*

poșta mi

ION GHICA SCRIE LUI DROUYN DE LHUYS

Muzeograful NICOLAE BĂNICĂ OLOGU, *de la* Muzeul județean Vîlcea, *din* Rîmnicu Vîlcea *ne comunică o scrisoare a lui Ion Ghica (în februarie 1866, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe), adresată lui Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe al Franței. Datat 28 februarie (12 martie) 1866, documentul se referă la alegerea de către Corpurile legiuitoare românești a contelui Filip de Flandra ca domn al României, în urma abdicării lui Alexandru Ioan Cuza (nr. 8, 9/1976)*

Publicăm facsimilul primei pagini a scrisorii, care a rămas pînă acum inedită.

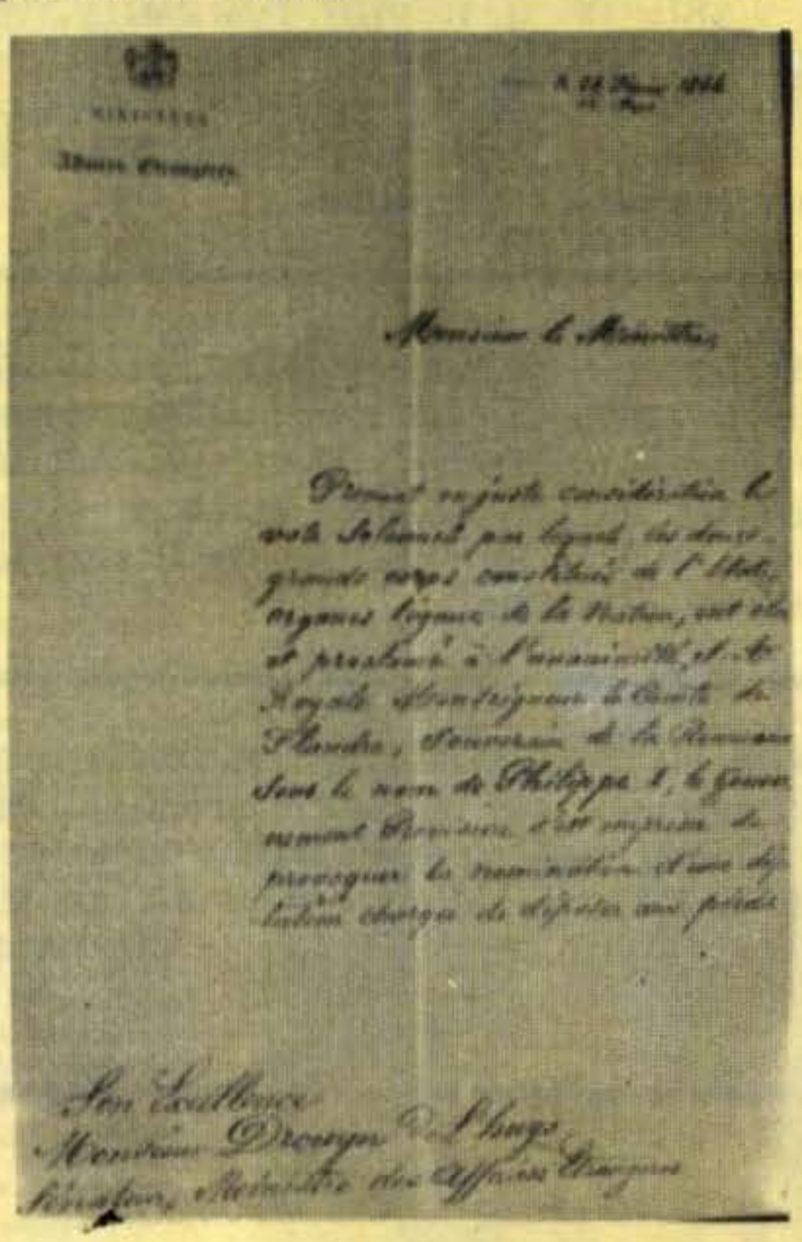

FELICITĂRI UNUI PREMIANT

Între 7 și 13 aprilie 1978, s-a desfășurat la Alba Iulia, în cadrul Festivalului național „Cîntarea României", cea de-a doua ediție a Olimpiadei naționale de istorie, organizată sub egida Ministerului Educației și Învățămîntului, Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist și Societății de științe istorice.

Din rîndul celor 2 000 participanți, au fost selecționați pentru faza finală 363 elevi. La festivitatea de premiere au fost anunțate rezultatele, înmînîndu-se numeroase premii, diplome și mențiuni, elevilor care au scris cele mai valoroase lucrări.

Printre alte instituții care au oferit premii cîștigătorilor, s-a numărat și revista Magazin istoric *cu un abonament pe o perioadă de un an, abonament ce a revenit unui elev ieșean. Iată ce ne scrie acesta:* Mă numesc DOBRÎCEANU CONSTANTIN și sînt elev în clasa XII la Liceul „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Am participat la *Olimpiada națională de Istorie a României, a mișcării muncitorești, democratice și revoluționare, a Partidului Comunist Român*, etapa republicană. Am obținut premiul III, din care face parte și un abonament pe un an de zile la *Magazin istoric*, acordat de redacția dv. Am participat, de asemenea, la concursul organizat de revistă „Deceniile Republicii" însă am greșit două răspunsuri. Altădată am să fiu mai atent *scrie în încheiere tînărul nostru corespondent, rugîndu-ne, totodată să-i comunicăm modalitatea de a intra în posesia abonamentului.*

Felicitîndu-l pentru rezultatul obținut, precizăm că și abonamentul său— la fel ca și cele ale cîștigătorilor concursurilor Magazin istoric — *va fi făcut prin poștă, la adresa indicată.*

PRECIZĂRI ȘI CONTRAPRECIZĂRI

În legătură cu articolul Ordine monaho-cavalerești, *din nr. 11/1977,* PETRE VIȘOIANU, *din* București, *ne trimite precizări pe care le consideră* necesare pentru o mai completă și mai corectă informare a cititorilor. *Să vedem împreună cît de complete și de corecte sînt precizările aduse.*

1) Ne scrieți: Personajele înfățișate în p. 56 nu reprezintă doi cavaleri Ioaniți, ci doi cavaleri ai unui ordin portughez (San Giacomo della Spada). *Noi rămînem mai departe pe pozițiile ioanite. Cu atît mai mult cu cît, în limba portugheză, nu poate exista, în nici un caz, un* San Giacomo, *ci, eventual, un* Sao Joaquino. *Nu știm de unde deții informația, probabil eronată; pe a noastră am luat-o din* Larousse du XX-e siècle, *vol. 3, p. 1073.*

2) Afirmați că greșim atunci cînd vorbim despre participarea Ioaniților la împărțirea moștenirii Templierilor, ba chiar la spolierea lor. *Or: a) noi nu am pomenit nimic despre vreo spoliere; b) chiar dumneavoastră spuneți că Ioaniții au fost desemnați moștenitori ai bunurilor Templierilor. Deci, unde este greșeala noastră? Altfel spus, poți fi moștenitor fără a moșteni ceva?*

3) În virtutea tradiției, ordinul se intitulează suveran și militar. *Dar, spre deosebire de ceea ce susțineți, el nu mai este nici suveran nici militar. Nu mai are nici unul dintre prerogativele pe care continuați să i le atribuiți: nu întreține relații diplomatice cu nici un stat, nu se bucură de extrateritorialitate, nu beneficiază de nici o altă caracteristică a suveranității. Că* întreține spitale, leprozerii și dispensare *am spus-o și noi, atunci cînd am arătat că el constituie* o simplă instituție caritabilă.

Dacă e vorba de o informare corectă....

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN PETRE, str. 6 Martie, nr. 16, Tulcea, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 7, 8/1969; 12/1973; 4/1974; 7/1975.*

GHEORGHE C. MARICA, com. Goești, jud. Dolj, *solicită: nr. 2, 3/1972.*

IOAN ȚEȚ, str. Republicii, nr. 66, com. Tinca, jud. Bihor, *solicită: nr. 1-5/1967; 1-2/1968; oferă: nr. 4, 9/1973; 5/1974; 3/1975; 1-5/1977.*

F. CHIRILĂ-BELECA, str. Dobrogeanu-Gherea, Bl. 26, sc. B, ap. 18, Roman, *oferă colecția completă.*

GHEORGHE TOPLICEANU, B-dul Lenin, nr. 90, ap. 4, Brașov, *oferă colecția completă.*

DUMITRU PEIULESCU, str. Lacul Ursului, nr. 20, sector 7, București, *oferă colecția completă.*

IOAN ENE, str. Alunului, nr. 21, sector 8, București, *solicită: nr. 1-5/1967; 1/1968; 4/1975; oferă: nr. 6-9/1967; 2-12/1968; 3, 5, 6, 9/1969; 11/1975; 3, 7, 12/1977.*

BEIAZGIAN SINORC, Șos. Mangaliei, nr. 177, Constanța, *oferă: nr. 6-9/1967 și colecția 1968-1976.*

CONSTANTIN MARMELIUC, str. Ana Ipătescu, nr. 6, Bl. D-1, ap. 13, Suceava, *oferă colecția completă.*

DORIN POPA, str. V.I. Lenin, nr. 30, Bl. B, ap. 70, Deva, *solicită: nr.1/1967; 7,8/1968; 9/1970; 7, 8, 9/1974; oferă: nr. 2/1967; 11/1968; 12/1970; 10/1976.*

LUCIA OLARU, str. Rotundă, nr. 4, bis, Bl. H. 19 bis, ap. 28, București, *oferă colecția 1967-1975.*

ELENA ATUDOREI, str. Ștefan cel Mare, nr. 174, Pașcani, jud. Iași, *oferă colecția 1973-1977.*

FILIP I. SIMION, B-dul Tineretii, nr. 19, Timișoara, *solicită: nr. 1-4, 11/1968; 10/1969; 9/1970; 1/1971; 5/1972; 12/1975; oferă: nr. 6, 8/1968; 1/1970; 6, 12/1971; 3/1972; 7/1973.*

CONTENTS (Romanian History) **I. BULEI, V. BUDURU, D. HÎNCU, P.CORNEA, G.NEAMȚU** and **M. DOGARU** The 1848 Revolution in the Romanian Countries • **G. ZAHARIA** The Building of the Unitary National Romanian State • **M. ȘTEFAN** and **A. PORȚEANU** Struggle of Transylvania' s Romanians for Liberty and National Unity (1848-1890) • **G. CLEMENCEAU** In Defence of the Romanian Cause — 1894 • Carol I of Hohenzollern in Istanbul • Dacia Throughout the World • **M. NICA** In Romania, the Oldest Piece of Cloth Found in Europe

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I.BULEI, V.BUDURU, D. HÎNCU, P.CORNEA, G.NEAMȚU** et **M. DOGARU** La Révolution de 1848 dans les pays roumains • **G. ZAHARIA** La création de l'État national unitaire roumain • **M. ȘTEFAN** et **A. PORȚEANU** La lutte des Roumains transylvains pour la liberté et l'unité nationale (1848-1890) • **G. CLEMENCEAU** À la défense de la cause des Roumains, 1894 • Carol I de Hohenzollern à Istanbul • La Dacie dans la conscience du monde • **M. NICA** Le plus ancien tissu d'Europe en Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. БУЛЕЙ, В. БУДУРУ, Д.ХЫНКУ, П. КОРНЯ, Г. НЯМЦУ, М. ДОГАРУ** Революция 1848-ого г. в румынских странах • **Г.ЗАХАРИЯ** Создание румынского единого национального государства • **М.ШТЕФАН, А. ПОРЦЯНУ** Борьба трансильванских румынов за свободу и национальное единство (1848-1890) • **ДЖ.КЛЕМАНСО** В защите дела румынов, 1894-ый г. • Карол де Гогенцоллерн в Стамбуле • Дакия в сознании мира • **М. НИКА** Самое древнее европейское тканьё в Румынии

INHALT (Rumänische Geschichte) **I.BULEI, V. BUDURU, D.HÎNCU, P. CORNEA, G. NEAMȚU, M. DOGARU** Die 1848 Revolution in den rumänischen Ländern • **G. ZAHARIA** Die Schöpfung des rumänischen einheitlich-nationalen Staates • **M. ȘTEFAN, A. PORȚEANU** Der Kampf der Rumänen Transsylvaniens für Freiheit und nationale Einheit (1848-1890) • **G. CLEMENCEAU** Zur Verteidigung der Sache der Rumänen — 1894 • Karl I von Hohenzollern in Istanbul • Dazien im Weltgewissen • **M. NICA** In Rumänien — das älteste Gewebe Europas

SUMARIO (Historia rumana) **I. BULEI, V. BUDURU, D. HÎNCU, P. CORNEA, G.NEAMȚU, M. DOGARU** La revolución de 1848 en los Principados Rumanos • **G. ZAHARIA** La realización del Estado nacional unitario rumano • **M. ȘTEFAN, A. PORȚEANU** La lucha de los rumanos de Transilvania por la libertad y la unidad nacional (1848-1890) • **G. CLEMENCEAU** Por la defensa de la causa de los rumanos, 1894 • Carol I de Hohenzollern en Estambul • Dacia en la conciencia del mundo • **M. NICA** El más antiguo tejido de Europa descubierto en Rumania

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana-Maria Șerbănescu, Vasile Șimandan, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

La ville de Jassy, capitale de la principauté de Moldavie, d'après un dessin de M. M. Bouquet.

...avec la chlamyde po-
...près à l'antique ; les
...sont plus ou moins vê-
... mais d'une manière qui
...elle des dispositions com-
...de l'art ancien. Cette belle
...a un double fond en or
...Les dimensions sont : dia-
...e 237 millimètres, épais-
...2. Il pèse 4 livres 5/32
...séparé de la petite statue,
...elle pèse 15/64 de livre.
...est haute de 75 millimètres,
...de 20. L'or y a un milli-
...d'épaisseur. Nous ne sa-
...pas si les figures sont cise-
...ou repoussées au marteau.
...monuments dont on peut
...apprécier l'exécution par
...dessins, offrent un singulier
...traste entre l'extrême pau-
...é du style de cet art et la ri-
...sse du métal. En rapprochant
...deux circonstances et celle
...sujets païens représentés
...le dernier vase que nous ve-
...s de décrire, on est embar-
...é d'assigner une époque à
...bération de ces ustensiles.
...se peut guère supposer qu'ils
...ent, comme l'admirable col-
...on des vases d'argent de
...say, les ustensiles sacrés
...n temple païen, enfouis par
...evotion décourageé d'un des
...iers prêtres du paganisme.

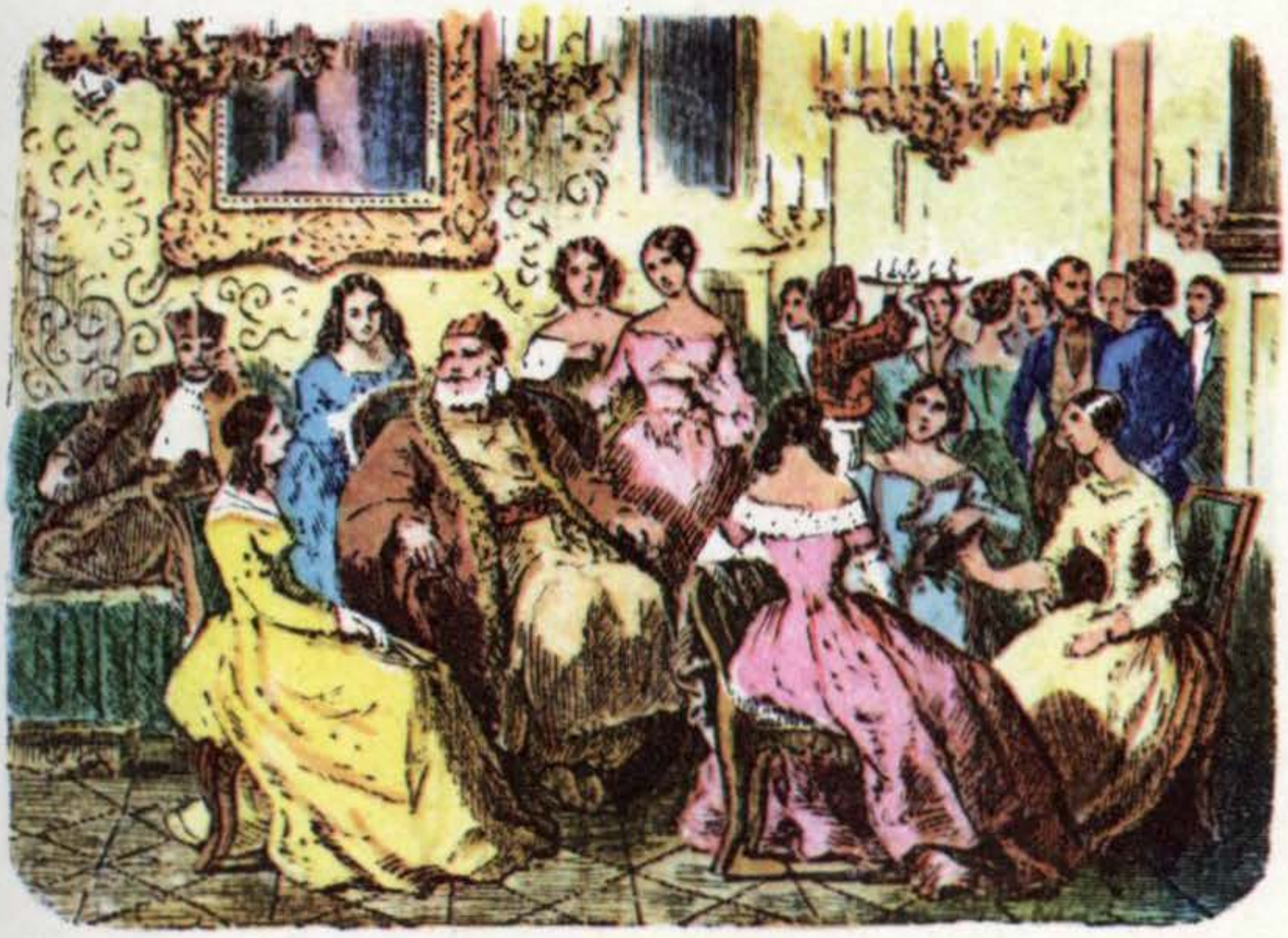

Une soirée chez le Prince régnant, à Jassy, d'après un dessin de M. Doussault.

Car alors, le style de l'ornementation accuserait une époque de l'art antérieure à la complète décadence. Ce qui restait encore de précieux dans les temples païens lorsque le christianisme consomma son triomphe, remontait à une époque déjà ancienne; le paganisme n'aurait pu ni voulu faire revivre le luxe de cet ancien culte à une époque de décadence aussi prononcée que celle des sculptures de ces ustensiles ; car il est impossible d'attribuer à l'archaïsme l'incorrection de ces figures. Le style byzantin y est trop reconnaissable ; c'est celui de ces nombreux diptiques en ivoire qui sont dans nos collections, mais ici c'est un des rares exemples de monuments où ce style se trouve appliqué à une réminiscence des traditions mythologiques par la représentation fort grossière de divinités païennes. En rapprochant ces circonstances du grand prix de la matière, ne serait-on pas autorisé à penser que de si riches ustensiles auraient été fabriqués à Constantinople vers le sixième ou septième siècle, pour être donnés en présent à quelque chef de ces hordes barbares qui des rives du Danube poussaient leurs excursions mê-

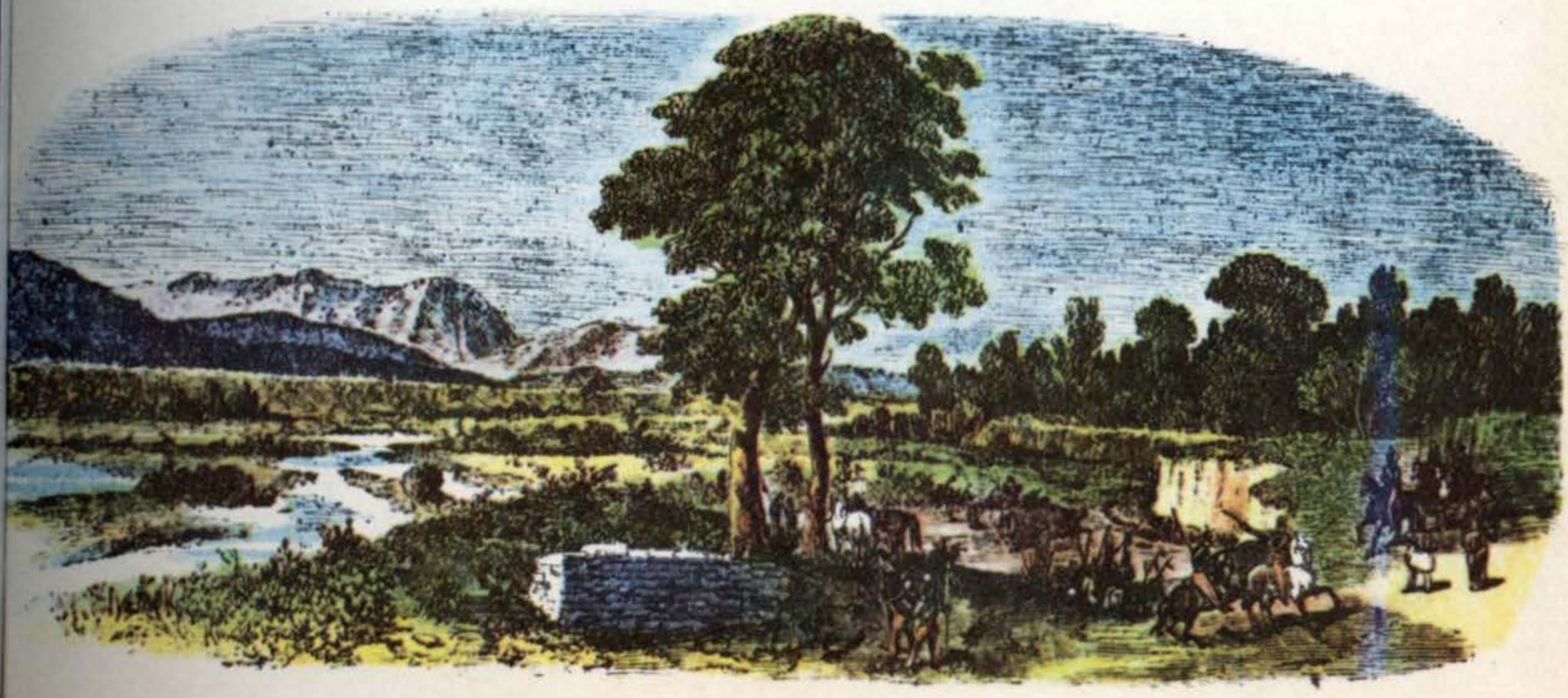

Les bords de Pruth, d'après un dessin de M. M. Bouquet.

a tour de Coltza bâtie a bucharest par les Suédois de Charles XII, d'après M. Doussault.

Pic du Boudchjech, d'après M. Doussault.

Debout! debout! L'heure de la fraternité
nné! Enfants de Roumanie, frères du
re nom, jettons nos bras par dessus la
ia, par dessus le Milkow, par dessus le
h, par dessus les Carpathes et donnons-
s tous les mains pour ne former désormais
ne seule nation dans une seule patrie (1).
Enfants du même sang! sous le drapeau
union allons chercher gaiment la liberté
a mort. Allons! roumains sacrifier notre
ux yeux du monde entier pour l'amour de
e patrie, pour l'affranchissement de notre
!

Heureux qui foule aux pieds la tyrannie
ui voit la liberté renaître dans son pays.
reux et grand celui qui meurt pour sa pa-
aux rayons d'un soleil glorieux. Il vole à
nortalité! »

second de ces documents est « la *proclamation* ou *déclaration des droits* adressée par gouvernement provisoire de Valachie au uple roumain, le 21 juin 1848; » elle est de la plume de Jean Eliade, l'auteur au aussi le plus populaire en Valachie es productions patriotiques et les plus

(1) Ce sont les noms des frontières qui séparent toutes les provinces roumaines : la Moldavie, la Valachie, la Bessarabie, la Bucovine, la Transylvanie et le Banat.

Un Consul général étranger à Bucharest.

savamment originales. Cette pièce remarquable, que nous transcrivons ici en entier, demeurera un monument précieux de l'état brillant et pur dans lequel sont restées, après tant de siècles de souffrance, les vieilles libertés roumaines; elle pourrait aussi servir de programme à plus d'une des révolutions *que nous avons sous les yeux* !... »

AU NOM DU PEUPLE ROUMAIN

« Dieu seul est Seigneur et il s'est
» montré à vous; béni soit celui qui
» vient au nom du Seigneur. »

Respect à la Propriété; respect aux Personnes.

FRÈRES ROUMAINS!

« Le temps de notre délivrance est arrivé : le peuple roumain s'éveille au son de la trompette de l'ange du salut, et il reconnaît son droit de souverain. Paix à vous, parce qu'on vous annonce la liberté.

» Le peuple roumain se lève; il s'arme, non pour une lutte de partis, non pour rompre le lien de ses relations extérieures, mais pour mettre un frein aux méchants et tenir en respect les ennemis de la chose publique. Le cri des Roumains est le cri de la paix, le cri de fraternité. A ce grand acte de délivrance

Un relais de poste en Moldo-Valachie, d'après M. Doussault.